

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TE'VİLATU EHLİ'S-SÜNNE TEFSİRİNDE DİL MESELELERİ

AHMAD NOR ADEEN KATTAN

Danışman

Yrd.Doç.Dr. İhab Said İbrahim İBRAHİM

KASTAMONU –2017

TEZ ONAYI

Ahmad Nor Adeen KATTAN tarafından hazırlanan “TE’VİLÂTU EHLİ’S-SÜNNE TEFSİRİNDE DİL MESELELERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Yrd.Doç.Dr. İhab Said İBRAHİM

Jüri Üyesi Prof.Dr. İbrahim YILMAZ

Jüri Üyesi Yrd.Doç.Dr. Moneer Gomaa Ahmed MOHAMMED.....

12/10/2017

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Ahmad Nor Adeen KATTAN

ÖNSÖZ

Arap lügati ve meselelerinin fıkıh ve akait mezhepleri arasındaki ihtilafların çoğunda önemli rolü vardır. Her imamın görüşüne delil getirirken muhaliflerine karşı görüşünün tercih edilmesi için lügatten de delil getirdiğini görüyoruz. Akait uleması da görüşlerini güçlendirmek amaçlı lügatten deliller getirmişlerdir. Bu konu, İmam Maturidi'nin görüşünü ispat etmek için getirdiği lügat meselelerinden istifadeyi ve “Tevilat ehlisünnet” tefsirinde kullandığı sarf, nahiv ve delalet'i içermektedir.

Maturidi'nin mezhebi günümüzde inanç mezhepleri arasında en yaygın olandır. Bu yüzden ve ayrıca üstadım İhab Said İbrahim'nin de nasihat ve feyziyle Maturidi'nin en önemli kitaplarından sayılan bu tefsir için çözümsel bir lügat çalışması yapmayı uygun gördüm. Çünkü bu tefsir onun fıkıh, kelam ve siyasi görüşlerini eşit şekilde içeren bir hazinedir. Okuyucunun bu tefsir kitabına dikkatini çeken ilk şey araştırmacı –dr. Mecdi baslom'un- İmamı Maturidi'nin lügat meselelerini zikretmediğini ve önem vermediğini söylemesidir. Ancak bu çalışmamız, İmam Maturidi'nin lügat meselelerini ve lügat âlimlerinin görüşlerini çokça zikrettiğini göstermektedir. Ancak bu meseleleri çıkarmak lügat bilgisi gerektirmektedir. Bu da üstadım Dr. İhab Necminin beni yetiştirdiği bir alandır.

Bu tefsiri baştan sona okudum ve hiç de az olmayan lügat meselelerinin çıkardım. Bu tefsiri önemli kılan unsurlardan biri de Yazarının h. 333 yılında vefat etmesine rağmen lügat meselelerine değinip bu meselelerde muasır olan ulemanın görüşlerini zikretmesidir. Bu tefsiri okurken karşılaştığım sorunlardan biri başka yerlerde meşhur olmamış “istisna” gibi ıstlahları ve lehçeleri kullanmasıdır. Bu sorunlardan biri de bazı ayetleri açıklama sırasında gördüğümüz yabancı kelimelerdir. Ancak bunlar, İmam Maturidi'nin Arapça lügatindeki gücünü ortaya koyduğu söz konusu tefsirin kıymetini düşürmez. Nitekim bu tefsirinde “Ta'rip”, “İştirak”, “Tezat” vb yöntemleri kullanmıştır. Bu araştırmamızda bunları sırasıyla işleyeceğiz.

GEÇMİŞ ÇALIŞMALAR:

Kitabı okuma esnasında bu tefsir üzerine lügat konusunda herhangi bir araştırma bulamadım. Genel olarak tefsir ve akide gibi başka alanlarda araştırmalar yapılmış.

Bazıları şunlardır:

- Ebu Mansur el-Maturidi ve Tevilatu'l-Kuran, dr. Muhammed Eroğlu, İstanbul Marmara üniversitesi, m.1971, doktora tezi.
- Uslubu't-Tefsir fi- Tevilati'l-Kuran inde el-İmam Ebu Mansur el-Maturidi, dr. M.Rağıp İmamoğlu, Ankara, 1973, Doktora tezi.
- Mefhumu't-Tevil İnde'l-Maturidi, yazar: Hüseyin Uysal, İzmir, Ma'hedu'l-ulum el-İctimaiyye, Dokuz Eylül üniversitesi, m. 1990, yüksek lisans tezi.
- Ebu Mansur el-Maturidi min Hilali Tefsirihi li-Sureteyi'l-Fatiha ve'l-Bakara, yazar: Abdurrahman Hissi, yüksek lisans tezi. Camiatu Seydi Muhammed bin Abdullah, külliyyetu'l-Adab vel-Ulumi'l-İnsaniyye, şubetu'd-Dirasetil'l-İslamiyye, Fas Mağrip, h.1409-m.1989.

Bu araştırmaların hiçbirine ulaşamadım. Ancak bu kadar araştırma yapılmış olması İmam Maturidi'nin tefsir metodu, Şahsiyet ve akait mezhebini oluşturan görüşlerine büyük önem gösterildiğini anlıyoruz.

BU ARAŞTIRMA ÖNSÖZ, GİRİŞ VE ÜÇ BÖLÜMDEN OLUŞMAKTADIR.

BİRİNCİ BÖLÜM: burada Maturidi tefsirinde bulduğum sarf (çekim) meselelerinden en önemlilerini konuştum. Bunu da şöyle ayırdım:

Birinci bahis: sarf sığalarının dönüşümü, burada iki konu var:

birinci konu: sığaların isim düzeyinde dönüşümü

ikinci konu: sığaların fiil düzeyinde dönüşümü

İkinci bahis: sarf sığalarının iştiraki, bu da iki konuya ayrılıyor:

birinci konu: sığaların isim düzeyinde iştiraki

ikinci konu: sığaların fiil düzeyinde iştiraki

İKİNCİ BÖLÜM: bu bölümde Maturidi tefsirinde bulduğum Nahiv meselelerinden en önemlilerini ele aldım. Bu faslı da 4 bahse ayırdım:

Birinci bahis: Hurufu Meani (Mana Harfleri) burada üç konu var:

Birinci konu: İmam Maturidi'ya göre mana harfleri

İkinci konu: İmam Maturidi'ye göre harflerin Tekaruz (birbirlerinin yerine kullanılması)

Üçüncü konu: Harflerin manalarıyla yardım alması

İkinci bahis: İrab yönergeleri

Üçüncü bahis: irabi konunun takdiri

Dördüncü bahis: İstisna

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: imam Maturidi'nin değindiği delaletler. Bu fasıl 4 bahse ayrılıyor:

Birinci bahis: Teradüf (eş anlamlılık)

İkinci bahis: İştirak (ortak lafızlar)

Üçüncü bahis: Tezat (zıtlık)

Dördüncü bahis: Muarrap (sonradan Arapçalaşmış lafızlar)

Araştırmanın sonunda en önemli sonuçları ve bu tefsir ve akait metotlarının kurucularının şahsiyetlerine ulaştıran böyle çalışmaların yapılmasına önem verilmesi hakkında tavsiyelerde bulundum. Ayrıca mezhebi ve görüşlerinde Arapça lügatini kullanıp ondan destek aldığını ve görüşünü başkalarına karşı tercih ettirecek veya reddiye olarak getirecek bu lügat meselelerinden en önemli olanları üzerine vakıf olunmasını da amaçladım.

Allah'tan cc bu amelimi kabul etmesini ve kıyamet günü bana hüccet ve şefaati olmasını diliyorum. Salât ve selam Efendimiz sav, Âli ve ashabının üzerine olsun.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
TE'VİLÂTU EHLİ'S-SÛNNE TEFSİRİNDE DİL MESELELERİ

Ahmad Nor Adeen KATTAN

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Yrd.Doç.Dr. İhab Said İbrahim İBRAHİM

İmamı maturidî önemli kelim âlimlerinden, kelim ilmi ise İslam âleminde önemli ilimlerden sayılmaktadır. Onun on ciltten oluşan tevilatu ehli sünne adlı tefsirinde önemli kitaplarından sayılmaktadır. Bunun sebebi ise içerdiği kelami, fıkhi ve siyasi mevzulardır. Dolayısıyla böyle bir âlimin eserlerinden biriyle ilgili lügavi bir çalışma yapmak elzemdir. Bu hususta onun tefsirinde işaret ettiği lügavi meselelerden oluşan konuları çıkarmak için tefsirini ele alarak incelemek üzere onu okudum. Böylelikle görüşlerinde ona yardımcı olmak ve kendisine muhalefet edenlere karşı başarısını ispatlama imkânı oluşmuştur.

Bu çalışma bize imamı maturidînin sarf, nahiv delalet gibi lügat kurallarına ne kadar muttali olduğunu da göstermektedir. Yine imamı maturidînin görüşlerinin ferra, ibni faris sibeveyh gibi lügat âlimlerinin ebu hayyan, imam Fahreddin Razi ibni atıyye ve başka müfessir âlimlerinin de görüşlerine ne kadar yakın olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın üç bölümden oluşması gerekiyordu. Birinci bölümü sarf ve önemine ayırdım. İkinci bölümü imamı maturidînin tefsirinde değindiği nahiv kuramlarına ayırdım. Üçüncü bölümü teradüf, iştirak, tezat ve muarrab gibi delalet kuramlarına ayırdım.

Bu çalışmayı bir takım sonuçlarla özetledim:

- İmamı maturidînin birçok yerde tefsirinde dil kuramlarına itimat etmesi
- Kelami görüşlerini ispat etmede dil kuramlarının etkisi vardır.
- İmamı maturidînin tefsirinde savunduğu dil kuramları ile dil bilimcilerin görüşleri uyumaktadır.

Anahtar Kelimeler: DİL – DİL MESELELERİ – TEFSİR METÜRİDİ – AKAİD

2017, sayfa 117

Bilim Kodu :

ABSTRACT

MSc.

THE LANGUAGE ISSUE IN TAFSIR TE'VILAT EHLI'S-SUNNA

AHMAD NOR ADEEN KATTAN
 Kastamonu University
 Institute for Social Science
 Department of Basic Islamic Studies

Supervisor: YRD.DOÇ.DR. IHAB SAID IBRAHIM IBRAHIM

Imam al-Matridi is considered one of the most important scholars of theology in the Islamic world and The his interpretation " TE'VILATU EHLI'S-SÜNNE " is one of his most important books. So It was necessary to conduct a linguistic study on this interpretation.

Aftar that i satrt read this interpretation To extract what in this interpretation Of linguistic issues that has been this interpreter said in his interpretation To help him prove his opinion. This study revealed the extent to which Imam Al-Matridi was able to deal with linguistic issues such as Morphology ,Syntax and Semantics. And revealed the extent of the proximity of Imam Al-Matridi in his views of the language, the views of the scholars of the Arabic language such as ferra ,ibn faris and seebevih. And the proximity of what he went to the interpreters such as Abu Hayyan Andalusian Imam Fakhrudin Razi and Ibn Attia and other interpreters.

This research is in three chapters The first cahpter wsa in Morphology issues, the second one in syntax and the third was in semantics.as Synonymy and homonymy ect. The most important results was reached are:

- The adoption of Imam al-Matridi in many places on the linguistic issues in his interpretation.
- Language issues were important in proving his opinion.
- The linguists agreed in the linguistic opinions that he said in his interpretation.

Key Words: LANGUAGE - LANGUAGE ISSUE –TAFSİR MATURİDİ – AKAID

2017, pages 117

Science Code

TEŐEKKÖR

Çalıőmamızın tamamlanmasında hepsinin ismini zikredemediğim pek çok kişinin katkısı olmuştur. Beni bōyle bir çalışma yapmaya teővik eden, çalıőmamın her safhasında destek ve yardımlarını esirgemeyen Hocam Yrd.Doç.Dr. Ihab Said Ibrahim İBRAHİM'a; teşekkür ederim..

AHMAD NOR ADEEN KATTAN

Kastamonu, 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	I
TAAHHÜTNAME.....	II
ÖNSÖZ:	III
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
TEŞEKKÜR.....	VIII
1. GİRİŞ:.....	1
1.1. İMAM MATURİDİ’NİN BİYOGRAFİSİ	1
1.2. “TEVİLATI EHLİSÜNNE” KİTABININ TANITIMI.....	6
I. BÖLÜM.....	8
“TEVİLATI EHLİSÜNNE” KİTABINDAKİ SARF (ÇEKİM) MESELELERİ.....	8
A. Sarf Siğalarının Dönüşümü	9
1.1. Sarf Siğalarının İsim Düzeyinde Dönüşümü	9
1.1.1 İsmi Fail Manasında Masdar.....	10
1.1.1.2. “Kezip الكذب” Kelimesinin “Mekzup المكذوب ” Manasında Olması	12
1.1.2 İsmi Tafdilin Tafdil Olmayan Manaya Delaleti	13
2.Siğaların Fiil Düzeyinde Dönüşümü	16
2.1.Mazinin Mustakbele Delaleti.....	18
2.2.MUZARİNİN MAZİYE DELALETİ:.....	20
B.SARF SIĞALARININ İŞTİRAKI	23
1. Sarf Siğalarının İsim Düzeyinde İştiraki	23
2.Sarf Siğalarının Fiil Düzeyinde İştiraki	32
II. BÖLÜM:	38
NAHVÎ MESELELERİ	38
A. MANA HARFLERİ	38
1. MATURİDİYE GÖRE MANA HARFLERİ:.....	39
2. Maturidiye Göre Harflerin Tebadülü (Birbirinin Yerine Geçmeleri)	47
3. Harflerin Manalarından Yararlanma	51
B. Bir İrap Halinin Yönleri	55
C. Takdiri İrap.....	57
D. İstisna.....	61
III. BÖLÜM DELALETİ ZAHİRE	66

A. TERADUF.....	66
1. İmami Maturidiye Göre Teraduf.....	67
1.2. العثو بمعنى الإفساد	67
1.3. الاستكاف بمعنى الاستكبار.....	68
1.4. الموت بمعنى القتل	69
B. İŞTIRAK	70
2.1. نصر بمعنى أعان أو منع Nasaraia'ne ve Menea' Anlamındadır	72
2.2. أسف بمعنى غضب أو حزن Esef Etmek Kızılmak Veya Hüzünlenmek Anlamındadır	74
2.3. يأس بمعنى العلم أو انقطاع الرجاء. Yeis İlim Ve Ümit Kesmek Anlamındadır.	76
C. TEZAT	79
3.1. خاف بمعنى علم أو ظنّ Korktu Kelimesi İlimi veya Zan Anlamındadır	80
3.2. بلاء بمعنى النعمة و معنى المحنة Bela Nimet Ve Mihnet Anlamındadır.....	83
3.3. أسر بمعنى أخفى وأظهر Sır Kelimesi Gizlemek Ve Izhar Etmek Anlamındadır	85
3.4. تولى بمعنى أقبل وأدبر Bu Kavram Yöneldi Ve Sırtını Döndü Anlamına Gelir .	87
D. ARAPÇALAŞTIRILMIŞ KELİMELER	88
4.1 سجيل	92
4.2 مقاليد	93
4.3 كورت.....	93
SONUÇ	95
ÖNERİLER:.....	96
KAYNAKÇA	97

1. GİRİŞ:

1.1. İMAM MATURİDİ'NİN BİYOGRAFİSİ

Biyografi ve tabakat kitaplarına baktığımızda imam Maturidi'nin birçoğunda zikredilmediğini görmekteyiz. Zikredilen kitaplarda da birkaç satırı geçmemektedir. İmam Maturidi için bu kitapta takdim edeceğim biyografinin buraya göre yeterli olacağı fikrindeyim:

1.1.1. DOĞUMU

Ulaşabildiğim biyografi kitaplarında imam Maturidi'nin doğumu hakkında bir tarihe rastlamadım. Ancak Maturidi'nin tefsirinin muhakkiki kendisinden icazet aldığı şeyhlerden yola çıkarak doğum tarihini bulmaya çalışmışlardır. Buna göre h.3 yılın son 4. On yılına denk gelmektedir. Tam olarak Mütevekkil'in döneminde (h.232-247) yıllarıdır. Buna göre doğumu İmam Eşari'den en az 20 küsur sene öncedir. Nitekim Eşar h.260 yılında bazı görüşlerde h.270 yılında doğmuştur.

Doğumunun Mütevekkil'in dönemine denk gelmesi tercih edilir. Çünkü iki şeyhi olan Muhammed bin Mukatil er-Razi ve Nuseyr bin Yahya el-Belhi onun döneminde yaşamıştır. İlki h.268 diğeri ise h. 278 yılında vefat etmiştir. ayrıca akranı olan Muhammed bin Abdullah bin Muğira bin Amr el-Ezdi h.268 senesinde vefat etmiştir. Bu, Maturidi'nin h.248 yılda vefat eden şeyhinden ilim alması da göz önünde bulundurularak h.248 yılından önce doğduğunu göstermektedir.¹

1.1.2. İSMİ VE NESEBİ

Muhammed bin Muhammed bin Mahmut Ebu Mansur el-Maturidi² es-Semerkandi el-Ensari el-Hanefi el-Mütekellim. (vefat 333/944).

Maturidi: bu nispeti Semerkant mahalle veya köylerinden olan ve günümüzde Özbekistan olarak bilinen Maturid'e³ nispetlidir.⁴

¹Bknz *Tevilati Ehlisünne*, mukaddemutu muhakkik 74/1.

²Bknz. En-Necdi, Muhammed B. Abdulvehheb B. Süleyman.(1412h). *El-Cevahiru Mudie*. Reyad: Daru El-Asime. 3. Baskı. 130/2; İbni Kutluboğa.(1413h-1992m). *Tacu Teracim*. Tahkik: Muhammed Hayır Ramzan Yusuf. Dimeşk: Daru Kelam. 1. Basıkı.s. 249; *ithafu sadati muttekin* 5/2; *el-fevaidul-behiyye fi teracimil-hanefiyye* s.195.

“Ensari” nispeti ise bazı kitaplarda soyunun Ebu Eyyüb Halid bin Küleyp el-Ensariye döndüğünün zikrine dayanır. Semani (vefat h.489)⁵ ve Zübeydi⁶ de bunu söylemiştir. Aynı şekilde İmam Maturidi’nin tevhit kitaplarının elyazmalarındaki haşiyelerde de bu geçmiştir.⁷

Zübeydi bu nispetinin şüpheli olduğunu ve kıymetinin daha da yükselmesi için eklendiğini söylemektedir. Şöyle demiştir: “eğer doğruysa şüphe yok. Çünkü o dinin yardımcısı, bidatleri çürüten ve şeriatı diriltten biridir. Bazı büyük şeyhlerden kendi zamanında ümmetin mehdisi olduğunu söylediklerini de gördüm.”⁸ Zübeydi bu nispetinin şüpheli olması ile beraber doğruysa da buna ehil olduğunu hatta bazılarının kendisini zamanının mehdisi diye lakap taktıklarını da açıkça söylemiştir.

İmam Maturidi birçok lakapla anılmıştır. Bazıları şöyledir: “İmamı’l-Huda⁹”, “İmamı’l-Mütellimin”, “Musahhihu Akaidi’l-Müslimin” ve “Reisu Ehli Sünne”¹⁰

1.1.3. HOCALARI

İmam Maturidi, Ebu Bekir Ahmed el-Cüzcani’den o da Ebi Süleyman el-Cüzcani’den o da Muhammed bin Hasan eş-Şeybani’den ilim almıştır.¹¹

Ebu Nasr el-İyadı¹² Ahmed Bin Abbas Bin Hüseyin bin Cebele’den ve onun da hocaları Nuseyr bin Yahya el-Belhi (nasara bekren de denilir) ve Muhammed bin Mukatil er-Razi’den¹³ de icazet almıştır.

³ *İthafu sadatil-muttekin* 2/5

⁴ *İthafu sadatil-muttekin* 2/5

⁵ Bknz. Semani.(1382h-1962m). *El-Ensap*. Tahkik:Abdurrahmen B.Yehya. Haydar Abad:Daire Marif Osmaniye. 1. Baskı. 3/12

⁶ *İthafu Sadatil-Muttekin* 2/5

⁷ *Kitabu Tevhid* li-imam maturidi s.10

⁸ *İthafu Sadatil-Muttekin* 2/5

⁹ *El-Cevahiru’l-Mudie* 13/2: *Tacu Teracim* ibni kutluboğas. 250/1

¹⁰ Bknz Nuveihed, Adil.(1409 H-1988 M). *Mucemul-Müfessirin Min Sadril-İslam Ve Hatta Asrinal-Hazır*. Beyrut: Müessesetü Neveihed, 3. Baskı. 611/2

¹¹ *El-Fevaidul-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* s.195

¹² *Cevahiru Mudie* 562/1

¹³ *İthafu Sadatil-Muttekin* 2/5

1.1.4. ÖĞRENCİLERİ

El-Hakim el-Kadı İshak bin Muhammed es-Semerandi, eş-Şeyh el-İmam Ali bin Said er-Rustuğfeni, Ebu Muhammed Abdulkerim bin Musa el-Pezdevi,¹⁴ Ebu'l- el-Cüzcani Ebu Abdurrahman bin Ebi Leys el-Buhari Sahibu ebi Kasım İshak bin Muhammed le-Maruf bi-l'Hakim gibi zatlar ondan ders almıştır. Ebu Mansur el-Maturi'den kelim ve fıkıh ilmi almışlardır.¹⁵

1.1.5. VEFATI

İmam Maturidi'nin biyografisini yazanların ittifakı ile hicretten sonra 333 yılında vefat etmiştir.¹⁶

1.1.6. KİTAPLARI

İmam Maturidi'ye nispet edilen kitaplara baktığımızda üç alanda kitap yazdığını görmekteyiz: fıkıh ve usulü, kelim ve tefsir ilimleri:

Fıkıh Ve Usulü Fıkıh:

İmam Maturidi'nin biyografilerinden anlaşıldığı üzere fıkıh ve usulü alanlarında iki kitap yazmıştır: “Mehazu’ş-Şerai fi’l-Fıkıh” ve “el-Cedel fi’l-Fıkıh”.¹⁷ Alaaddin el-Buhari, bu iki kitabın Hanefi fıkhındaki önemini anlatmak adına şunları söylemiştir: “Ashabımızın yazıları iki kısımdır. Bir kısım usul ve furu’a hayiz kimselerin kaleminden çıktığı için oldukça sağlam ve mükemmeldir. Örneğin: Maturidi'nin (Mehazu’ş-Şerai fi’l-Fıkıh) ve (Kitabu’l-Cedel) kitapları. Diğer bir kısım da duyulanların zahirinden furu’u çıkararak kimselerin kaleminden çıktığı için mana ve hüsnü tertipte doğruluğun zirvesindedir.

Ancak usulün inceliklerinde ve akli meselelerde uzmanlaşmadıkları için görüşlerini bazı konularda muhalif olanların görüşlerine getirmişlerdir. Daha sonra birinci kısım, ya lafız ve manaların yabancılığından dolayı ya da gayretin az olup tembelliğin olması sebebiyle terk edilmiştir. Diğer kısım meşhur

¹⁴ *El-Cevahiru'l-Mudie* 130/2; *El-Fevaidul-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* 195.

¹⁵ *El-Cevahiru'l-Mudie* 261/2.

¹⁶ Bknz. *Tacu Teracim* s.249; *Cevahirul-Mudie* 327/1; *El-Fevaidul-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* s.195; *Ithafu Sadatıl-Muttekin* 5/2.

¹⁷ *El-Fevaidul-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* s.195; *Tacu Teracim* s.250; Keheleh, Ömer B. Rıza B. Muhammed. *Mucemu Müellefin*. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 300/11.

olmuştur.¹⁸ Bu iki kitabın hiçbir nüshasına ulaşılmadı. Kaybolan kitaplar arasındadır. Ancak Maturidi'nin tefsirinin muhakkiki bazı usul kitaplarında bu iki kitaptan naklettiğini söylemiştir.¹⁹

Akaid Ve Kelam İlmi:

- KİTABU'T-TEVHİT: Bu kitap kelam kitapları arasında en önemli ve meşhurlarındandır. Biyografisini yazan her yazar bu kitaptan bahsetmek istemiştir.²⁰ Çünkü İmam Maturidi, bu kitap ve tefsir kitabı olan "Tevilatı Ehlisünne" kitabıyla akaid mezhebinin temellerini kurmuştur. Ayrıca bu konuda İmam Azam Ebu Hanife'den de istifade etmiştir.²¹

Bu kitap birçok kez tahkik edilip basılmıştır. İlk olarak dr. Fethullah Halif tarafından tahkik edilip Daru'l-Camiati'l-Mısriyye de basılmış. İkinci tahkik ise dr. Asım İbrahim el-Keyali tarafından yapılmış ve Daru'l-Kütübü İlmiyye Beyrut'ta basılmıştır.2006. son olarak da Üstat dr. Bekir Topaloğlu ve yard. doç. dr. Muhammed Arataşi tarafından Daru Sadır Beyrut'ta basılmıştır.

-MAKALAT: Brock Kelmann, Tevhit ve Makalat kitaplarının bir kitap olduğunu söylemiştir.²²

-EL-AKİDE: bu kitap Brock Kelmann tarafından İmam Maturidi'ye dayandırılan bir kitaptır.²³

-BEYANU VEHMİ'L-MUTEZİLE

-REDDU'L-USULİ'L-HAMSE Lİ-EBİ MUHAMMED EL-BAHİLİ

-ER-REDDU ALA-KARAMİTA

-REDDU'L-İMAME VE HUVE REDDUN ALA-BA'Zİ'R-REVAFİZ

Bu kitaplar İmam Maturidi'nin biyografisini yazanların genelde zikrettiği kitaplardır.²⁴

¹⁸ Halife, Hacı. (1941m). *Keşfu Zunun An Esamil- Kütüb Vel-Funun* . Bağdad: Mektebetumusenne.81/1.

¹⁹ *Tevilatı Ehlisünne* 89/1 .

²⁰ *Tacu Teracim* s.249; *Cevahiru Mudie* 130/2; *Ithafu Sadatil-Müttekin* 5/2; *Fevaidi Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* s. 195.

²¹ Bknz *Kitabu Tevhid* s.5.

²² *Tarihu Edebil-Arabi* 42/4.

²³ *Tarihu Edebil-Arabi* 42/4.

Bu kitaplardan sadece ulema tarafından önem verilen ve İmam Maturidi'nin mezhebi hakkında hüküm çıkarılan “Kitabu't-Tevhid” kitabı bize ulaşmıştır.

Tefsir Ve Ulumu Kur'an:

- (risale fi ma la yacüzü el-vakıf alihi fi el-kur'an). Kur'anda vakıf yapılması caiz olmayan yerler hakkında bir risale: bu risale tecvit kaidelerine göre Kur'an'da vakıf yapılmasının caiz olduğu yerler hakkındadır. Bu kitap İstanbul Şehit Ali Paşa kütüphanesinde bulunmaktadır. Rakam: 2790/6. Başka bir nüshası da Köprülü kütüphanesinde mevcuttur. Rakam: 705/111. Bu risale vakfedilmesi caiz olmayan ve bilerek vakfedildiğinde küfre sokacak sehven olduğunda da namazı bozacak yerlerden bahsetmektedir. Ancak biyografi kitaplarına baktığımızda hiçbir yazarın bu kitabı İmam Maturidi'ye dayandırdığını görmemekteyiz. Dolayısıyla bu risalenin İmam Maturidi'ye nispeti doğru değildir.
- TEVİLATI EHLİSÜNNE: bu çalışmasına söz verdiğimiz kitaptır.gelecek konuda detaylı olarak konucacağız.

²⁴ *Tacu Teracim* s.249; *Cevahiru Mudie* 130/2; *Ithafu Sadatil-Müttekin* 5/2; *Fevaidul-Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye* s.195.

1.2. “TEVİLÂTI EHLİSÜNNE” KİTABININ TANITIMI

1.2.1. TEVİLÂTI EHLİSÜNNE

İmam Maturidi'nin tefsir hakkında sadece bir kitabı vardır. Ancak bazıları bu kitabın isminde ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bu kitabın “TEVİLÂTI EHLİSÜNNE” ismi ile olduğunu söylemişler. Bu, içerisindeki lügat meselelerini çıkaracağımız kitaptır. Ancak Mecdi baslom ve bizim bu çalışmamızda dayandığımız bu isimle olmasıdır. Hal böyleyken bazı biyografi ve tabakat kitaplarında İmam Maturidi'ye dayandırılan bu kitabın “TEVİLÂTI KUR'AN” adında bir kitap olduğunu söylemişlerdir.²⁵ TEVİLÂTI EHLİSÜNNE ismini verenlerden biri de “Keşfu'z-Zunun” sahibidir.²⁶ Muhakkik bu TEVİLÂTI EHLİSÜNNE isminin sebeplerinin mukaddimesinde saymıştır.²⁷

Sıdk Korkmaz şunları söylemiştir: “İmam Maturidi'nin bu kitaptan gayesi bütün kelami görüşleri bir araya toplayıp insanların hizmetine sunmak olduğu açıktır. Bu yüzden içindeki bilgilere verilen önem ismine verilen önemden daha fazla olmuştur.”²⁸ Biyografisini yazan yazarlar bu tefsirin kıymeti hakkında konuşmuştur. Cevahiru'l-Mudiyye yazarı şöyle söylemiştir: “bu kitap, önce yazılan kitaplardan hiçbirinin kendisine eşit olamayacağı hatta yakın dahi olamayacağı bir kitaptır.”²⁹

Bu kitabı işlerken İmam Maturidi'nin birçok kelami görüşünü zikrettiğini, önem verdiğini, Mutezile ve Dehriye gibi itikatta muhalif olan kimselere reddiyeler yapmış ve birçok yerde de fıkhıta muhalif olanlara reddiye yaptığını görmekteyiz. Fıkhıta ilk reddiye yaptığı kişi İmam-ı Şafii'dir. Bu kitap birçok farklı alanda görüşleri toplamaktadır. İmam Maturidi muhaliflere reddiyelerinde genelde akli tercih etmiştir. bu kitapta kendisinden fıkhı ve ardından daha sonra “İlmi Kelam” ismi ile bilinecek olan “Fıkhı Ekber”i ders aldığı Ebu Hanife'den istifade etmiştir. bunun üzerine de “Maturidi Mezhebi” isimli mezhebini kurmuştur. Ayrıca İmam Maturidi usul, fıkhı meseleleri ve hakkında konuşacağımız lügat meselelerinden birçok şey zikretmiştir. Bu kitaptan

²⁵ *Tacu Teracim* s.249; *Cevahiru Mudie* 130/2; *Ithafu Sadatil-Müttekin* 5/2.

²⁶ Bknz. *Keşfu Zunun* 335/1.

²⁷ Bknz. *Tevilati Ehlisünne* mukaddimetul-muhakkik 87/1.

²⁸ Korkmaz, Sıdk. (Ağustos 2001) *Hayatul-Maturidi Ve Musennafatuhu*. Mücelletul-Ebhasil-Diniyye Cilt 4.,10. Sayı S.112.

²⁹ *Ithafu Sadatil-Müttekin* 5/2.

anlaşıldığı üzere İmam Maturidi bu kitabında kolay ve basit bir dil kullanmıştır. Bu tefsir kitabını gören herkes, tefsir sahibinin büyük bir ilme ve derin bir fikre sahip olduğunu görür. Bu tefsirinde Mutezile vb fırkaların düşmanlığına reddiyeler yapması mezhebinin oluşmasına ilk adım olmuştur.

İmam Maturidi tefsirinde bir metoda tabi olmuş ve her tefsirinde o metodu kullanmıştır.önce ayeti kerimeyi ve ayette geçen kelimelerin manalarını zikrediyor. Bazı yerlerde bir ayetin kıraatlerini ve her kıraate uygun manayı zikrediyor. Bazen bir ayete birden çok mana zikrediyor. Bazı yerlerde de muhaliflerin görüşlerini getirip onlara reddiye yapıyor.

1.2.2. BASKILARI

1. Baskı: dr. İbrahim İvadeyn ve Seyit İvadeyn'in tahkikiyle 1391. İsdaru'l-Meclisi'l-Ala li'ş-Şuuni'l-İslami Mısır. 1. Cüz. Bakara suresi 14. Ayete kadar.
2. Baskı dr. Muhammed Müstefid'in tahkikiyle, İsdaru Vizareti'l-Evkaf ve Şuunu'l-İslamiyye bi'l-Irak. Bakara surasi 1404.
3. Baskı: Fatıma bin Yusuf el-Hammi'nin tahkikiyle, İsdaru Müesseseti'r-Risale Naşirun t.2003, 5 cilt olarak basılmıştır. 24 sayfalık veciz bir mukaddime ile sunulmuştur.
4. Baskı: dr. Mecdi Baslom'un tahkikiyle, Daru kütüp ilmiye, 10 cüz olarak basılmıştır. 2005.

I. BÖLÜM

“TEVİLÂTI EHLİSÜNNE” KİTABINDAKİ SARF (ÇEKİM) MESELELERİ.

SARF MESELELERİ:

Sarf ilmi, “bütün arapça ehlinin tam bir şekilde ihtiyaç duyduğu bir ilimdir. Çünkü o Arapçanın tartısıdır. Arapça kelamının usulleri bu ilimle kendisine zait olanlardan ayrılır. İştikak (Kelime türetme) ancak bununla sağlanır.”³⁰

Genel olarak bu kadar ihtiyaç duyulan ilme müfessirlerin daha çok ihtiyaç duyduğu açıktır. İmam Suyuti (vefat: h.911) müfessirle olması gereken şartlar zikretmiş ve bir tanesinin de Sarf ilmiolduğunu söylemiştir.³¹

Bu fasılda İmam Maturidi'nin tefsirinde getirdiği önemli Sarf meselelerini ve Kur'anı anlamada sarf sığalarından nasıl yararlandığını işleyeceğiz.

SARF MESELELERİ İKİ ŞEKİLDE GELMİŞTİR:

BİRİNCİSİ: sarf sığalarının dönüşümü, burada iki kısım var:

- Sarf Sığalarının İsim Düzeyinde Dönüşümü
- Sarf Sığalarının Fiil Düzeyinde Dönüşümü

İKİNCİSİ: Sarf Sığalarının İştiraki, Burada Da İki Kısım Var:

- Sarf Sığalarının İsim Düzeyinde İştiraki
- Sarf Sığalarının Fiil Düzeyinde İştiraki

³⁰ İbni Cinni, El-Musili .(H.1373- M.1954). *El-Musannef*. Daru İhyai Turasil-Kadim: 1. Baskı.s.2.

³¹ Bknz. Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman. (1974 M). *El-İtkan Fi Ulumil-Kuran*. Tahkik: Muhammed Ebul-Fazl İbrahim, El-Heyetul-Mistiyye El-Âmme Lil-Kitap. s 213/4.

A. SARF SİĞALARININ DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Sarf Sığalarının İsim Düzeyinde Dönüşümü

Arap dilinin özelliklerinden biri sarf sığalarının kendi aralarında iştirak ve dönüşümlü olmasıdır. Nitekim Ferre (vefat h.207) şunları söylemiştir: “Araplar “ هذا ” derler. Burada aslında meful olanı fail olarak kullanırlar.”³²

Ferra'nın bu sözünden Arapların eskiden İsmi faili İsmi meful yerine kullandıkları anlaşılmaktadır. Daha sonra İbni Faris (vefat: h.395)“es-Sahibî fi-Fıkhî'l-Lüga” kitabında “Babu'l-Meful Ye'ti bi-Lafzi'l-Fail” başlıklı bir konu açmış ve burada Fail sığasının Meful sığası yerine kullanılan ayetlerden deliller zikretmiştir.³³ Sealebi de (vefat:h.429) aynı şekilde “Fıkhü'l-Luüga” kitabında buna yer vermiştir.³⁴

Bu, Arapça lügatinde sarf sığalarının dönüşümüne bir misaldir. Aynı şekilde Masdarın da İsmi Meful manasında kullanılması da ayrı bir örnektir. İbni Seyde (vefat: h.458) şunları söylemiştir: “Masdarı Meful yerine koyuyorlar. Örneğin: “ هذا ” yani مضروب”³⁵ Aynı şekilde Ebu Hayyan el-Endulusi (vefat: h.745) şunları söylemiştir: “fa'lun vezninde bazı lafızlar Meful manasında gelmiştir. Örneğin: ذبح، ورعي، وطن، و طرح”³⁶

Arap dilinde bu dönüşümlerin şekilleri çoktur ve gördüğümüz üzere ulema bunu anlamıştır. Böylece Arapça ifadelerin anlaşılması için sarf sığalarının ve aralarındaki dönüşümlerin gerekçesine uygun bir şekilde uğraşmışlardır. İşte İmam Maturidi'nin tefsirinde işleyeceğimiz de budur. Dolayısıyla İmam Maturidi (vefat: 399) bu olaylara tefsirinin birçok yerinde işaret etmiştir. örneğin: “Faılun” sığası hakkında: “Hem Fail hem de Meful olarak kullanılmaktadır” demiştir.³⁷ Aynı şekilde: “ (أَفْعَلٌ) sığası (فَعْلٌ) sığası yerine kullanılır. Bu lügatte yasak değildir” demiştir.³⁸

³² *Menail-Kuran* -ferra 182/3.

³³ Bknz. İbni Faris , Ahmed Bin Faris Bin Zekeriya El-Kazvini Er-Razi, Ebul-Hüseyin.(H.1418- M.1997). *Es-Sahibi Fi-Fıkhil-Lüga El-Arabiyye Ve Meseailiha Ve Sünenu'l-Arap Fi Kelamiha*. Neşir: Muhammed Ali Beydun.1. Baskı. s.168.

³⁴ Bknz. Es-Sealibi, Abdulmelik Bin Muhammed Bin İsmail Ebu Mensur(1422 H -2002 M). *Fıkhul-Lüga Ve Sırrul-Arabiyye*. Tahkik: Abdurrezak El-Mehdi. İhyai Turasil-Arabi. 1. Baskı.s.229.

³⁵İbni Side. (1417 H-1996 M). *El-Muhassis* . Tahkik: Halil İbrahim Cevvel. Beyrut: Daru İhyai Turas. 1. Baskı. 296/4.

³⁶ Bknz. Ebu Hayyan, Muhammed Bin Yusuf Bin Ali Bin Yusuf Bin Hayan Esiruddin El-Endulusi.(H.1418 M. 1998). *İrtısafu Darp Min Lisani'l-Arap*. Tahkik: Recep Osman Muhammed , Muraca: Ramazan Abduttevvap, Kahira :Mektebetulhancı , 1.Baskı .c. 2287/5).

³⁷ Bknz. *Tevlatı Ehli Sünne* 474/6.

³⁸ Bknz. *Tevlatı Ehli Sünne* 212/7.

İmam Maturidi'nin söylediklerinden bu lügat meselelerini idrak eden biri olduğunu görüyoruz. Bu meselelerin Allah'ın cc kitabında çok yerde geçtiğini açıklamış ve ayetlerden müşkül olanları açıkladığı veya ayetlerdeki muhtemel manaları sarf sığalarına uygun bir şekilde açıkladığı yerlerde bunlara itimat etmiştir. Bu şekilde bazı kuran ayetlerini bu meseleler ışığında tefsir etmiştir. Gelecek konularda bunları göreceğiz:

1.1.1. İsmi Fail Manasında Masdar

Mastar manası ihtimali olan İsmi Meful sığalarında Araplar mastar manasını kullanıyorlar. Nitekim Sıbeveyh (vefat: h.180) şunları söylemiştir: “Mastar bazen İsmi Meful manasında gelir. Örneğin: “lebenun halbun / لبن حلب ” gibi. Burada “mahlup / محبوب ” yani sağılan manası kastedilmiştir. Bir diğer örnek: Arapların “Halkun/ خلق ” mastarını “Mahlûk / مخلوق” manasında kullanmaları gibi. Dirhem için: “Darbu'l-Emir / ضرب الأمير” yani “Medrubu'l-Emir/ مضروب الأمير ” kastederler.³⁹

Lügat uleması buna benzer birçok örnek saymışlardır. İbni Seyde (v. 458) şöyle demiştir: “Araplar bazen Masterı Meful yerine geçiriyorlar. Örneğin: “Dirhemun Darbu'l-Emir” demeleri gibi. Buradan “Medrubu'l-Emir “ kastediyorlar.”⁴⁰ Bu örneği aynı şekilde Nisaburi (v.h.550) “İcazu'l-Beyan fi-Meani'l-Kuran” kitabında, “Bahiru'l-Burhan fi-Müşkilati Meani'l-Kuran” sahibi de kitabında bunların tamamını zikretmiş ve Arapların Mastar kullanıp İsmi Meful kastettiklerini ve “Darbu'l-Emiri” ve “Nescu Bağdat” misallerini zikretmişlerdir.⁴¹ Bu, İbni Atiyye(v. H.542), Razi(v. H.606), Ebu Hayyan el-Endulusi (v. H.745) vb. müfessirlerin ispatıyla sabittir.⁴²

İmam Maturidi bu konuya dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir: “Araplar mastarı meful yerine kullanıyorlar.”⁴³ Bu sözü, lügat âlimlerinin Arapların mastarı meful

³⁹Bknz.Sıbeveyh.(1408 H- 1988 M). *El-Kitabu* Tahkik: Abdulselam Harun. Kahira: Mektebetulhancı , 3.Baskı .43/4.

⁴⁰ *El-Muhassis* .219/4.

⁴¹ Bknz. *İcazul-Beyan An Meani'l- Kuran* -Nisaburi 806/2; En-Nisaburi, Muhammed B. Ebu El-Hasan B. El-Hüsyen Ebu Kasım.(1419h-1998m). *Bahirul-Burhan Fi-Meani Müşkilatil-Kuran*.Tahkik: Suat Bint Salih B. Said Babakı. Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi. 3/1481.

⁴² Bknz. Ahfeş.(1411h-1990m). *Meanil-Kuran* .Tahkik: Huda Mahmut Kıra'a. Kahira: Mektebetuhancı, 1. Baskı.369/1; *Tefsiru İbni Atiyye* 136/2; Er-Razi. (1420h). *Tefsiru Razi Mefatihul-Gayb* . Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 3. Baskı, 267/11; Ebu Hayyan El-Endulusi.(1422h-2001m). *El-Bahru'l Muhit*. Tahkik: Adil Ahmed Ve Muhammed Mu'vved. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye, 1. Baskı. s, 1/67; Es-Semin El-Halebi. *Ed-Durru'lmesun* . Tahkik: Ahmed Muhammed Harrat, Dimeşk: Daru Kelam s, 1/388.

⁴³*Tevilat Ehlisünne* 219/6.

yerine kullanmalarını sözüyle bağdaşmaktadır. Tefsirinde birçok yerde buna dikkat çekmiştir. Bunları aşağıda sunacağız:

1.1.1.1.“Yakin ^{اليقين}” (Kesin) Kelimesinin “ ^{الموقن به} Muvakkanu Bih” (Kesinleşen Şey) Manasında Gelmesi

İmam Maturidi (وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ)⁴⁴ ayetindeki “yakin” (kesinlik) kelimesinin “muvakkanu bih” olan (kesinleşmiş şey) manasında kullanıldığını söylemiştir.⁴⁵ Aynı şekilde (وَمَنْ يُكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ)⁴⁶ sözü de böyledir. Yani” kim inanılanı inkâr ederse ameli yanar.” Çünkü iman inkar edilmez. Bunun üzerine “yakin” (kesinlik) gelmez ancak “muvakkanu bih” yani “kesinleşen şey” gelir.⁴⁷

İmam Maturidi’nin dediği gibi gelen şey “kesinlik” değil “kesinleşen şey”dir. Dolayısıyla burada “yakin” kelimesinin ismi meful manasında geldiğini, manasının mastar değil ismi meful olduğunu açıklamıştır. Çünkü geçmişte söylediğimiz gibi mastarın mefulün yerine kullanılması Araplarda adet olmuştur.

Ancak Zeccac (v. H.311) “Meani” eserinde, Zemahşeri (v. H.538) tefsirinde şöyle söylemişlerdir: “Buradaki “yakin”in manası “mevt” (ölüm)’dür.⁴⁸ İbni Atiyye (v. H.542) ise tefsirinde “yakin”in manasının burada “nasr” (yardım) manasında olduğunu ve “mevt” isimlerinden olmadığını söylemiştir.⁴⁹ Ebu Hayyan el-Endulusi(v. H.745) de “yakin”in hem “nasr” hem de “mevt” manasında olabileceğini söylemiştir.⁵⁰

Beğavi(v.h.510) de İmam Maturidi’nin söylediği söze yakın bir şey söylemiş ve şöyle demiştir: (Yakin sana gelene kadar) yani “kesinleşen ölüm.”⁵¹ Dolayısıyla Bağavi de burada ismimeful manasında olduğuna hamletmiştir.

Ancak ben, burada müfessirlerin imam Maturidi’nin söylediğini açıkça söylemeyip “mevt” olarak tefsir etmekle yetinseler de “yakin”den kasıtlarının “muvakkanu bih”

⁴⁴Hicr 99.

⁴⁵*Tevilatı Ehlisünne* 219/6.

⁴⁶Maide 5.

⁴⁷*Tevilatı Ehlisünne* 6/470 .

⁴⁸Bknz. Ez-Zeccac. (1408h -1988m).*Meanil-Kuran Ve İrabuhu*. Tahkik: Abdulcelil Abdu Şelebi. Beyrut:Alemu El-Kütüb. 1. Baskı 187/3; Zemahşeri. *Tefsiru Zemahşeri El-Keşşef*. Tahkik: Abdurezzak El-Mehdi.Beyrut: Daru İhyia Turas El-Arabi.s 553/2.

⁴⁹*Tefsiru İbni Atiyye* s .376/3.

⁵⁰*Bahrul-Muhit* s 456/5.

⁵¹*Tefsiru Bağevi* s 69/3.

olduğu görüşündeyim. Zira “mevt” de kesinleşen bir şeydir. Yani onlar da İmam Maturidi’nin dediği gibi mastarı meful manasına hamletmişlerdir.

1.1.1.2. “Kezip الكذب” Kelimesinin “Mekzup المكذوب ” Manasında Olması

Arap dilinde mastarın meful yerine kullanıldığı yerlerden biri de (بدم كذب)⁵² sözüdür. Yani “mekzup”⁵³ İmam Maturidi buradaki “kezip” mastarının ismi meful manasında olduğunu söylemiştir. Ferra da (v. H.207) buradaki “kezip” lafzının “mekzup” manasında olduğunu, Arapların “kezip” için “mekzup” , Daif” için de “meduf “dediklerini ve birçok yerde mastarı meful yerine kullandıklarını söylemiştir.”⁵⁴

Aynı şekilde İbni Seyde de(v. 458) “muhassas” da: “(بدم كذب) ayetindeki (kezip) kelimesi “adıl ve rıza” gibi mastarla vasıflandırılan yerlerdendir. Yani “bi-demin mekzup”⁵⁵ İmam Razi de bu aynı görüşte olup bu ayetin tefsirinde şunları söylemiştir: “(kezip) (mekzup) manasındadır. Meful mastar ile isimlendirile bilir. Örneğin: “maun sekbun ماء سكب ” yani “meskubun مسكوب ” , “dirhemun darbu’l-Emir” yani “medrubun” ve “sevbun nescu’l-Yemen” gibi.”⁵⁶

İmam Maturidi mastarın meful manasında geldiğini, Arapların adetinden olduğunu ve kullandıklarını söylemiştir. Bu sözü, birçok lügat uleması ve müfessirlerin “mastarın meful manasında gelir” sözüyle bağdaşmaktadır.⁵⁷

⁵²Yusuf 18.

⁵³*Tevilatı Ehlisünne* 219/6.

⁵⁴ Ferra. *Meanil-Kuran*. Tahkik: Ahmed Yusuf, Muhammed Ali Necer, Abdulfetteh İslail El-Şelebi, Mısır: Daru Mısıryye, 1. Baskı.38/2.

⁵⁵*El-Muhassis* ,ibni seyde “el-kezip ve da’va” 292/1.

⁵⁶*Tefsiru Razi*, 430/18.

⁵⁷ Riza Şerif. *Telhisul-Beyan Fi-Mecazatil-Kuran*. Beyrut: Daru Edvv’a.169/2; *Tefsiru Bağevi*, 480/2; Zemaşeri. *Tefsiru Zemaşeri El-Keşşef* .s 425/2; *Irabu El-Kur’an* ibni side 6/5.

1.1.2. İsmi Tafdilin Tafdil Olmayan Manaya Delaleti

1.1.2.1. “Ehven هُونٌ” Kelimesinin “Heyen هَيْنٌ” Manasında Olması

“أفعل” sığasının tafdil manasında geldiği malumdur, örneğin “cemil” –“Ecmelu” ve “Heyenun” –“Ehyenu” gibi. Ancak (وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ)⁵⁸ ayetinde okuyucu, nasıl olurda Allah’ın cc emri başka bir emirden daha kolay olur? Ya da bir şey nasıl olurda Allah’a başka bir şeyden daha kolay olur? Gibi bir sorunla karşılaşılıyor.

Ancak İmam Maturidi’nin tefsirine baktığımızda lügat uleması ve müfessirlerin de dediği gibi cevap verdiğini görüyoruz. Şöyle ki burada kastedilen tafdil değil sadece isimdir. Bu konuda şunları söylemiştir:

“أهونٌ عليه”⁵⁹ sözü: “Evalu أفعل ” ibaresinden “Fail فعل ” kastedilebilir. Örneğin: “Allahu Ekber” yani “Kebir”, “أعظم ” yani “azim عظيم ” bunun benzerleri çoktur.”⁶⁰“أهونٌ عليه”⁶⁰ sözü “ona kolaydır” manasındadır. Çünkü bir şey başka bir şeye nispeten Allah’a cc zor veya bir şey başka bir şeye göre ona kolay değildir. Aksine her şey bir “ol” emrine bakar.⁶¹ Bu sözden anlaşılıyor ki “efalu” sığasının “failun” sığasının yerine kullanılması caizdir. Yani “ehven” den maksat tafdil değil isimdir.

Nitekim birçok ulema tafdil sığasının tafdil olmayan bir manaya delalet edebileceğini söylemişlerdir. Zeccac (h.311) buradaki “ehvenu” kelimesinin tafdil için olmadığını söylemiş ve “Allahu Ekber” deki “ekber” kelimesinin de “kebir” manasında olduğunu söylemiştir.⁶² Nuhas(v. H.338) aynı şekilde “Meani” kitabında⁶³, Akberi(v. H.616) de “İmlau Ma Men bihi Rahman” kitabında⁶⁴ bunu söylemiştir.

İmam Razi (v. H.606) de aynı şekilde İmam Maturidi ile aynı görüşte olduğu göstermiş ve şöyle demiştir: “Burada maksat kolay olmasıdır. Nasıl ki “Allahu Ekber” sözünde “ekber” in “kebir” manasında olduğu gibi.”⁶⁵

⁵⁸Rum 27.

⁵⁹Rum 27.

⁶⁰Rum 27.

⁶¹*Tevilatı Ehlisünne* 266/8.

⁶²*Meanil-Kuran Ve I’rabuhu* ez-zeccac.s, 183/4.

⁶³ En-Nehhas.(1409h). *Meanil-Kuran* . Tahkik: Muhammed Ali Sabuni.Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi. 1. Baskı. 227/4.

⁶⁴ Akberi, Ebu Bak’a.(1399h.-1979m). *İmlau Ma Men Bihi Rahman*. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye, 1. Baskı,s. 186/2.

⁶⁵*Tefsiru Razi*, 201/25.

Aynı şekilde İbni Atiyye (v. H.542), Ebu Hayyan el-Endülüsî (v. H. 745) ve Semîn el-Halebî (v. H.756)⁶⁶de bu yerde maksadın kolay olması olduğunu söylemişlerdir. Mananın tafdil üzerine bırakılması halinde ise manayı “Ey mahlûkat size göre daha kolaydır” olarak söylemişlerdir.

1.1.2.2. “Ahsen أحسن” Kelimesinin “Hasen حسن” Manasında Gelmesi

Bu yerlerden bir diğeri ise (وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ)⁶⁷ ayetidir. İmam Maturidi burada şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah cc burada iki yolu birden açıklamıştır: hayır yolu ve şer yolu. Devamında hayır yoluna gidin şer yoluna gitmeyin demiştir. Burada tevil ise sanki şöyle demesiyledir: “Yollardan güzel olana gidin güzel olmayana değil.”⁶⁸

Buradaki “Ahsene” sözünün tafdil için olmadığını ve “Hasen” manasında olduğunu söylemiştir. Bu (güzel olana gidin) sözünden anlaşılmaktadır. Nuhas da “Meanî” kitabında buradaki “Ahsenu” kelimesinin tafdil için değil “Hasen” manasında olduğunu söylemiştir.⁶⁹

Aynı şekilde Ezherî (v. H.370) de “Tezhibu’l-Lüga” kitabında {وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا} {وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ} ayetinde “Ahsenu” kelimesini “Hasen” manasında olduğu söyleyerek ifade etmiştir.⁷⁰ Sema’ni (v. H.489) tefsirinde şöyle demiştir: “{وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ} ayetinde (rabbinizden size indirilen güzel şeye tabi olun) şeklindedir.”⁷¹ Ve başka müfessirler de bunu zikretmişlerdir.⁷²

Ancak bazıları burada sığanın tafdil üzerine bırakılacağını ve bu ayette mananın da “Bu ayette kuranın bize emrettiği şeyin en güzeline tabi olmakla emir olduk. Kuranda güzel ve en güzel olan vardır. Kısas, affetme, yardım ve sabır gibi. Bunların hepsi güzeldir ama af, kısıstan daha sabır da yardım almaktan daha güzeldir. “şekilde olacağını söylemişlerdir.⁷³

⁶⁶Tefsiru İbni Atiyye, 335/4; Bahrul-Muhit, 351/6; Durru Mesun,6/40.

⁶⁷Zümer 55.

⁶⁸Tevilatı Ehlisünne 696/8.

⁶⁹Meanil-Kuran en-nuhhas, 185/6.

⁷⁰Tezhibul-Luga ez-zheri, 185/4.

⁷¹Tefsiru Semani, 476/4.

⁷²Behrul-Muhit, 212/9; Tefsiru Bağevi, 97/4; Meanil-Kuran Ve İrabuhu ez-zecac 375/2.

⁷³Meanil-Kuran Ve İrabuhu li-zecac 375/2; Tefsiru Zemahşeri, 149/2; Tefsiru İbni Atiyye, 525/4.

Maturidi “Ahsenu” kelimesinin tafdil olmadan “Hasen” manasında gelmesi gerektiği görüşü lügat ve müfessirlerin buradaki sözüyle bağdaşmaktadır. Aynı şekilde başka yerlerde de Maturidi ismi tafdil tafdil manasından soyutlanarak başka manalarda kullanıldığını da söylemiştir.⁷⁴

Ayrıca tefsirinde adet edindiği bir şey de herhangi bir görüşü diğerine tercih etmeksizin sadece görüşleri zikretmesidir. Meselede başka bir görüşe ihtimal olduğuna işaret ederek yetinmiş ve tercihi okuyucuya bırakmıştır. Sunmuş olduğumuz iki örnekten de anlaşıldığı üzere Maturidi Arapçanın sırlarını ve sarf sığalarının özelliklerini idrak etmiş biridir. Bu sığalar aralarında dönüşüm sağlayabiliyor. Bu mesele “Sarf sığalarının dönüşüm olayı” olarak tefsirinde ona yardımcı olmuş ve okuyucunun anlamasında müşkül olacak şeyleri çıkarmıştır.

⁷⁴*Tevilat Ehlisünne*, "501/10 "الأعلى"296/10 "أعظم" 204/8 "خير" 213-212/7 "أخسر".

2. Sığaların Fiil Düzeyinde Dönüşümü

Lügat uleması fiil zamanlarını üç kısma ayırmıştır. Bu hususta Sıbeveyh (v. H.180) şöyle demiştir: “Fiil, isimlerin olaylarının lafzından alınan misallerdir. Mazi, olmamış ama olacak ve olmuş ve kesilmeyecek şeyler üzerine bina edilmiştir. Mazi için bina edilenlere örnek: “ذهب وسمع ومكث وحمد” gibi. Daha olmamış olana örnek ise emrederek söylenen: “اذهب واقتل واضرب” ve haber verilerek söylenen: “يقتل ويذهب ويضرب ويقتل ويضرب” gibi. Haber verildiğinde olan ve kesilmeyen misalleri de böyledir.”⁷⁵

Buna binaen her fiilin belli bir zaman has olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla mazi fiil geçmişte olmuş ve bitmiş bir olaya, muzari fiil hal veya istikbal zamana delalet eder. Bu bilinen ve lügatte ilk konulan şeklidir. Ancak Arapların kullanımında farklılıklar görmekteyiz. Nitekim Araplar bazen mazi fiili mustakbel manasında, muzariyi de mazi manasında kullanmaktadırlar. Şu ayet buna örnektir:

(وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ)⁷⁶

(İşte böylece İbrahim’e göklerdeki ve yerdeki hükümranlılığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun.) nitekim Allah cc Hz. İbrahim’in kesin inanmış olmasına rağmen ona burhan ve delilleri göstermiştir. Ancak Allah cc burada muzari fiili mazi fiil yerine kullanmıştır.⁷⁷

İbni Faris (v. H.395) “Sahibi fi-Fıkhı’l-Lüga” kitabında, Arapların sığalar arasındaki bu dönüşüm meselelerini ve sığaların birbirlerinin yerine kullanıldığını zikretmiştir. Ayrıca Arapların bu adeti hakkında “Babu’l-Fiili Ye’ti bi-Lafzi’l-Mazi ve huve Rahinun ev Mustakbelun ve bi-Lafzi’l-Mazi ve huve Mustakbelun” isimli bir konu açmıştır. Bu konuda Arapların Mustakbeli mazi, maziye de mustakbel yerinde kullandıklarını söylemiştir. Delil olarak da şairlerin sözleri ve kurandan bazı ayetler getirmiştir. Bu ayetlerden biri de : (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ) (En hayırlı ümmet oldunuz.)⁷⁸ “yani siz” demiştir.

⁷⁵El-Kitap, sıbeveyh 12/1.

⁷⁶Enam 75.

⁷⁷Ed-Dürrül-Masnun -seminil-halebi, 5/5.

⁷⁸Ali imran 110.

Başka bir ayette Allah Teala: (اتى امر الله) (Allah'ın cc emri geldi)⁷⁹ yani gelecek. Bazen de mustakbel mazi manasında gelir. Örneğin: (فلم تقتلون أنبياء الله من قبل) başka bir ayette:

(وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ) ⁸⁰ ("Süleyman'ın hükümrancılığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler.) yani uydurdukları.

Başka bir örnek: (وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلِ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ) ⁸¹ (Bir de) yahudiler ve hıristiyanlar, “Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız” dediler. De ki: “Öyleyse (Allah) size neden günahlarınız sebebiyle azap ediyor?) mana şöyledir: “O zaman Allah niçin atalarınızı hayvana dönüştürme ve ölümle azap etti.”⁸²

Sealebi de (v. H.429) “Fıkhu Lüga ve Sırru'l-Arabiyye” kitabında bu şekilde yapmıştır. Kitabında bu konu ile ilgili “Fil-Fiili Ye'ti bi-Lafzi'l-Mazi ve huve mustakbel ve bi-Lafzi'l-Mustakbeli ve huve Mazi” başlık açmıştır. ⁸³ ibni Faris'in (v. H.395) dediklerini burada demiş ve bazı ayetler eklemiştir.

İmam Suyuti de (v. H.911) “El-Muzhir” eserinde “Babı Ma'rifeti Hasaisi Lüga” konusunda şunları söylemiştir: “Arapların adetlerinden biri de fiili maziye hazır ve mustakbel manasında veya mustakbel lafız getirip mazi manasında kullanmalarıdır. Örneğin:

(اتى امر الله) ⁸⁵“yani gelecek” ⁸⁴“كنتم خير أمة”

(وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ) ⁸⁶“yani uydurdukları”⁸⁷

İmam Maturidi tefsirinde kıyamet günü olaylarını anlatan ve bazı peygamberlerin kıssalarından bahseden bazı ayetlerinde bu konuya değinmiştir. Bu konuda şunları söylediğini görüyoruz: “Bu şekilde mazinin kullanılıp mustakbelin kastedildiği

⁷⁹Nahl 1.

⁸⁰Bakara 102.

⁸¹Maide 18.

⁸²*Es-Sahibi Fi-Fıkhil-Arabiyye* li-ibni faris 167/1.

⁸³*Fıkhul-Lüga Ve Sırrul-Arabiyye* li-sealebi,s.228.

⁸⁴Nahl 1.

⁸⁵Ali imran 110.

⁸⁶Bakara 102.

⁸⁷ Es-Suyuti. (1418 H- 1998 M). *El-Muzhir Fi-Ulumil-Luğa*.Tahkik:Fu'ad Ali Mensur. Beyrut: Daru El-Kütübü El-İlmiyye. 1. Baskı., 265/1.

mustakbelin de kullanılıp mazinin kastedildiği örnekler Kuranda çoktur.”⁸⁸

Aşağıdaki misallerde buna değineceğiz:

2.1. Mazinin Mustakbele Delaleti

(نفخ في الصور)⁸⁹ ayetinde şöyle demiştir: “Burada zahiren mazi zikredilmesine rağmen kasıt mustakbeldir. Yani “Sura üfürülecek.”⁹⁰ Maturidi burada her ne kadar mazi lafız kullanılsa da mustakbel kastedildiğini açıkça ifade etmiştir. bu kullanımın en yaygın olduğu yerler kıyamet günü ile alakalı ayetlerdir.

Dolayısıyla mana mustakbel oluyor. Çünkü kıyamet ilerde olacak ve bu olaylar o zaman gerçekleşecek. Örneğin: (كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا)⁹¹ (Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) parça parça olup dağıldığı zaman,), (وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا)⁹² (Gök açılır ve kapı kapı olur.), (وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا)⁹³ (Biz onları mahşerde toplarız da içlerinden hiçbirini bırakmayız.) buna benzer kıyamet olaylarından bahseden nice ayette böyledir.

Bu ayetlerde yaptığı açıklamaları aynı şekilde şu ayetin tefsirinde de söylemiştir: (إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ادْكُرِي نِعْمَتِي)⁹⁴ Yani Allah tealanın “Ey Meryem oğlu İsa” dediğini hatırla. Burada mustakbelden mazi kastı caizdir. Nitekim bu Arap Lügatinde olan bir şeydir.⁹⁵

Aynı şekilde (فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا)⁹⁶ (“Size ne cevap verildi?” diye buyuracağı gün, (onlar); “Bizim bir bilgimiz yok.) yani “dediler”burada “kale”“yekulu” manasında gelmiştir ki bu caizdir. Kuranda da çoktur. Örneğin: (قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ)⁹⁷ buradaki mazi olan “kale” kelimesinin kıyamet günü söyleyecek manasında olduğunu söylemişlerdir. (هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ)^{98,99}

⁸⁸ *Tevilati Ehlisünne* 210/7.

⁸⁹ Kehf 99.

⁹⁰ *Tevilati Ehlisünne* 210/7.

⁹¹ Fecr 21.

⁹² Nebe 19.

⁹³ Kehf 47.

⁹⁴ Meryem 116.

⁹⁵ *Tevilati Ehlisünne* 72/10.

⁹⁶ Maide 109.

⁹⁷ Maide 119.

⁹⁸ Maide 119.

⁹⁹ *Tevilati Ehlisünne* 655-653/3.

Aynı şekilde (وسيق الذين اتقوا ربهم إلى الجنة زمرا) ayetinin tefsirinde bunu zikretmiş ve şöyle demiştir: “(وسيق) kelimesi herne kadar zahiren geçmişten haber vermek manasında olsa da ancak o müstakbele delalet eder. Nitekim bu şekilde mazinin müstakbel için kullanılması lügatte caizdir. Dolayısıyla burada sanki (يساقون) denmiştir.”¹⁰⁰

Bu getirmiş olduklarımızdan anlaşılıyor ki İmam Maturidi Arapça lüğatinin özelliklerinden olan bu belagat nüktelerine değinmiş ve bu doğrultuda kuran ayetlerini tefsir etmiştir. Bu şekilde İbni Esirin mazinin müstakbel yerine kullanılması belagat nüktesinde zikrettiği şu sözler ile bağdaşmaktadır:

“Mazi fiil ile Müstakbelin haber verilmesindeki fayda şudur: Fiili ile henüz meydana gelmemiş Müstakbelden haber verildiğinde bu daha belagatlive fiilin gerçekleşmesinde daha tekitli olur.Çünkü Mazi fiil olmuş manası verir. Bu, Müstakbel fiilin yüce ve meydana gelmesi önemli sayılan bir şey olduğunu gösterir.”¹⁰¹

İbni Esir’in (v. H.637) sözünden yola çıktığımızda kuranın kıyamet günü hakkındaki ayetlerinde niçin müstakbel yerine mazi kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu, işitenin nefsinde olayın şüphesiz olacağına dair bir tesir bırakmak ve ihtimalli olmadığını göstermek içindir.

¹⁰⁰ *Tevilatı Ehlisünne* 710/8.

¹⁰¹ İbnil-Esir.(1420 H). *El-Mesel Es-Sair*. Tahkik: Muhammed Muhiyyeddin Abdullhemiyd. Beyrut: Mektebetu Asriyye.149/2.

2.2. MUZARİNİN MAZİYE DELALETİ:

Araplar muzariyi mazi manasında kullanmışlardır. Bu kullanım veya belagat türünün sebebi hakkında İbni Esir (v.h.637) şöyle demiştir: “fiilin meydana geldiğini haber verme halinde muzari getirildiğinde mazi fiilden daha baliğ olur. Çünkü mustakbel meydana geldiği hali de açıklar ve bunu işitenin sanki görmüşcesine akseder. Ancak fiili mazide bu olmaz.”¹⁰²

Şu ayet bunun örneklerindendir: (وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ) ¹⁰³ (Biz Kur’an’dan, mü’minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz). İmam Maturidi bu ayette birçok muhtemel manayı zikretmiş. (وَنُنَزِّلُ) kelimesinin ise mazi değil de muzari olarak kullanılmasına ise şöyle demiştir: “Sanki ayet işin başında inmiş gibidir. Şöyleki “indiririz” dedi “kurandan şifa olacak şeyleri indirdik” demedi. Ya da “نفعل” sığasının “فعلنا” manasında gelmesi caizdir ve bu kuranda çoktur” diyebiliriz. ¹⁰⁴

Tefsir lügat kitaplarına baktığımızda genelin buradaki “من” manasının baziyetlik mi yoksa beyan için mi olduğuna büyük önem verdiklerini görmekteyiz. ¹⁰⁵ Ancak el-Kirmani (v. H. 505) “من” harfinin burada zait olduğunu ve mananın da “نزل القرآن” olduğunu söylemiştir. ¹⁰⁶

İmam Maturidi’nin burada muzarinin asıl manası üzerine bırakılabileceğini de söylemiştir. Bu şekilde kuranın indirilmesinin başında bunun olduğu ve mananın da “Allah cc alemlere rahmet ve şifa olacak şeyleri indirecek” şeklinde olacağını söylemiştir. İkinci ihtimal için de şöyle demiştir: “Allah kurandan alemlere rahmet ve şifa olan şeyleri indirdi.” Burada muzari mazi manasında kullanılmıştır. Bu, da lügat âlimlerin sözlerinden de anladığımız gibi Araplarınâdetindedir. Her ne kadar söylediğini başka lügatçi ve müfessirler kullanmasa kendisi burada muzarinin mazi manasında kullanıldığını söylemiştir.

¹⁰² *El-Mesel Es-Sair* ibnil-esir 149/2.

¹⁰³ İsra 82.

¹⁰⁴ *Tevilatı Ehlisünne* 102.

¹⁰⁵ *Meanil-Kuran*, Nehhas 4/187.; Es-Semâni.(1418h – 1997m). *Tefsiru’s Semâni*. Tahkik: Yasir B. İbrahim Ve Ganim B. Abbas B. Ganim Riyad:Daru Vatan. 1. Baskı.3/271; *Tefsiru’l Bahri’l Muhit*, Ebu Hayyan El-Endulusi 6/72.; *Ed-Durru’l Mesun*, Es-Semin El-Halebi 7/403.

¹⁰⁶ Bkz. *Garaibu’t Te’vil Ve Acaibu’t Te’vil* 1/639.

Kuranın muzari kullanmasına rağmen İmam Maturidi'nin mazi manasında olduğunu söylediği bir diğer ayet:

¹⁰⁷(يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ)

(Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.) burada muzari olan (يُخْرِجُهُم) sözünün mazi olan (أَخْرَجَهُمْ) manasında olduğunu söylemiştir. Nitekim lügatte (يفعل) vezninin (فعل) manasında (فعل) de (يفعل) manasında gelmesi caizdir yasaklanmış değildir.”¹⁰⁸

Razi de (v. H. 606) tefsirinde (الإخراج) sözünün hakikatine hamledildiğini şu sözler ile ifade etmiştir: "يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ" sözünün zahiri onların küfürde olduklarını daha sonra Allah'ın cc onları bu küfürden imana çıkardığını gerektirmektedir. Burada iki görüş var: birinci görüş: lafzın zahirine bırakılmasıdır. Bu da bu ayetin kâfir olup sonradan Müslüman olan kimselere özel olduğudur.”¹⁰⁹ İmam Razi (v.h. 606) bu ayetin kâfir iken Müslüman olan kimseler için indiği ihtimalini söylemiş ve “İsa as'a iman eden ve inkâr eden iki kavmin Efendimiz sav gönderildikten sonra İsa as.'ı inkâr edenlerin O'na sav iman edip İsa as'a iman edenlerinde O'nu sav inkâr ettiklerini gösteren sebebi nüzullerin bazısını zikretmiştir.”¹¹⁰

Aynı şekilde Nehhas¹¹¹ bu ayetin İsa as'ı inkâr eden bir kavim hakkında indiğini söylemiş. Fakat Nuhas her ne kadar "يُخْرِج" sözünün "أَخْرَج" manasında kullanıldığını açıkça zikretmese de bu ayetin İsa as'ı inkâr edip Efendimize sav iman eden bir kavim hakkında indiğini söylemesi muzarinin zikredilip mazinin kastedildiği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu da İmam Maturidi'nin söylediği ile aynıdır.

Özetleyecek olursak, İmam Maturidi tefsirinde Arapların maziyi muzari muzariyi de mazi manasında kullandıklarına dikkat etmiş ve önem vermiştir. Bu sözyle lügat ve müfessir ulemasına uyum sağlamış, kuranın tefsirinde layık olduğu hakkı vermenin

¹⁰⁷Bakara suresi 2/241.

¹⁰⁸*Tevilatı Ehlisünne* 102.

¹⁰⁹Bkz. *Mefatihü'l Gayb*, razi 7/18.

¹¹⁰Bkz. *Mefatihü'l Gayb*, razi 7/18.

¹¹¹*Meânîl-Kuran*, Nehhas 2/273.

ve okuyucunun kuranı anlamada Arapların adet ve belagatinden bilmesi gerekenlere dikkat çekmiştir. İmam Maturidi bunu tefsirinin birçok yerinde kullanmıştır.¹¹²

İmam Maturidinin bu konudaki tutumunu şu şekilde özetleyebiliriz:

- İmam Maturidi bu meseleleri es geçmemiş ve birçok yerde zikretmiştir.
- Bazı yerlerde aynı ayette hem sığanın muzari manasının olduğu gibi bırakılması veya mazi manasında olması şeklinde iki ihtimalli manayı da söylemiştir.
- Bu meselelerin Arapların kelimasında adet olmasını söylemesiyle lügat ulemalarına uygunluk göstermiştir.
- Bu meselelere değindiği yerlerin çoğunu zikretmedik. Belki de bazı yerlerde bu meseleleri okuyucunun anlaması için terk etmiştir. Nitekim defalarca bunların kuranda çok olduğuna vurgu yapmıştı.

¹¹²Diğer örnekler için bakınız. *Te'vilatu Ehli's Sunne* 2/312,391-3/653,655-4/130-5/266-6/96-7/102.

B. SARF SIĞALARININ İŞTİRAKI

1. Sarf Siğalarının İsim Düzeyinde İştiraki

İmam Maturidinin tefsirine baktığımızda bir siğanın farklı manaları taşımasına dayanarak aynı kelime için farklı manalar zikrettiğini görüyoruz. Bu şekilde ayeti akışın gerektirdiği manayla uygun tefsir etmektedir. Aşağıdaki örneklerde bunu göreceğiz:

1.1. “Feilun *فَعِيلٌ* Siğasının İsmi Fail Ve İsmi Meful Manaları Arasında İştiraki:

“feilun *فَعِيلٌ*” siğası bazen ismi fail bazen de ismi meful manasında gelen bir siğadır. her ne kadar aslında ismi fail manası olsa da ¹¹³ ancak sadece bu manaya has olmamış bazen meful manasında da gelmiştir. Örneğin: “طريح- جريح، - كحيل - دھين” gibi.¹¹⁴

Aynı şekilde Ebu Hayyan el-Endulusi (v. H.745) de şöyle demiştir: “İsmi faile delalet etmeyen “feilun” siğası meful manasında gelebilir. Örneğin: “جريح - قتيل - صريع- ورمى - خصيب”¹¹⁵ bunu başka alimlerde söylemiştir. Onlardan biri de Halil’dir. (v. 170) “Ayn” kitabında şöyle demiştir: “قَطِيعٌ - رَحِيمٌ” siğaları “failun” verninde gelmiş ismi meful manasındadır.”¹¹⁶ Ezheri de (v. 370) “Tehzip” kitabında şunları söylemiştir:

“عررته عَرًّا فَأَنَا عَارٌّ وَعَرِيرٌ” aslı “عررته عَرًّا فَأَنَا عَارٌّ وَعَرِيرٌ” sığası “failun” veznin de ismi fail manasındadır. Aslı “عررته عَرًّا فَأَنَا عَارٌّ وَعَرِيرٌ” cümlesinde gelmiştir. Manası “tanımak için gelmek” “اعتررته” da aynı manadadır.¹¹⁷

“Failun” siğasının ismi fail manasında olması asıl olandır. Ancak ismi meful manasında da gelebilir. Ezheri (v. H.370) her iki manayı da tespit ederek “Bedi’i” kelimesinin manası hususunda şunları söylemiştir: “(Bedi’) (Kadir) kelimesi gibi “failun” siğasında ismi fail manasındadır. “Bedi’” kırba ve ip manalarında gelir. “failun” “mefulun” manasındadır.”¹¹⁸

¹¹³ İbni Hacıp. (1415h 1995m). *Şafiye Fi-İlmi Tasrif*. Tahkik: Hasan Ahmed Osman. Mekke: El-Mektebetü El-Mekkeiyye. 1. Baskı. s.50.

¹¹⁴ İbni Hişam. *Evdahul-Mesalik* Tahkik: Yusuf El-Şeyh Muhammed El-Bika’y. Daru Fikir 3/217.

¹¹⁵ *İrtişafu Darb* 2288(5).

¹¹⁶ El-Ferahidi, El-Hilil Bin Ahmed. *El-Aynu*. Tahkik: Mehdi El-Mehzumi, İbrahim Semura’i, Daru El-Hilal. 137.

¹¹⁷ *Tezhibul-Luga* Ezheri El-Herevi 76.

¹¹⁸ *Tezhibu-Luga* 143.

Ezheri bu sözüyle “failun” sığasının her iki manaya geldiğini göstermiştir. İbni Hişam (v.761) da aynı şekilde şu sözleriyle bunu ifade etmiştir: “(failun) (mefulun) manasındadır. Örneğin امرأة جريح - رجل جريح gibi. Eğer “failun” sadece ismi fail manasında olsa bu misalde müennes alameti olan “ة” harfinin dahil olması gerekirdi. Örneğin: “امرأة رجيمة” ve “امرأة ظريفة” gibi.¹¹⁹ İmam Maturidi “failun” vezninin hem ismi fail hem de ismi meful manasında olduğuna dikkat çekmiş ve tefsirinde birçok yerde bu sığaya bu manaları vermiştir. Bazılarını şöyle inceleyelim:

1.1.1. El-Hamid الحميد

İmam Maturidi “failun” sığasının birçok yerde her iki manaya da (ismi fail ve ismi meful) muhtemel olduğunu söylemiştir. Bunlardan biri de (el-Hamîd) kelimesidir. Şöyle söylemiştir: Bu kelimenin “hâmid” ve “Mahmut” şeklinde iki manası vardır. Eğer “Mahmut” manası kastedilirse “Allah cc kullarına verdiği nimet karşılığında mahlûkattan övgüye müstahaktır” manası, “Hâmid” manasının kastedilmesi ile de “Allah cc kullarını över ve nimet verir hatta az amelle onlara çok sevap verir ve amellerini üstün kılar” manasında olur. “hamîd” her iki manaya da muhtemeldir.”¹²⁰

Burada “hamîd” sığasının hem “Kendisine ibadet edeni över” manasında ismi fail hem de “Verdiği nimetler sebebiyle kulların kendisine hamd ve şükür etmelerine müstahaktır” manasında ismi meful olabileceğini söylemiştir.

İmam Maturidinin “hamîd” için zikrettiği bu manaları bazı müfessirler de zikretmiştir. Nitekim Kirmani (v. H.505) tefsirinde “(Hamîd): yani O cc övülen bir raptır” demiştir.¹²¹ İbni Atiyye de aynı şekilde “(Hamîd) genel olarak övülendir” demiştir.¹²² Ebu Hyyan el-Endülüsî (v. H.745) “(Hamîd): bahşetmiş olduğu nimetler üzerine övülendir” demiştir.¹²³

İmam Razi (v. H.606) tefsirinde “Hamîd” için her iki manayı da zikretmiş ve şunları söylemiştir: “(el-Hamîd) bazen “hâmid” bazen de “mahmud” manasında olur. Mahmud: “verdiği nimetler sebebiyle mahlûkattan övgüye müstahak olan”

¹¹⁹İbni Hişam *Evdahul-mesalik* 288/4.

¹²⁰*Tevilatı Ehlisünne* 9/316.

¹²¹*Geraibu Tefsir Ve Acaibu Tevil*, 2/1053.

¹²²*Tefsiru İbni Atiyye* 4/435.

¹²³Ebu Hyyanendülüsî *Bahrul-Muhit*, 9/338.

manasında. Hâmid ise: “mahlukatı öven ve az amellerine çok sevap bahşeden” manasındadır.”¹²⁴

1.1.2. El-Mesih المسيح

İmam Maturidi (وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ)¹²⁵ ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: “Mesih diye isimlendirilmesinin sebebi hususunda şöyle denmiştir: çünkü Cebrail as ona bereketle dokundu. O, “memsuh” yani dokunulandır. Burada “faîl” “meful” manasında gelmiştir. Bu lügatte caizdir. Bazıları ise “Mesih” kelimesinin “mâsih” yani dokunan manasında olduğunu söylemiştir. Çünkü o, hasta, cüzamlı ve âmâlara dokunuyor ve iyileşiyorlardı. Bu yüzden dokunan manasında “Mesih” diye isimlendirilmiştir. “Faîlun” vezninin “Meful” manasında gelmesi de caizdir. Allah cc en iyisini bilendir.”¹²⁶

İmam Maturidi “Faîlun” sığasının her iki manaya (ismi fail ve ismi meful) muhtemel olduğunu söylemiştir. İsmi fail manası üzerine “Mesih” âmâ ve cüzamlılara dokunan manasında, ismi meful olması üzerine de kendisine bereketle dokunulmuş manasındadır. nitekim lügat uleması da “Mesih” için her iki manayı da zikretmiştir. ¹²⁷ Dolayısı ile bu sözü lügat ulemasının “Faîlun” sığasının hem ismi fail hem de meful manasında geldiğini ifade etmeleriyle bağdaşmaktadır.

Bazı müfessirler “Mesih” için her iki manayı da zikretmişler ve buna bağlı olarak bu kelimenin manasında ihtilaf etmişlerdir. İmam Razi (v. H.606) tefsirinde şunları söylemiştir: “Mesih diye isimlendirilmesi, Allah cc için yetimlerin basına dokunmasından dolayıdır. Bunun üzerine “failun” ismi fail manasındadır. “rahimun” kelimesinin “rahim” manasında olması gibi. Ya da annesinin karnından yağ sürülerek çıkartılması sebebiyle Mesih denmiştir. Bunun üzerine failun vezninde gelen “Mesih” kelimesi meful olan “sürülmüş” manasındadır.”¹²⁸

İbni Hayyan (v. H.745) da aynı şekilde “Bahru’l-Muhit” tefsirinde “Mesih” diye isimlendirilmesi hakkında şöyle demiştir: “Bereketle dokunulduğundan “Mesih” denmiştir....ya da peygamberlere sürülen yağ annesinin karnından çıkarken

¹²⁴Bkz. *Mefatihü'l Gayb*, Razi 29/520 , 30/553.

¹²⁵Nisa 157.

¹²⁶*Tevlatu Ehlisünne* 3/409.

¹²⁷İbni Faris. (1399 H – 1979 M). *Mekayisu Luga*. Tahkik: Abdusellam Harun. Daru El-Fikir,5/322; *EL-Muhassis*, 1/102 311/1; *Tacu El'rus*,7/126; *Lisanu'arep*,6/4197.

¹²⁸Bkz. *Mefatihü'l Gayb*, razi 8/44.

kendisine sürüldüğü içindir. Burada “failun” “mefulun” manasındadır.”¹²⁹ Bunun üzerine İbni Hayyan “fail” vezninin ismi meful manasında olduğunu tespit etmiştir.

“Mesih” sığasının ismi meful olduğunu söyleyenleri zikrettikten sonra şimdi de ismi fail manasını söyleyenlerin görüşlerini zikredecek. Buna göre “Mesih” diye isimlendirilmesi, hangi hastaya dokunsa iyileştiğinden dolayıdır. Dolayısıyla bu “failun” sığasından mübalağa için “faılun” sığasına dönülen yerlerdendir.”¹³⁰

Seminu’l-Halebi (v. H.756) da”Durru’l-Masun” kitabında şöyle demiştir: “(Mesih) kelimesinde iki vecih var: bir tanesi: “failun” un “failun” manasında olduğu ve mübalağadan dolayı dönüştüğüdür. Bazıları, yeryüzünde gezerek her yere dokunduğu ya da hasta, cüzamlı ve âmâlara dokunup iyileştirdiği sebebiyle “Mesih” diye isimlendirildiğini söylemiştir. Bazıları da hastalara dokunup iyileştirdiğinden dolayı bu ismi aldığını söylemişlerdir. Bazıları da bereketle kendisine dokunulduğu veya ayağa dokunan olması sebebiyle meful manasında olduğunu söylemişlerdir.”¹³¹

Dolayısıyla imam Maturidi “Mesih” kelimesinin lügatte ya “masih” yani seyahatleriyle yeryüzüne dokunan ya da hasta, cüzamlı ve âmâlara dokunan manasında ismi faildir. Bunun üzerine “fail” sığası ismi fail manasındadır. Ya da “Mesih” İsa as’a bereketle dokunulması veya ayağının yer yüzüne dokunması manasında ismi meful olarak da alabiliriz. O zaman “failun” ismi meful manasında olmuş olur. Lügat ve müfessirlerin sözlerinden de anlaşıldığı üzere bu sığa bu manaları taşımaktadır.

¹²⁹ *Bahrul-Muhit* 2/408-481.

¹³⁰ *Bahrul-Muhit* 2/ 481.

¹³¹ *Ed-Dürrül-Masnun* 3/147.

1.1.3. El-Muîn المعين:

İmam Maturidi (يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ)¹³² ayetin tefsirinde “مَّعِينٍ” kelimesinin ihtimalli olan “akan su” manasını zikretmiştir.”¹³³ Birçok ulema da bunu zikretmiştir.¹³⁴ İbni Faris (v. H.395) şöyle demiştir: “(meane el-mau) yani aktı demektir. Maun main.”¹³⁵ Bunun üzerine “failun” sığasının ismi fail manasına delalet muhtemeldir. İmam Maturidi bunun aynısını “akıcı su” sözüyle ifade etmiştir.

Ancak (فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ)¹³⁶ ayetinde “main” kelimesi hakkında şöyle demiştir: “(muin) gözün gördüğü sudur.”¹³⁷

İmam Maturidi buradaki tefsirinde “failun” kelimesinin muhtemel olan manalarından meful manasında olduğunu söylemiştir. Ferra da “meani” tefsirinde aynı şeyi şu şekilde ifade etmiştir: “(Akan ve zahir olan sudur.) ”muin” sığasını “uyun”dan türemiş ismi meful ve “maun” dan türemiş ismi fail olarak da alabilirsiniz. Aslı “المعن” dan gelmektedir.”¹³⁸

İmam Maturidi Ferra’ın sözünü şu şekilde ifade etmiştir: “(Muin) (uyun)’dan türemiş ismi mefuldur. Dolayısıyla mana “gözlerin gördüğü su” şeklindedir. “Tacu’l-Urus” ve “Lisanu’l-Arap” sahibi aynısını söylemiştir.”¹³⁹ Buna karşı olarak bazı görüşlerde “Muhassas” kitabının sahibinin “Nuutu’l-Mai min Kibeli Ceryihi ve Seylanihi ve Tesevvurihi” başlığı altında şöyle dediğini görmekteyiz: “(Main) kelimesinin meful manasında olduğu görüşü doğrudan uzaktır. Doğru manası da “الإمعان” yani çokluktur.”¹⁴⁰

Ulemanın “Muin” kelimesinin manası ve türemesi hakkındaki görüşlerini sunduktan sonra şu şekilde özetleyebiliriz: İmam Maturidi “Muin” kelimesi için birkaç mana zikretmiştir. “Akar su” manasını zikretmesi ile çoğu ulemaya uygunluk sağlamıştır.

¹³²Saffat 45.

¹³³*Tevlati Ehlisünne* 8/561.

¹³⁴*Mücmeliluga* 834, Ez-Zemahşeri; *Esasü-Elbelage* – Tahkik: Basil El- Uyun El-Suud, Beyrut: Daru El-Kütübü El İlmiye, 1. Baskı .s 2/220 .; İbnu’lenbari. *Ez-Zehir Fi Maani Kelimet En-Nes*. Tahkik: Hatim Salih El-Damin, Beyrut: Müesseseti’r-Risale, 1. Baskı .2/9 .

¹³⁵*Mekayisu Luga* 5/335.

¹³⁶Mülk 30.

¹³⁷*Tevlati Ehlisünne* 10/133.

¹³⁸*Ferra Meanil-Kuran* 2/237.

¹³⁹ Ez-Zübeydi, Muhammed Mürteza. (2001m). *Tacu’l-Urus Min Cevahiri’l-Kamus*. Tahkik: Dahi Abdalbaki Ve Aharun, Küveyt.Tarihu Edebil-Arabi 36/184; *Lisanu’arep*, 13/304.

¹⁴⁰*El-Muhassis* 2/453-454.

Bu şekilde “meane” den türemiş “akar” manasında ismi faile hamledilmiştir. İbni Faris şöyle demiştir: “(Muin) (uyun)dan türeyip ismi meful olarak da gelebilir.” Aynı Şeyi Ferra da söylemiştir. Bu şekilde tercih etmeksizin ulemanın görüşlerini zikretmiştir. Ancak İbni Seyde’nin de desteklediği son mana lügat âlimlerinin de dediği gibi muhtemel olması ile beraber zayıftır.

İmam Maturidi zikrettiğimiz âlimlerin görüşlerine uygun sözler söylemiş ve sözlerinde ittifak ettikleri görüşleri zikretmiştir. İmam Maturidinin “failun” sığasının eşit bir şekilde ismi fail ve ismi meful manasında olduğunu söylemesi sadece bu yerle sınırlı değildir. Aksine böyle birçok yer vardır.¹⁴¹ İmam Maturidi buralarda “failun” sığasının ismi fail ve ismi meful olarak her iki manaya da delalet ettiğini söylemiştir.

1.2. “Ta” Harfinin Müennes ve Mübalağa Arasında Ortaklığı

(بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ)¹⁴² ayetinde müennesin müzekkerin dışında kullanılmadığı halde, niçin “İnsan” kelimesi niçin müennes kullanılmıştır diye bir soru varsayıldığında buna üç şekilde cevap verilebilir. Birinci cevap: burada “cemaat” kelimesi gizlenmiştir. Daha sonra iki cevabı söylemiş, birincisinde “Failun” sığasının mübalağa için kullanıldığını diğer cevapta da “Basiratun” kelimesinin insan için sıfat olmasını söylemiştir. Burada ta vasfın mübalağalığından dahil olmuştur. “fulan” kelimesine “allame”, “şiir” için “raviye” kelimesinin ve nahivde de “baliğa” kelimesinin kullanılması gibi.¹⁴³

Birinci cevaba göre İmam Maturidi müennes sıfata dönen bir mevsuf gizlemiştir. Yani insanın azaları ona şahit olur. Onlar insanın her yaptığını görür ve şahit olur. İkinci cevap olan “basiretun” daki “ta”nın müennes için olmaması ve gizli bir mevsufun olmamasıdır. Burada sadece mübalağa için gelmiştir. “allame, fehame ve raviye” gibi. Bununla “ta” harfinin müennes ve mübalağa arasında ortak olduğunu söylemiştir. Yani insan yaptığı her şeyi en iyi bilendir ve ondan bir şey kaçmaz. Aksine yaptığı her şeyi bilen ve idrak edendir. Bu sözle bu ayette muhtemel olan manaya delalet eden kelimenin sarf sığası üzerine itimat ettiğini görüyoruz. Bu soru

¹⁴¹Diğer misallere bknz. *Tevlatu Ehli Sünne*, "100/6"مبين" 409/3 المسيح 548/2 "الحريق" 381/2 "حكيم" و 548/1 "بديع" 146/9 "الحميد" 438/7 "الحميد" 332/7 "حصيدا" 474/6 "خصيم" 463/6 "عظيم".

¹⁴²Kiyame 14.

¹⁴³*Tevlatu Ehli Sünne* 10/343.

üzerine okuyucunun müzekkerin müennesle kullanılmasında soru yaşayacağı söylenmiştir.

İmam Maturidi gibi birçok ulema da bu sığanın mübalağa için olduğunu söylemişlerdir. ¹⁴⁴ Başkalarının ¹⁴⁵ burada kastedilenin insan azalarının insanın yaptıklarını bildiği ve gördüğü manası olduğunu söylemişlerdir. Yani: insanın göz, el ve ayak gibi azaları onu görür ve şahittir. Buna göre ayetin manası şöyledir: insanın azaları insanı görür. Bu manayı aynı şekilde İmam Maturidi de ifade etmiştir.

¹⁴⁴Secistani *Garibul-Kuran* faslul-bail-meftuha1/123; en-nehhas,*Irabu'lkur'an*,5/54, *Icazü-Elbeyan An Maenil-Kur'an*, 2/851; *Bahiru El-Burahn Fi Muşketu Meani El-Kur'an*, 3/1591; *Cemheretu El-Luğə*, 2/785.

¹⁴⁵*Meanil-kuran ve irabuhu* zeccac 5/252; Mısıri, Şihapeddin Ahmed B. Muhammed.(1992m). *Etebyan Tefsiru Garibil-Kuran*. Tahkik: Fethi Envver. Kahire: Daru Sahebe. 1. Baskı.436; Es-Semin El-Halebi.(1417 H- 1996 M).*Umdetü Huffaz Fi Tefsir Eşreful Eلفaz* Tahkik: Basil El- Uyun El-Suud, Beyrut: Daru El-Kütübü El İlmiye, 1. Baskı . 1/195; *Meanil-Kuran Li-Ferra* 3/211.

1.3. Mastarın Müfred, Tesniye Ve Cemi Vafında Ortaklığı

İmam Maturidi'nin tefsirinde yararlandığı şeylerden biri de sarf sığalarının ortaklığıdır. (إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ)¹⁴⁶ ayetinin tefsirinde mastar sığasının manasından ve müfred, tensiye ve ceminin mastarla vasıflanması ve haber verilmesinde ortak olmasından yararlanmıştır. Bu hususta şunları söylemiştir: (إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ) ayetinde (بَرَاءٌ) kelimesi müfret, tensiye ve cemide ortaktır.”¹⁴⁷

İmam Maturidi mastar sığasının müfret, tensiye ve cemi için ortak kullanıldığını söylemiştir. Bunu Ferra da “meani” kitabında şöyle ifade etmiştir: “إِنِّي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ” Araplar (نحن منك البراء والخلا) diyorlar. Müfret, tensiye ve cemi içinde “براء” denilir. Çünkü mastardır.”¹⁴⁸ Zeccac da aynı şekilde şöyle demiştir: “براء” “sizin ibadet ettiklerinizden beridir” manasındadır. Araplar “أنا البراء منك” diyor ve tensiye, cemi, müzekker ve müennes ayırt etmeden bunu kullanıyorlar. “نحن البراء منكوالخلاء منك” şeklinde kullanıyorlar.¹⁴⁹

Ferra “bera” kelimesinin müfret, tensiye ve cemide eşit olma sebebini mastarın Arap lügatinde müfret, tensiye ve cemi için ortak sıfat olarak gelmesini söylemiştir. İmam Maturidi aynısını şu sözlerle ifade etmiştir: “Haber ve Sıfat mastar olduğunda müfret, tensiye, cemi, müzekker ve müennes için ortak kullanılır.”¹⁵⁰

Ayrıca bunu birçok alim de söylemiştir.¹⁵¹ İmam Maturidinin mastarın ortak olması sözü lügat uleması ve müfessirlerin sözleriyle bağdaşmaktadır. Buna göre Araplar mastar sığasını müfret, tensiye ve cemi vafında ortak kullanıyorlar. Hatta lügat ehli müzekker ve müennes için eşit olarak kullanıldığını kitaplarında eklemiştir.

¹⁴⁶Zuhruf 26.

¹⁴⁷*Tevilatı Ehlisünne* 9/160.

¹⁴⁸*Meanil-Kuran Li-Ferra* 3/30.

¹⁴⁹*Meanil-Kuran Ve Irabuhu Li-Zecca* 4/409.

¹⁵⁰*Tevilatı Ehlisünne* 9/160.

¹⁵¹ Nehhas.(1988m). *İrabı Kuran*. Tahkik: Zühir Gazi. Beyrut, Alemu Kütüb.412; *Tezhibul-Luga* babu ra vel-ba 193; *Umdetu Huffaz* 1/172.

Özetle şunu söyleyebilir ki, İmam Maturidi “Tevilatı Ehlisünne” tefsirinde sarf sığalarının ortaklığına ve ayetlerin manasındaki etkisine işaret etmiştir. Hatta okuyucunun anlamasını engelleyen şeyleri çözmeye de etkili olduğuna işaret etmiştir. bu şekilde sığaların ortaklığı, anlaşılmasının zarureti ve sarf sığalarının kuran tefsir ve tevilindeki tehlikelerinedikkat çekmiştir.¹⁵²

¹⁵²Daha fazla misal için bkz. *Tevilatı Ehlisünne* " خاننة " 245/، "حسننا" 9، 573/8، "سقیم" 179/7، "بارزة" 389/1، مبصر" 637/، "توابا" 10، 392/10، "معاشنا" 92/10، 16/9.

2. Sarf Sığalarının Fiil Düzeyinde İştiraki

İmam Maturidinin tefsirinde sarf sığalarının manalarına dayanarak isimlerin manalarını zikrettiğini, meful manasında olursa meful manasında olduğunu söylemiş mübalağa olduğunda da mübalağa için olduğunu söylediğini zikrettik. İmam Maturidi sadece isimlerle yetinmemiş fiil sığaları ve manalarını da bu şekilde tefsir etmiştir. dolayısıyla kuranı kertimin kullandığı sığa ve sarf bablarına uygun olarak tefsir ettiğini görmekteyiz. Aşağıdaki misallerde bunları göreceğiz:

2.1. "فَاعِلٌ" Sığasının Ortaklık ve Müdaveme (Tekrar) Arasındaki İştiraki

(حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ)¹⁵³

(Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.)

Bu ayette fiilin sarf sığasının "müfaale" babından ve müşareke manasında olmasına dayanarak şöyle demiştir: "(المحافظة) müfaale babından gelmiştir. Bu bab iki kişi arasında olan fiildir. Dolayısıyla kişi vaktine dikkat eder ondan gafil kalmazsa onu muhafaza etmiş olur. Başka bir ayette de şöyle geçmiştir:

(إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرِ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ)

(Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.)"¹⁵⁴ Buna göre vakit, hüküm ve sünnetlerine dikkat eder ve kelam, başka tarafa yönelme vb. yasakları yapmazsa onu muhafaza etmiş olur. Aynı şekilde (وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ) ve (سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ) ayetleri de "müfaale" babındandır. Bunlara bakıldığında anlaşılır. Tefvik yalnızca Allah'tadır."¹⁵⁵

İmam Maturidinin söylediklerine ve lügat ve tefsir kitaplarına baktığımızda ulemanın çoğunun muhafaza manasını bir işi tekrar ve ona devam etmek olduğunu söylediklerini görüyoruz.¹⁵⁶

¹⁵³Bakara 238.

¹⁵⁴Ankebut 45.

¹⁵⁵*Tevilatı Ehlisünne* 2/209.

¹⁵⁶Bknz. *El-Ayn* 198/3; *Tezhibul-Luga* 4/265; *El-Muhassis* 3/326 ; *Tacul'arus*, 20/220; *Esasu El-Belage*, 1/200.

Hal böyleyken İmam Maturidinin sarf sığasına dayanarak fiilin faale vezninde geldiğini inkar edemeyiz.

Ebu Hayyan el-Endülüsî şöyle demiştir: “ (طارقت النعل) fiili (حافظوا) babındandır. “tekrar ve devamlılık” manasını içerdiğinden “على” harfî ile müteaddi (geçişli) olmuştur. Bazıları buradaki “faele” babının çok kullanılan “iki kişi arasındaki iştirak” manası üzerine bırakılmasını söylemiştir. Bunun üzerine buradaki muhafaza kul ile Allah arasındadır. Sanki “namazı muhafaza etki onu emreden Allah da seni muhafaza etsin” denilmiştir.”¹⁵⁷

Aynı şekilde “Dürrü'l-Masnun” sahibi (حافظوا) ayetinde şunları söylemiştir: “ (Faele) sığasında iki görüş var. Birincisi:”طارقت النعل” ve “عاقبت اللص” de olduğu gibi “فعل” manasında olması.”muhafaza” kelimesi ne zaman ki devamlılık manasını içerdi “على” hafiyle müteaddi oldu. İkinci görüş: “faele” kendi manası olan iki kişi arasındaki ortaklık içindir. Bunun da kul ve rab arasında olduğu söylenmiştir. Sanki “Namazı korursan Allah da seni korur” denmiştir. Bazıları kul ve namaz arasında olduğunu ve mananın “namazı koru ki namaz da seni korusun” olduğunu söylemişlerdir.”¹⁵⁸

Semin el-Halebi'nin şöyle dediğini görüyoruz: “ (حافظ) fiili arap lüğatinde ya asıl olan “faele” manasında gelir ya da burada olduğu gibi ortaklık manasını ifade etmeden“feale” manasında gelir. İmam Maturidi ayetin manasının ortaklık için olduğunu söylemiştir. Çünkü namaz kötülük ve çirkinlikleri gidererek sahibini korur.

Aynı şeyleri söylediği yerlerden biri de (يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا) 159 ayetidir. Şunları söylemiştir: “Kimse Allahı kandıran biri olduğunu söyleyemez. Buradaki maksat Allahı ve onun dostlarını aldatmayı isteyenlerdir. Konumlarının Allah katında yüksek ve değerli olduklarından AllahTeala bunu kendisine nispet etmiştir. (إِنْ تَتَصَرُّوا) 160 ayetinde olduğu gibi.allahTeala yardıma muhtaç değildir. Sanki burada“Allahın dostlarına yardım ederseniz Allah size yardım eder” denilmiştir. Aynı şekilde (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ) 161 ayeti de böyledir. Allah cc antlaşma yapmaz. Ancak burada bu fiili kendi nefesine nispet etmesi peygamberin Allah cc

¹⁵⁷Behrul-Muhit Ebu Hayyan 2/543.

¹⁵⁸Ed-Dürrül-Masnun 2/498.

¹⁵⁹Bakara 9.

¹⁶⁰Muhammed 7.

¹⁶¹Fetih 10.

katında konumunun yüksek ve değerli olmasındandır. “muhadaa” iki kişi arasında olan bir fiildir. Müşrklerin Müslümanlara yaptıkları tuzaklardır. Bu yüzden “müfaale” babı zikredilmiştir.”¹⁶²

İmam Maturidinin bu ayette zikrettiklerinden “muhadaa” yı asıl olan iki kişi arasındaki ortaklık manasında aldığını anlıyoruz. Ancak mananın doğruluğu için burada bir “muzaaf” taktir etmiştir. ancak burada lügat, tefsir, garip vb kitaplarda ulemanın çoğunun söylediği ve İmam Maturidinin değinmediği bir şey görüyoruz. Bu da Arapların yukarda da anlattığımız gibi “فاعل” sığasını “فعل” manasında kullanıyorlar. "عاقبت اللص و طارقت النعل" örneklerinde olduğu gibi. Bu görüşü birçok ulema söylemiştir. ¹⁶³ancak İmam Maturidi burada “müfaale” sığasının asıl manası olan müşareket için olduğunu ve mananın da Resulullahı ve müminleri aldatmak olduğunu söylemesiyle çoğu kişi tarafından söylenen bu görüşe yakın bir söz söylediğini göremedik.¹⁶⁴

Yukarda anlatılanlardan anladıklarımızı şöyle özetleyebiliriz: İmam Maturidi müşareket manasını “müfaale” sığası için hazfedilen bir şey taktir ederek söylemiştir. Buradaki fayda İmam Maturidinin görüşünü aynen savunan Zemahşeri tarafından şöyle açıklanmıştır: “üçüncüsü: Allah’ın cc zikredilip Resulullahın sav kastedilmesidir. Çünkü O sav Allah’ın cc yeryüzündeki halifesi ve emir ve yasaklarını kullarına söyleyendir. Örneğin “padişah şöyle şöyle dedi” – “şunu onayladı”. Burada söyleyen ve onaylayan veziri ya da söz yetkisine sahip olan bazı kişilerdir. (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ) ¹⁶⁵ ayeti kerimesi bunu doğrular niteliktedir.” ¹⁶⁶ Dolayısıyla İmam Maturidinin lügat uleması ve müfessirlere muhalefet etmediğini görmekteyiz.

¹⁶² *Tevilatı Ehlisünne* 1/383.

¹⁶³ *Meanil-Kuran Ve Irabuhu Li-Zeccac* 1/85; *Meanil-Kuran Li-Ahfeş* 1/28; *Tezhibul-Luga* 1/111; *El-Muhassis* 1/289 ; *Lisanu’arap*, 8/63.

¹⁶⁴ *Tefsiru Semani* 1/48; El-Esfehani Rağıb. *Tefsiru Rağıb El-Esfehani*. Tahkik: Bir Gurup Tahkikçiler.1/96; *Tefsiru Beğavi* 1/87; *Icazul El-Beyan* 1/68; *Tefsiru Razi* 2/303; *Bahru Muhit* 1/185.

¹⁶⁵ Fetih 10.

¹⁶⁶ *Tefsiru Zemahşeri*, 1/96.

2.2. "اِسْتَفْعَلُ" Sığasının Talep ve Fiil Arasında Ortaklığı

İmam Maturidinin bazı ayetlerin tefsirinde sarf sığasının muhtemel manalarına itimat ettiği yerlerden birisi de (وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ)¹⁶⁷ ayetidir. Bu ayette şunları söylemiştir:” (istifa’l) iki vecih üzeredir. Ya fiilin talebi ya da sadece fiil olur. (ادْعُونِي) فَلْيَسْتَجِيبُوا)¹⁶⁸ ayetinde olduğu gibi. “أَجِيبْ لَكُمْ” manasında olduğu söylenmiştir. (لِيَجِيبُوا لِي) ¹⁶⁹ ayeti (ويستعجلونك) sözü fiilin talebi manasında olursa Efendimize sordukları azap’tır. (سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ)¹⁷⁰ ayetinde olduğu gibi.

إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارَءَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ)¹⁷¹ ve (وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ)¹⁷² ayetleri de böyledir. Azabın ertelenmesinden önce helakı istemişlerdir. Azabın ertelenmesi onlara göre güzeldir. Fiil aynı olsa da buna bundan önce acele etmişlerdir. عَجَلُوكَ - يَا مُحَمَّدٌ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ yani manasındadır. Sana nispeten. Daha önce senin peygamberliğini yalanlayarak ve sana eziyet vererek hiç iyilikte bulunmamışlardır. Allah cc her şeyin en iyisini bilir.”¹⁷³

İmam Maturidiye göre “istefale” sığasının bir şeyin meydana gelmesini istemek veya fiilin aynı manasına geldiğini tespit ettiğini anladık. Lügat ulemalarının çoğu da “istefale” babının aynı şekilde fiili talep veya fiilin kendi manasında geldiğini söylediklerini görüyoruz. İbni Faris “Sahibi fi-Fıkhî’l-Lügat” kitabında şunları söylemiştir: “(istefale) sığası tekellüf (zorluk) manasında da gelir. (واستعظم.) (تَعْظُمُ. واستكبر.) örneklerinde olduğu gibi. “istefale” ayrıca talep manasında da gelir. Örneğin: (قرَّ. واستقرَّ)¹⁷⁴ “feale” manasında da olur. Örneğin: (استوَّهَبَ)

Birçok lügat uleması bunun aynısını söylemiştir.¹⁷⁵ Ebu Hayyan bu sığanın geldiği manalara bir mana daha eklemiş ve “Bahru’l-Muhit” kitabında bu sığanın manalarının 14 şekilde olduğunu söylemiştir.”¹⁷⁶

¹⁶⁷Ra’d 6.

¹⁶⁸Gafir 60.

¹⁶⁹Bakara 168.

¹⁷⁰Mearic 1.

¹⁷¹Sad 16.

¹⁷²Enfal 32.

¹⁷³*Tevilatı Ehlisünne* 6/309.

¹⁷⁴*Es-Sahibi Fi-Fıkhî-Luga* babu senenil-arap s.170.

¹⁷⁵*El-Kitap Li-Sibeveyh*, babu istefalet 4/70; *Fıkhü El-Luğa Ve Sirru El-Arabiyye* s 258; *El-Muhsses* 4/311;

Hamul El-Hvami 3/306; *Irtışafu El-Darab* 1/180.

¹⁷⁶Ebu Hayyan *Bahrul-Muhit* 1/140-141.

Ancak bu kitap bu 14 vechin zikredilmesine uygun değildir. Bizim için burada önemli olan lügat ulemasının “istefale” babı için talep manasında ve fiilin manasında olduğunu söylemeleri idi. Buna dayanarak İmam Maturidi bu ayetin tefsirinde “istefale” sığasının fiilin talebi manasında olduğunu söylemiştir. Yani müşrikler Efendimiz sav’dan azabın inmesini istediler ve acele ettiler. İmam Maturidinin zikrettiği ayetin muhtemel ikinci manası da “Onlar Hz. Muhammed’e sav eziyet ve kötülük için acele ettiler” şeklindedir.

“istefale” sığasının muhtemel manalarına dayanarak İmam Maturidi (لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ)¹⁷⁷ (أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ) ayetini tevil etmiş ve şöyle demiştir: “ yani ecelleri geldiğinde onu ertelemeye ve öne almaya güçleri yetmez. Yoksa onlar ertelemeyi ve öne almayı istemezler değil. Bunu elbette isterler. Ancak geldiğinde ertelenmez ve vaktinden önce alınmaz.”¹⁷⁸

Burada İmam Maturidinin kuranın kullandığı sarf sığalarının manalarına dayandığını ve (يَسْتَعْجِلُونَكَ) ayetinde muhtemel olan iki mana olan talep ve fiilin normal manasını da getirdiğini görüyoruz.

Hal böyleyken (يَسْتَأْخِرُونَ) ve (يَسْتَقْدِمُونَ) sığalarının talep manasında olduğunu ve bunun onlarda meydana geldiğini söylemiştir. Allah’u Teala’nın onların dilinden söylediği şu sözler de bunu kurandaki açık zikridir:

“ أَنْفَقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاهُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ

(Herhangi birinize ölüm gelip de, “Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!” demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın.) Bu müşriklerden vaki olan bir şeydir. Nitekim onlar kendilerinden ölümün ertelenmesini istediler. Ancak istekleri doğrultusunda bu gerçekleşmedi. Aksine iş biit. Her ecelin bir kitabı vardır.

Anlattıklarımızdan yola çıkarak şöyle özetleyebiliriz: İmam Maturidi gördüğümüz gibi sarf sığalarının muhtemel manalarına dikkat çekmiştir. Kuranın kullandığı sığanın manasına bakarak ayete iki mana vermiştir. Bu şekilde sarf sığalarını,

¹⁷⁷Yunus 49.

¹⁷⁸Tevilatı Ehlisünne 6/50.

kullanılışlarını ve Arapların sarf sığalarını birden çok mana için kullandıklarını idrak etmiş birisi olduğunu görüyoruz. Bunu “istefale” sığasının manalarında gördük.

İmam Maturidinin tefsirinde zikrettiğimiz misallerinde sarf sığalarının manaları ¹⁷⁹ve ayetin manasındaki daraltma ve genişleme gibi etkisi hakkındaki tutumunu birkaç noktada özetleyebiliriz:

- İmam Maturidi sarf meselelerine ve aynı şekilde sarf sığalarının iştiraki hakkındaki misalleri çok getirmemiştir.
- Bu misallerin az olması ile beraber tümünü zikretmedik.
- Sarf sığalarının ortaklığı görüşünde lügat ve tefsir ulemasına uygun hareket etmiştir.
- Kuranın anlaşılması ve okuyucunun sorunlarının çözülmesinde sığaların fiil ve isim düzeyinde eşit olarak ortak olması konusunun önemini idrak etmiştir.

¹⁷⁹Daha fazla misal için bkz. Tevilatı ehlistinne 427-332-370.

II. BÖLÜM:

NAHVÎ MESELELERİ

A. MANA HARFLERİ

Araplar bu harfleri kelimeler ve cümleler arasında bir bağlaç olarak kullanmışlardır. Her harfin delaleti diğerlerinden farklıdır. Ancak Arap dilinde bazı harfler birden fazla manaya gelebilir. Bu yüzden ulemanın eskiden bu harfler ve manaları hakkında kitap ve risale yazdıklarını görüyoruz. Rummani'nin (v. H.384) "Meani'l-Huruf" kitabında her harf için birden çok manasını yazmıştır. "El-Cena ed-Dani fi-Hurufi'l-Meani" kitabının sahibi de aynı şekilde Harflerin çeşitleri ve her harfin manalarını zikretmiştir.

Arapların adetlerinden biri de bir harfin yerine başka bir harfin kullanılmasıydı. Bu, ya iki harf arasındaki mana yakınlığından ya da bu iki harfin manalarının bir yönde ortak olduğundan kaynaklanıyordu. Örneğin: "ﻝ" harfi birçok manaya konulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Lamı Cuhut (inkar), Lamu Ta'lil (sebep), Lamu Akibe (sonuç)vb.¹⁸⁰ imam Maturidi bu kuramı okuyucuya sorun teşkil eden bazı ayetlerde kullanmıştır. Birçok yerde bunun Araplar tarafından harflerin birbirleri yerine kullandıkları yerlerden olduğunu söylediğini görmekteyiz. Ayrıca bunun Arap dilinde yaygın olduğunu da söylemektedir. Bu tevili en çok Allah tealanın zatı ve hareket fiillerinde yaptığını görmekteyiz. Ayrıca bu kuramla okuyucuya sorun teşkil edecek yerlerin giderilmesine de uğraşmıştır.

¹⁸⁰ Ez-Zecceci, Abdurrahman B. İshak Ebu Kasım. (1405 H – 1985 M). *El-Lamat* Tahkik: Mezin El-Mübarek. Dimeşk: Daru Fikir. 2. Baskı. s.31.

1. MATURİDİYE GÖRE MANA HARFLERİ:

İmam Maturidi mana harflerine büyük önem vermiştir. Ayrıca arap dilindeki mana harflerine dikkat çekerek ayetin manasının anlaşılmasında ihtilafa sebep olacak bir harfin muhtemel manalarını da zikretmiştir. Bunlar bazı hallerde okuyucunun sorgulaması ve sorunlarla karşılaşmasına götürebilir. İmam maturidi burada önce ihtimalli manalarını zikretmiştir. Burada lügat ulemasından uzak ve yakınlığı boyunca onlara uygun hareket edip etmediğini göreceğiz:

Birden çok manaya muhtemel olan ve Maturidinin zikrettiği harflerden birisi “لعل”dir.

1.1. "م"

İmam Maturidinin birden fazla manası olduğunu söylediği harflerden birisi de “م” harfidir. Maturidi bunun üç manasını zikretmiştir. Birincisi “tahkik ve icap” manası olduğudur. Ancak şüphe manası yoktur. Aynı şekilde “nefiy” manasında ve “idrap”(yüz çevirme) manasında da geldiğini söylemiştir. Bu manaları birçok ulema da zikretmiştir.¹⁸¹ İmam Maturidi (أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ) ayetinin tefsirinde “م” kelimesinin her ne kadar zahirinde şüphe olsa da iki vecihte olduğunu, birincisinin “icap ve tahkik” yani “kalplerinde hastalık var ve onlar korkup şüpheye düştüler” manasında olduğunu söylemesiyle ulemayla bağdaşmıştır.”¹⁸²

İmam Maturidi burada “م” harfinin “و” manasında tahkik için geldiğinin ve şüphe manasının olmadığını söylemiştir. Doğru olan da budur. Her ne kadar zahiren şek olarak görülse de Allah tarafından sorudur. Dediği gibi: “her ne kadar zahiri şek olsa da o, icap ve tahkik için gelmiştir. Yani istifham harfinde zikrettiğimiz gibi “onların kalplerinde hastalık var ve onlar şüphe duyar, korkarlar.”¹⁸³

İmam Maturidinin “م” harfi için zikrettiği manalardan biri de “idrap” manasıdır. (أَمْ) بل أنزلنا عليهم سلطانًا (أَمْ أَنْزَلْنَا) ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: “bazıları (أَمْ أَنْزَلْنَا) ayetini

¹⁸¹ Muradi, Ebu Nuhammed Beddrueddin Hasan B. Kasım B. Abdullah. B. Ali.(1413h- 1992 M). *El-Cena Ed-Dani Fi-Hurufi'l-Meani* .Tahkik: Fahrueddin Kabave Ve Muhammed Nedim Fadil. Bayrut:Daru Kütübü İlimiyye. 1. Baskı. 49-48; Er-Rummeni. *Menazilul-Huruf*. Tahkik: İbrahim Semire'yi . Oman: Daru El-Fikir 59-60; *Ham'al El-Havmi* 3/197-198.

¹⁸² *Tevilat Ehlisünne* 7/583.

¹⁸³ *Tevilat Ehlisünne* 7/583.

وَحَجًّا (aksine biz onlara delil ve hüccet indirdik.) şeklinde söylemişlerdir. 184 Dolayısıyla İmam Maturidi “ıdrap” ve şüphenin kesilmesi manasını ispat etmiştir.

Aynı şekilde İmam Maturidinin istifham “ام” harfi için zikrettiği manalardan birisi de “inkar” manasıdır. Bunları (أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَقَالَ: ve أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا) ayetlerinin tefsirinde söylemiştir. Yani “biz onlara şirk koştuklarını emreden ve izin veren bir delil indirmedik” demektir. Bunun üzerine (أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا) ayetinin manası “onlara şirk koştuklarını emreden delil indirmedik” şeklinde olur.¹⁸⁵

Görüldüğü gibi İmam Maturidi “ام” harfinin geldiği manaları zikredip ayetleri de bu manalar ışığında tefsir etmiştir. Maturidinin harflerin manalarını ve ayetin akışa göre ve manalara uygun olarak tevilini yapan bir âlim olduğunu gördük. Zahirinde sorun olan birçok yeri de zikretmiştir. Nitekim şek, istifham, reca vb. harflerde meydana gelen sorunları zikretmesi bunlara örnektir.

¹⁸⁴ *Tevilatı Ehlisünne* 8/276.

¹⁸⁵ *Tevilatı Ehlisünne* 8/276.

1.2. “كَلَّا” Harfinin Men Ve Tahkik Manalari

İmam Maturidinin birden fazla manasının olduğunu söylediği harflerden biri de “كَلَّا” harfidir. Arap lügatında birçok alim bunun red’ (caydırma), zecr (engellemek) ve hakkan (gerçekten) manasında olduğunu söylemiştir.¹⁸⁶ İmam Maturidi (كَلَّا إِذَا بَلَغْتَ)¹⁸⁷ (التَّرَاقِي) ayetinin tefsirinde her iki mananın olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “ (كَلَّا) iki manaya ihtimali vardır. Birincisi: (حقاً) (gerçekten) manasıdır. Ama red’ ve zecr manalarına da ihtimali vardır. Yani “bunun gibisini yapma. Çünkü (كَلَّا إِذَا بَلَغْتَ) (التَّرَاقِي) de ifade edilen vakitte pişmanlık duyarsın” şeklindedir.”¹⁸⁸

Ayetin tevilde İmam Maturidinin “كَلَّا” harfi için Arap lügatında red’ ve (حقاً) manasında geldiğini ve her iki mananın tercih edilmeksizin kastedilebileceğini zikrettiğini anlıyoruz.

Başka tefsir kitapları ve müfessirlere baktığımızda bu ayette tahkik manasının dışında red’ ve zecr manalarını zikrettiklerini görmekteyiz. Bu hususta İbni Atiyye (v. H.542) tefsirinde şöyle demiştir: “ (كَلَّا إِذَا بَلَغْتَ) Kureşy’e başka bir zecr ve korkmaları gerektiği bir yeri hatırlatmak ve hiçbir beşerin kaçamayacağı bir emri hatırlatmaktır.”¹⁸⁹ Zemahşeri¹⁹⁰ ve Ebu Hayyan el-Endülüsi de aynı şeyleri söylemişlerdir.¹⁹¹

Ancak Razi (v. H.606) “Mefatihul-Gayb” tefsirinde Zeccac’ın (v. H.311) “Meani”¹⁹² kitabındaki sözünü zikretmiş ve İmam Maturidiyenin “كَلَّا” harfinin (حقاً) manasında olduğu görüşüyle bağdaşan bir görüş eklemiş ve şöyle demiştir: “ Zeccaç ”كَلَّا“ harfinin dünyayı ahrete tercih etmek için bir red’ manasında olduğunu söylemiştir. Başkaları da ”كَلَّا“ harfinin (حقاً) manasında olduğunu mananın da “ حقاً إِذَا ” بلغت التراقي ” olduğunu söylemişlerdir.”¹⁹³

Dolayısıyla İmam Maturidi ayetteki (كَلَّا) harfinin red’ manasında olduğunu söylemesiyle bu görüşü tutan müfessirlerin çoğuyla ittifak etmiş, bu harfin muhtemel

¹⁸⁶ *El-Cina Ed-Dani*, 577; *Muğnil-Lebib* 250; Es-Suyuti. *Hemul-Hevami*. Tahkik: Abdulhamid Hindavi. Mısır: El-Mektebetu El-Tufikiyye. 2/601.

¹⁸⁷ Kiyame 26.

¹⁸⁸ *Tevlatu Ehlisünne* 10/352.

¹⁸⁹ *Tefsiru İbni Atiyye* 5/406.

¹⁹⁰ *Keşşaf* 6/664.

¹⁹¹ *Bahrulmuhit*, 8/380.

¹⁹² *Meani-Kuran Ve Irabuhu* 5/254.

¹⁹³ *Mefatihul-Gayb* 30/203.

olan (حقا) manasını vermesiyle de Razi'nin tefsirinde zikrettiği bu manayı verenlerle de ittifak etmiş oluyor.

İmam Maturidinin (كَلَّا) harfine her iki manayı da verdiği yerlerden birisi de

(كَلَّا) harfinin nefiy ve ta'til (engelleme) manasında olduğunu bazıları da (حقا) manasında olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁴

Denilene göre ayetin manası “Siz ilerde inkar ettiğinizin hakikatini gerçekten bileceksiniz” şeklinde veya “siz bu inat ve kibrinizden dolayı hak ve hakikati asla bilemeyeceksiniz ve bu dünyada dinin hakikatini hiçbir zaman öğrenemeyeceksiniz” şeklindedir.

İmam Maturidi geçmişte söylediğimiz gibi (كَلَّا) harfinin her iki manasını aralarında tercih yapmadan vermiştir. Aksine herhangi bir manayı tercih etmeden ayetin manasının verilen muhtemel manalara göre değişeceğini söylemiştir. Bu şekilde ayetin manasını her iki manayı da söyleyerek geniş tutmuştur. Ayetin birden fazla ihtimalli manaya gelmesi tefekkür ve tevil yönünden genişlik sağlar. Nitekim İmam Maturidinin tefsirdeki metodu da ayeti kayıtlamadan ve tercih ettirici bir sebep olmadan tercih etmeden tefsir etmektir. Bunun dışında birçok yerde de İmam Maturidi (كَلَّا) harfinin arap lügatinde red', zecr ve (حقا) manalarında geldiğini zikretmiştir.¹⁹⁵

¹⁹⁴ *Tevilat Ehlisünne* 10/608.

¹⁹⁵ *Tevilat Ehlisünne* 10/447 – 10/523.

1.3. لعل Manaları

لعل harfinin ulemaya göre birçok manası vardır. Züccaci (v. H.337) “Meani” kitabında 4 manasını zikretmiştir.¹⁹⁶ Bazı alimler لعل için 8’e ulaşan manalar zikretmişlerdir.¹⁹⁷ Bazıları ise bu manaların fazla veya eksik olmasında ihtilaf etmişlerdir. Ancak ittifak edilen birden fazla manasının olmasıdır. İmam Maturidinin de tefsirinde dikkat çekmek istediği konu budur. Nitekim tefsirinde لعل için birkaç mana zikretmiş ve bazı ayetleri bu muhtemel manalar ışığında tefsir etmiştir. لعل için zikrettiği manalardan birisi:

1.3.1. “Reca” Manası

“reca” manası bu harfin diğer manaları arasında en meşhur olanıdır.¹⁹⁸ İmam Maturidi de bu manayı es geçmemiş ve tefsirinin birçok yerinde bu manayı zikretmiştir. Örneğin:

(إِنَّا جَعَلْنَا قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)¹⁹⁹ ayetinde şöyle demiştir: “birçok manaya gelir. Birincisi: “anlamaları ümidiyle Arapça olarak indirdik” şeklindedir.²⁰⁰ Aynı şekilde (لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ)²⁰¹ ayetinde şöyle demiştir: “iki manaya gelir. İkincisi: “hidayete ermelerini ümit ederek toplumu uyarması için” şeklindedir.”²⁰²

Maturidinin bu iki ayetin tefsirinde reca manasına ihtimal olduğunu gibi başka manalara da ihtimalli olduğunu söylemiştir. Bunu birazdan zikredeceğiz. İmam Maturidi burada muhtemel olan başka manalara da dikkat çekmiştir. Bazı ayetleri bu manalar ışığında tefsir etmiştir. Ancak bu iki ayet vb. yerlerde²⁰³ bu harfin manasının ayetin akışına ve ayetin taşıdığı manaya uygun olduğunu zikretmiştir.

Zeccac da لعل için bu manayı zikretmiş ve şöyle demiştir: “(لعلهم يتذكرون) ayetindeki (لعل) burada “teracci” manasındadır.”²⁰⁴ İmam Razi de tefsirinde (لعلكم تتقون) ayetinde bu manayı şu sözlerle ifade etmiştir: “(لعلكم تتقون) ayetinde iki bahisvar. Birincisi: (لعل)

¹⁹⁶ Zecceci. (1984m). *Hurufu Mâani*. Tahkik: Ali Tevvik El-Hamed, Beyrut: Müesseseti’r-Risale, 1. Baskı .30.

¹⁹⁷ *El-Cina Ed-Dani* s. 579.

¹⁹⁸ *El-Cina Ed-Dani* s. 579.

¹⁹⁹ Zuhuf 3.

²⁰⁰ *Tevilatı Ehlisünne* 9/146-145.

²⁰¹ Secde 3.

²⁰² *Tevilatı Ehlisünne* 8/327.

²⁰³ *Tevilatı Ehlisünne* 9/525.

²⁰⁴ *Meanil-Kuran Ve Irabuhu* 1/296.

kelimesinin teracci ve işfak manasında olmasıdır. Nitekim “لعل زيدا يكرمني” (zeydin bana ikramda bulunacağı ümit ediliyor) denilir.”²⁰⁵

İmam Maturidi ulemanın çoğu gibi لعل harfi için meşhur olan “reca” manasına dikkatleri çekmiştir.²⁰⁶ Ancak sadece bu manada kalmamış, aksine başka manaları da zikretmiştir.

İmam Maturidinin لعل harfi için zikrettiği manalardan biri de “icap ve ilzam” manasıdır:

1.3.2. “İcap” (Gereklilik) Ve “İlzam (Zorunluluk)”

İmam Maturidi bu harfin muhtemel olan manalarından birinin de “icap” manası olduğuna dikkat çekmiş ve (إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)²⁰⁷ ayetinde bu mananın olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: “ (anlamalarının zorunluluğu ve Allah özür beyan etme (dilimizden inmedi diye) ihtiyaçlarının gitmesi için onu Arapça indirdik.) şeklindedir.”²⁰⁸

Aynı şekilde İmam Maturidi icap ve ilzam manasını (لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ)²⁰⁹ ayetin tefsiri sırasında şu sözlerle ifade etmiştir: “iki manaya ihtimal vardır: birincisi: “hidayet hücceti mecburiyetinden tolu mu uyarması için” şeklinde olur.”²¹⁰

Bu geçen ayet hakkında “Tevlatı Ehlisünne” tefsirinde zikredilenlere baktığımızda İmam Maturidinin لعل harfi için “reca” manasının dışında aynı ayette “icap” ve “ilzam” manasına da geldiğine dikkat çektiğini görmekteyiz. Zeccac bu manayı “icap”“Hurufu'l-Meani” kitabında da zikretmiş ve şöyle demiştir: “لعل harfinin “şek”, “icap” ve “istifham” olmak üzere üç manası vardır.....“icap”a örnek (لَعَلَّ اللَّهُ) (يُحَدِّثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا) ayetidir.”²¹¹

Bu şekilde bir ayet birçok mana taşıyabilmektedir. Bu manaların farklılık sebepleri imam Maturidinin de tefsirinde zikrettiği gibi ayette olan harfin manalarının

²⁰⁵ Mefatihul-Gayb 2/92.

²⁰⁶ İrtişafu Darb 3/1240; Huruful-Meani, 30; El-Cina Ed-Dani s. 579; Muğni Ellbib 379; Hemul-Hevami 2/487.

²⁰⁷ Zuhurf 3.

²⁰⁸ Tevlatı Ehlisünne 9/146-147.

²⁰⁹ Secde 3.

²¹⁰ Tevlatı Ehlisünne 8/327.

²¹¹ Huruful-Meani 30.

değişmesidir. لَعَلَّ harfinin aynı ayette iki farklı manaya (bazen zıt manalarda da olabilir) muhtemel olması gibi. Ya “reca” ya da “ilzam” manasında olur. İmam Maturidi bu sözyle lügat ulemalarının zikrettiğini zikretmiş, hatta bu iki manadan farklı üçüncü bir mana da zikretmiştir. Bu da aşağıda anlatacağımız “Nehiy” manasıdır.

1.3.3. Nehiy (Engelleme)

İmam Maturidinin لَعَلَّ harfi için zikrettiği manalardan birisi de “nehiy” manasıdır. (فَلْعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ)²¹² Ayetinin tefsirinde şunları söylemiştir:” bu onu göğsünün daralması ve kalbinin onların kötü muamelesiyle meşgul olacağı korkmasıyla müjde konumuna çıkarılan bir nehiydir. Burada onu tebliğden alı koyacak şeyden Allah onu korumuş ve emin kılmıştır.”²¹³

İmam Maturidinin burada لَعَلَّ tercih ettiği mana terk etmeyi nehyetme manasıdır. Bu mana “o nehiydir” sözünde de açıkça anlaşılmalıdır. Ayrıca لَعَلَّ için zikrettiği manalardan da bunu görüyoruz. Bunun birkaç manalarını zikretmiştir. Bunlardan biri de “nehiy”dir. Örneğin: (فَلْعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ)²¹⁴ ayeti. Yani “Kendine kıyma” ((فَلْعَلَّكَ تَارِكٌ) ²¹⁵ yani “sana vahyedileni terk etme”. Bu lügatte geçen bir şeydir. Bir adam başka bir adama “لعلك " كذا” yani bunu yapma der. “²¹⁶

İmam Maturidi " لعل " için “nehiy ve men” manasını ispat etmiş ve bu ayetlerden ilk geçenininde terk ve nefsinin helak etmenin nehyi manasında olduğunu söylemiştir. Arap uleması ise burada لعل için Maturidinin verdiği “nehiy” manasını değil işfak ve ra’fe (şefkat) manasını söylemiştir. Birçok ulema bunu zikretmiş ve istenmeyen şeylerde işfak ve ra’fe manalarında geldiğini söylemiştir.²¹⁷

Umit edilir ki Maturidi şu sözleriyle “işfak” manasına yaklaşmıştır: “فَلْعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ”²¹⁸ ayeti iki manaya çıkar. Birinci mana:“Onların nefsinin şefkatten dolayı Nefsinin yüklenmesinden menetmek, Onun telefini gerektiren şeyle onlar iman etmezler”şeklindedir. İkinci mana ise (وَلَا تَحْزَنَ عَلَيْهِمْ) ayetindeki gibi tahfifliktir. (وَلَا)

²¹²Hud 12.

²¹³*Tevilatı Ehlisünne* 6/104.

²¹⁴Kehf 6.

²¹⁵Hud 12.

²¹⁶*Tevilatı Ehlisünne* 7/471.

²¹⁷*Hemul-Hevami*, 1/487; *El-Cina Ed-Dani* s. 580; *Muğni Ellbib* 379.

²¹⁸Kehf 6.

(تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي) ayetinde de nehiy için değil tahfiflik içindir.²¹⁹ Maturidi men' ve işfak manalarının her ikisini de ispat etmiştir. Bu şekilde tahfiflik manasını vererek lügat ulemasına yakın olmuş. Nehiy diyenlerden de uzak olmuştur.

İmam Maturidinin لعل harfine verdiği manalar veya tevilleri ayetin akışının gerektirdiği manaya uygundur. Hidayet ve aklın hidayetindeki sözünde reca manasını vermiş ve ona icap manasını da eklemiştir. Efendimizin sav kafirlerin hallerine üzülmekten nefsinin helak etmesi konusunda da nehiy ve işfak manasında tevil etmişti.

لعل harfinin kuranı kerimde farklı manalarla geçtiği açıktır. İmam Maturidi de bu manalara dokunmuş ve لعل için birkaç mana zikretmiştir. Bu şekilde bu harflerin manalarına ve bu doğrultuda ayetlerin tevil edilmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Bu konudan şunları özetleyebiliriz: İmam Maturidi tefsirinde mana harflerine gereken önemi vermiş ve bu manaları zikretmekten de ayrılmamış.²²⁰ ayrıca Arapların bir harfi birkaç manada kullandıklarına ve bunun Arapçanın sırlarını bilmeyenlere bu harflerin kullanıldığı ayetlere ilk bakışta sorun teşkil edeceğine dikkat çekmiştir.

²¹⁹ *Tevilatı Ehlisünne* 6/105.

²²⁰ Daha fazla misal için bkz. Meanil-huruf " لا " 53/2 " سوف " 434/9 " ما " 640/10-584/10- 505/10 " لعل " 568/7 - 251/4 " لعل " 296/7 504/9 - ...

2. Maturidiye Göre Harflerin Tebadülü (Birbirinin Yerine Geçmeleri)

Arapların bir diğer adeti de bir harfin yerine başka bir harfi kullanmaktır. Bunu ya manalarının yakın olmasından ya da delaletlerinin yakın olmasından yaparlar. Bazen bir manada ortak da olurlar. Örneğin: "الباء" harfi bazen "في" manasında bazen de "إلى" manasında bazen de "على" vb. harflerin yerine geçer. Bu değişikliğin sahih olması için iki harfinde manalarının yakın olması şarttır. Eğer aralarında farklılık varsa caiz olmaz.²²¹

İmam Maturidi bu kuramı kelimî ve akaidi meselelerine istihsat ve delil olarak kullanmıştır. Birçok yerde Arapların bir harfin yerine başka bir harfi kullandığını ve bunun Arap dilinde yaygın olduğunu söylemiştir.

Bunu kuramı genelde Allah Teala'nın zatı ve hareket fiilleriyle ilgili yerlerde kullandığını görüyoruz. Bu şekilde Maturidi akait ve fikri görüşlerini bunlarla ispat etmeye çalışmıştır. Harflerin yer değiştirdiğini söylediği yerlerin hareket ve gelmenin Allah'a nispet edildiği yerlerde görüyoruz. Örneğin:

(وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا) ayeti kerimesi. Burada birkaç mana ihtimali vardır:

Mana "rabbin mülkü getirdi" şeklinde olabilir. Çünkü "الواو" harfi "الباء" harfinin yerine kullanılması caizdir.

(قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنُذْخِلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ)

ayeti kerimesi de böyledir. Manası: "بربك" şeklindedir. Bu mana yüklendiğinde şüphe kalkar ve iş açığa kavuşur. Çünkü "rabbin mülkü getirdi" denildiğinde hiç kimse bir yerden bir yere intikal etmesini düşünmez."²²²

İmam Maturidinin burada ayeti, harflerin tebadülü kaidesinden yola çıkarak tefsir etmiştir. الواو harfinin manasının الباء manasında olduğunu söylemiştir. Bu da الواو harfinin bilinen manalarındandır.²²³

²²¹ *El-Usul* 1/415.

²²² *Tevilatı Ehlisünne* 10/523.

²²³ İbni Hişam.(1985m). *Moğnil-Lebib An Kütübü El- A'rib*. Tahkik: Mazin El-Mübarek, Nuhammed Ali Hamed Allah. Dimeşk: Daru El-Fikir. 6. Baskı.s.667.

aynı şekilde ("هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ") ayetinin tefsiri sırasında da manasının "بظلل من الغمام" olduğunu söylemiştir.²²⁴

Burada "في" harfinin muhtemel manalarından olan "الباء" manasında olduğunu söylemiştir. "في" harfinin arap lügatinde الباء manasında geldiğini birçok ulema da zikretmiştir.²²⁵

Dolayısıyla İmam Maturidi bu ayeti "gelmek ve bir mekandan başka bir mekana intikal etmek" değil "bir şeyi getirmek" manasında tevil etmiştir. Bu tevilinde kendisinin de "Araplar harfî cerleri birbirleri yerine kullanıyorlar. Bu onların yanında yaygın ve caizdir" şeklinde ifade ettiği harflerin tebadülü kaidesinden yararlanmıştı.²²⁶

2.1. "إلى" Harfi

İmam Maturidi (أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ) ayetinin tefsirinde إلى harfinin مع ve الباء manasında geldiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"(أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ) ayetinin (مع أموالكم) manasında olma ihtimali vardır. Yani "Onların malını kendi malınızla karıştırmayın ki onların malını yemeyesiniz." Burada karıştırma ve toplamadan nehiy vardır."²²⁷

İmam Maturidi burada إلى harfinin maiyet (beraberlik) manasında geldiğini söylemiş ve bu sözüyle de aynı şeyi söyleyen ulemaya uygun hareket etmiş olur.²²⁸ İmam Maturidinin إلى için zikrettiği manalardan birisi de الباء manasında olmasıdır. Şunları söylemiştir: "(أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ)،" ayeti kerimesinin (بأموالكم) manasında olma ihtimali de vardır. Burada onların mallarını kendi mallarınızdan sayarak yenmesini nehiy etmektedir."²²⁹

İmam Maturidinin sözüne uygun olarak ayetin manası iki şekilde olabilir:

²²⁴ *Tevilatı ehlişünne* 10/523.

²²⁵ *El-Cina Ed-Dani* 251; *Moğnil-Lebib*, 224; *Hemul-Hevami* 2/445.

²²⁶ *Tevilatı Ehlisünne* 1/498.

²²⁷ *Tevilatı Ehlisünne*, 6/3.

²²⁸ İbnikuteybe. *Tevilu Müşkilil-Kuran*. Tahkik: İbrahim Şemseddin. Bayrut: Daru Kütübü İlmîyye. 300; *Es-Sahibi*, 92.

²²⁹ *Tevilatı Ehlisünne* 6/3.

Birincisi: yani “yetimlerin mallarını kendi mallarınızla beraber yemeyin”. Burada karıştırmayı nehyediyor ve kendisine şüphe ve zulüm karışmayacak şekilde yetimin malının ayrı bir şekilde olması gerektiğini söylüyor.

İkincisi: yani “sizin mallarının yetimlerin mallarını yemeye sebep olmasın”. Burada kendi mallarınızı kullanıp yetimlerin mallarına nüfuz etmekten nehyetmektedir. Burada ayetin manasının değişmesinin temeli الى harfine dayanmaktadır.

2.2. “الباء” Harfi

İmam Maturidi الباء harfinin birkaç manaya geldiğini bunlardan birinin de على manasında olduğunu (أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ) ayetinin tefsiri sırasında şöyle ifade etmiştir: “onu kabul edenleri ve etmeyenleri bilerek göndermiştir. Yoksa dünyada birbirine kabul edilip edilmediğini bilmeden padişahların birbirlerine hediye veya risale göndermeleri gibi değildir.”²³⁰ bu “isti’la” manası ulemanın الباء harfine verdiği manalardandır.²³¹

Aynı şekilde İmam Maturidinin الباء harfine verdiği manalardan birisi de عن manasıdır. (تَشْتَقُّ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ) ayetinin tefsirinde bunu şöyle ifade etmiştir: yani (تَشْتَقُّ) “Gözyüzü bulutlardan ayrılmış ve bulutsuz kalmıştır.”²³² Aynı şekilde (مَا غَرَكُ بِرُكِّ الْكَرِيمِ) ayetinde de الباء harfinin عن manasında olduğunu şöyle ifade etmiştir: “(عن ربك) olma ihtimali de vardır. Tevili şöyle olur: hangi şey seni kerim olan rabbinden alıkoydu da sen aldandın. “rabbinden iğtirar” onun ibadetinden yüz çevirmek manasındadır. Dolayısıyla burada الباء harfi عن harfinin yerine kullanılmıştır.”²³³

İmam Matruridinin الباء harfinin عن harfinin manasında kullanmasını söylemesi bunun Arap dilinde olduğunu söyleyen ulema ile bağdaştığını göstermektedir. Bunun örneği: (فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا) ayetidir. Yani (عنه). Bunu birçok ulema söylemiştir.²³⁴

İmam Maturidinin الباء harfi için zikrettiği manalardan bir diğeri de من manasıdır. Bunu (مِنْهَا) ayetinin tefsiri sırasında şöyle ifade etmiştir: “yani (منها). Çünkü pınar ile içilmez, pınardan içilir.”²³⁵

²³⁰ *Tevilat Ehlisünne* 3/442.

²³¹ *El-Cina Ed-Dani* 42; *Moğnil-Lebib* 142.

²³² *Tevilat Ehlisünne* 8/21.

²³³ *Tevilat Ehlisünne* 10/444.

²³⁴ *El-Cina Ed-Dani* 42; *Moğnil-Lebib* 141.

Birçok ulema²³⁶ arap dilinde الباء harfinin bu manaya geldiğini zikretmiştir. İmam Maturidi de bu manaya dikkat çekmiş ve Araplarda meşhur olduğunu söylemiştir.²³⁷

İmam Maturidinin الباء için zikrettiği manalardan biri de الواو manasıdır. (فتولى بركنه) ayetini tefsiri sırasında bunu şöyle ifade etmiştir: “bu iki manaya gelir: birincisi: “o ve ordusu yüz çevirdi”. Bunlar Musa as’ın etbasından ordusu ve kavmi ve onları çağırdığı şeydir.”²³⁸

İmam Maturidinin sözünden anlaşıldığı üzere bu ayetteki الباء harfi الواو manasındadır. Bu الواو harfinin manasından biri de “maiyet” (beraberlik)tir. Tefsirinde de kastettiği mana budur. فتولى هو وركنه ayetinin manası تولى بركنه²³⁹ Yani kavmiyle beraber. Bunun üzerine Maturidinin الباء harfi için zikrettiği mananın "musahabe" yani beraberlik manasıdır. الباء için bu mana meşhur olmakla beraber birçok alim de zikretmiştir.²⁴⁰

Söylediklerimizden anlıyoruz ki İmam Maturidi Arapların bir harfin yerine başka bir harfin kullanıldığına dikkat çekmiş ve bazı ayetleri bu doğrultuda tefsir etmiş ve muhtemel olan manasını da ispat etmiştir.²⁴¹ dolayısıyla kuranı akışa ve akla uygun ve arap dili ve manasında da muhalif olmayacak şekilde tefsir etmiştir.

²³⁵ *Tevilatı Ehlisünne* 8/470.

²³⁶ *Tevilu Müşkilil-Kuran* 301; *Es-Sahibi* 67 ; *Moğnil-Lebib* 142.

²³⁷ *Tevilatı Ehlisünne* 8/470.

²³⁸ *Tevilatı Ehlisünne* 9/388.

²³⁹ *Tevilatı Ehlisünne* 9/388.

²⁴⁰ *Es-Sahibi* 68; *Moğnil-Lebib* 140; *El-Cina Ed-Dani*.40.

²⁴¹ Harfelerin tebadülüne başka misaller için *Tevilatı Ehlisünne* 1/523-2/406-2/563-5/316-5/386 -6/354-7/10-7/144-7/531-7/466-7/531-7/568-7/583-8/151-8/276-10/505.

3. Harflerin Manalarından Yararlanma

İmam Maturidi harflerin manalarından ve birbirinin yerine geçmelerinden kelimelerin ulemalarına reddiye yaparken yararlanmıştı. Özellikle de Mutezileye reddiyelerinde bu lügat kuramlarından faydalanmıştır. Bunlara birkaç misal verelim:

3.1. الباء Harfi

“Kulun fiillerini yaratma” meselesi yeni ve eski kelamcılarının aklını çok meşgul etmiş bir meseledir. Etkileri üzerine birçok ulema arasında Kudret ve İstita’ (güç getirme) fiil meydana gelmeden önce midir? Yoksa sonra mıdır? Ya da beraber midir? Şeklinde ihtilafa sebep olmuştur.

Ancak İmam Maturidi الباء harfinin muhasebe manasından faydalanmış ve burada musahabe manasının olduğunu ispat etmiştir.²⁴² Kendi görüşünün sıhhatini sağlamak ve Mutezileye reddiye olarak kudretin fiilden önce değil fiil ile beraber olduğunu söylemiştir. (بُعُوْدًا) ayetinde dediklerini göreceğiz.

Tevil ehli ciddiyet manasında almışlardır. ancak (فَخَذَهَا بِقُوَّةٍ) sözündeki “kuvvet” bildiğimiz kuvvettir. Mutezilenin görüşüne göre kuvvetten alınmış olmaz. O ise kuvvetten aldığını söylemektedir. Çünkü Mutezile kuvvetin fiilden önce olduğunu daha sonra da ikisinin bir vakitte olamayacağını söylemektedir. Velhasıl fiilden önce kuvvetle alınmamış olmasından fiille beraber olduğu anlaşılıyor. Mutezile (فَخَذَهَا بِقُوَّةٍ) sözünde kuvvetin alma emrinden önce olduğu görüşündedir. Ancak dedikleri gibi olmuyor. Çünkü kuvvetle alması ikisinin beraber olduğunu göstermektedir.²⁴³

İmam Maturidinin sözlerinden kudreti “istita” manasında aldığı anlaşılmaktadır. Bazı müfassirlerin dediği gibi ciddiyet manasında değildir.²⁴⁴ Burada الباء harfini de kudret ve fiilin beraber olduğunu göstermesi için musahabe manasında almıştır. Yoksa Mutezilenin dediği gibi fiilden önce değildir. Onlar kudretin fiille beraber olmasını nefyetmişler aksine fiilden önce ve beraber olduğunu savunmuşlardır. Bu şekilde kişi kendi fiilini yaratmış olur.²⁴⁵

²⁴² *El-Cina Ed-Dani*, 40; *Moğnil-Lebib* 140; *Hemul-Hevami* 2/418.

²⁴³ *Tevilatı Ehlisünne* 5/13-37.

²⁴⁴ Mukatil B. Süleyman.(1423 H). *Tefsiru Mukatil*. Tahkik:Abdullah Mahmut Şehate, Beyrut: Daru İhyai Turas. 1. Baskı., 63/2, *Tefsiru Sealebi*, 283/4, *Tefsiru Beğavi*, 233/2; *Tefsir Razi* 14/360; *Bahru Muhit* 5/172.

²⁴⁵ Eşâ'ri, Ali Bin İsmail. *Makalatul-İslamiyyin*. Tahkik: Halmut Riter. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 3. Baskı.1/300, *Şerhu Usulul-Hamse* 390.

Bu şekilde İmam Maturidi lügatten yararlanarak kudretin fiille beraber olduğunu Mutezileye reddiye olarak zikretmiştir. Bunu “Tevhid” kitabında şu şekilde ifade etmiştir:

“Bize göre kudret isminin müsemması iki kısımdır: birincisi: sebeplerin selameti ve aletlerin sıhhatidir. Bunlar fiilin önüne geçer. İkincisi: fiil için olması dışında bir şeyle açıklanamayan manadır. Fiil olmadan mevcut olmaz. “²⁴⁶ İmam Maturidi “istita”yı ikiye ayırmıştır. Birinci kısım aza ve sebeplerin selameti, ikincisi de ayetteki kudretin fiille beraber olduğunu gösteren musahabe manasıdır.

3.2. — Manası

İmam Maturidinin farklı manalara delalet ettiğini söylediği harflerden biri de اللام harfidir. Bunu “رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ” ayetinin tefsiri sırasında zikretmiştir. Maturidi bu ayette akibet manasının (Mutezileler bu manayı söylemişlerdir)²⁴⁷ dışında sebebiyet manasının olduğunu söylemiştir. Burada şunları söylemiştir: “Mutezile (رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ أَتَاهُمْ لَنَلَا يَضِلُّوا) ayetinin tevilde وَمَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ) ألم أقل كذا manasında olduğunu söylemişlerdir. bu aynı ألم أقل كذا gibidir. Demişlerdir.”²⁴⁸ Buna göre Mutezile burada (ل) harfinin (ta’lil) ya da (lamı key) olduğunu değil akıbet manasında olduğunu söylemişlerdir.

Zemahşeri “keşşaf” tefsirinde bundan daha uzak şunları da söylemiştir: رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ رَبَّنَا؟ ayetinin manası nedir diye sorarsan şöyle derim: emir lafzı ile duadır. رَبَّنَا، وَاطْمِئِن، وَاشْدُدْ، gibi. Ne zaman ki onlara Allah’ın ayetlerini ve açıklamalarını uzun süre sunduğunda onlar nasihat ve vaazları reddettiler, Allah onlara başka bir şeyin olmayacağını bildiğinden beddua etti. Nasıl ki لعن الله إبليس : deyip kafirleri helak ettiği gibi.”²⁴⁹

Zemahşerinin de “Keşşaf” tefsirinde şöyle dediğini görüyoruz: “burada mana emir yani dua manasındadır. Ne zaman ki Musa as iman etmeyeceklerini bildi beddua etti. Ancak İbni Münir el-İskenderi’nin haşiyesine baktığımızda bunu red ettiğini ve şöyle dediğini görüyoruz: “bu, karıncanın sesinden daha ince ve gizli bir sapmadır. Açığa çıkması kolaydır. Sebebi de şudur: burada zahir ve batın talil olduğunu göstermektedir. Fiil de onunla mensuptur. Manası da: Musa as’ın Allah’ın cc onlara

²⁴⁶ *Kütabu Tevhid Lil-Maturidi*, s.256.

²⁴⁷ *Keşşaf* 2/521.

²⁴⁸ *Tevilatı Ehlisünne* 6/78.

²⁴⁹ *Tefsiru Zemahşeri Haşiyetu İbni Munir*, 2/365.

zinet ve mallarla ayrıca nimetlerle sapkınlıkları ve günahları katlanması için mühlet verdiğini haber vermesidir. Nitekim Allah Teala onların meselesini şöyle haber vermektedir: (إِنَّمَا نُكَلِّمِي لَهُمْ لِيُزَادُوا إِثْمًا) bu mana talil manası üzerine çıkmaktadır. Zemahşeri bunu Allah'a mustahil olan gasit bir kaide üzerine bina etmiştir. çünkü o, onlara mühlet verip bunun üzerine azap edilmesini zulüm olarak itikat ediyordu.”²⁵⁰

İbni Münir yanlış olan bu görüşünün tercih etme çabasını reddetmiştir. Onun mutezile mezhebinin delillerini çürütmüştür. Nitekim onlar adalet sıfatı gereği Allah'ın cc kullara azap etmelerini zulüm olarak görmektedir. Kadı Abdulcabbar bu hususta şunları söylemiştir:” adalet ilmi: Allah'ın cc bütün fiillerinin güzel olduğun, çirkin bir şey yapmadığını, kendisine vacip olan şeyleri ihlal etmemesini, haberlerinde yalan olmamasını ve hükmünde zulmetmemesini bilmesidir.”²⁵¹ Onlara göre Allah'ın cc kullara en faydalı şeyleri yapması vaciptir. Eğer aksini yaparsa Allah hakkında noksanlık görürler. Allah da bundan münezzektir.

Bu adalet sıfatı yönüyledir.buna binaen Mutezile şunları der: kul, hiçbir etki olmadan kendi fiilini yaratır. Dolayısıyla Allah'ın onlara mühlet vermesi onların ihtiyarinde olmadığından dolayı onun zulmettiği anlamına geldiği görüşündedirler. Bundan kaçmak için de (ل) harfinin akıbet manasında olduğunu ya da bir (لا) harfinin mahzuf olduğunu söylemişler. Ancak “İrabı Kuran”²⁵² kitaplarına baktığımızda mutezilenin dediğinin dışındakini ve İmam Maturidinin dediğine bağdaşan şeyler görüyoruz.²⁵³

İmam Maturidi burada ve başka yerlerde²⁵⁴ aynı şekilde لام için akıbet manasının dışında talil manasını söylediğini görüyoruz. Ona göre bu ayetteki sebebiyet manasının kaynağı ve aslı Allah'ın ezeli ilmi ile gaybı bildiğidir. لام harfinin akıbet manasında olması ise ne olacağını bilmeyen kimse için kullanılır. Bunlara buradaki لام harfinin akıbet manasında olduğunu söyleyenlere reddiye olarak Arapların dediği gibi لدوا “ölüm için doğun” ancak kimse ölmek için doğmuyor. Ancak bu işin sonu ve akıbeti olacak manasındadır. Şöyle demiştir:

“onların zannettiği gibi olsaydı bu rububiyetin düşmesini gerektirirdi. Çünkü hikmette: istediğinin dışında amel eden sonunu bilmediğinden yaptığı veya fiili abes

²⁵⁰ *Tefsiru Zemahşeri Haşiyetu İbni Munir*, 2/365.

²⁵¹ *Şerhu Usulul-Hamse* s.132.

²⁵² *Meanil-Kuran Zeccac* 2/31; *İrabul-Kuran Li-Nehhas* 2/266.

²⁵³ *Tevilatı Ehlisünne* 6/78.

²⁵⁴ *Tevilatı Ehlisünne* 4/251 – 6/200- 7/151-10/319.

olarak gördüğü vaciptir. Böyle yapan ilah olamaz. Aksine cahil ve akılsız olur. Bir iş yapan kimse boşuna yaptığını düşünür mü? İstedığinin dışında yaparsa cahidir. Arapların لدوا للموت sözü duamaksatlıdır. Hiçbir şey Allah gizli olmaz.²⁵⁵

İmam Maturidinin tutumu hakkında anlattıklarımızı şu şekilde özetleyebiliriz:

- İmam Maturidi harflerin manalarına dikkat çekmiş ve bunlardan doğan ihtilafları zikretmiştir.
- Araplar harflerin birbirinin yerine geömesini çok kullanmışlar. İmam Maturidi de bunları çok kullanan biridir.
- İmam Maturidi ayetlerin tefsirinde zahiri müşkilatları harflerin manalarından yararlanarak tevil etmiştir.
- İmam Maturidi bazı akaidi görüşlerini harflerin manalarını kullanarak ispat etmiştir.
- İmam Maturidi harflerin manalarında lügat ulemasına muhalif olmamıştır.

²⁵⁵ *Tevilatı Ehlisünne* 10/320-319.

B. Bir İrap Halinin Yönleri

İrap yönlerinden maksat bazı kelimelerin nasbe gibi tek bir hareke üzere olmasına rağmen hal veya meful olması gibi farklı sebeplerden nasbelenmesidir. Âlimler bu kelimenin harekesi ile ilgili görüşlerini ayetin yorumuna göre zikretmektedirler. Örneğin; “وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْدًا بَيْنَهُمْ; Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler.” Bu ayeti kerimede ahfeş (ö.215h.) بَعْدًا kelimesinin mefulü leh²⁵⁶ olduğundan mensup olduğunu ifade ederken zeccac (ö.311h.) bunun mastar olmasından dolayı mensup olduğunu belirtmektedir.²⁵⁷ Buradan anlaşıldığına göre ahfeş ve zeccac aynı kelimeyle ilgili iki farklı görüş benimsemişlerdir. Böylelikle bir ayete birçok mana katmışlardır.²⁵⁸

İmamı maturidi أفواههم كبرت كلمة تخرج من أفواههم ayetinin yorumunda كلمة lafzının nasbelenmesi hususunda âlimlerin görüşlerini beyan ederek şöyle dedi:

Edebiyatçılardan bazıları كلمة lafzının nasbesi hakkında şöyle dedi: mastar oluşundan dolayı nasbelendi. Yani وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا “Allah, Musa ile de doğrudan konuştu” ayetinde olduğu gibi dedikleri kelimeleri kelime olarak büyük oldu demektir. Kutrub bu kelimenin ونعم رجلاً، ونعم رجلاً ifadelerinde olduğu gibi vasıf olmasıyla nasbelendiğini belirtmiştir. Bu Arapçada caizdir. Bu ayette bunun bir örneğidir. Halil bu kelimenin gizli, marifebir isme sıfat olmasından dolayı nasbe olduğunu belirtmiştir. Bu kelime سَاءَ مَثَلًا ifadesi konumundandır. Zamire sıfat olmasının nedeni ayeti kerimede şu şekilde geçtiğinden dolayıdır. وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا “Allah, bir çocuk edindi diyenleri de uyarmak için” bu ifade bir karalamadır. Ayetin tevili: karalama kelime olarak büyük oldu şeklindedir. Yine kullandıkları ifade büyük bir kelime oldu şeklinde de tevil edilmiştir. Bunlar bizim zikrettiğimiz ifadelerdir. Allah Teâlâ en iyisini bilir.²⁵⁹

Görüldüğü üzere imamı maturidi ayeti kerimede geçen كلمة lafzının nasbe olma sebeplerini zikretmiş, bazılarının bunun sebebinin mastar olduğunu yani mefulü

²⁵⁶ Bkz. *Meani’u El-Kur’an*, ahfeş, 1/214.

²⁵⁷ Bkz. *Meani’u Ez-Zeccac*, 1/326.

²⁵⁸ Bkz. *Teaddudu’lma’nafi’lkur’ani’l Kerim*, S. 229.

²⁵⁹ *Te’vilatuehli’ssunne*, 7/135.

mutlak oluşundan veya kutrubun ifadesinde olduğu gibi temyiz olmasından veya Halil'in dediği gibi gizli bir isme sıfat olmasından kaynaklı olduğunu belirtmiştir.

Kur'an'ın mana ve irabıyla ilgili kitaplara baktığımızda çoğunluğun ayeti kerimedeki "كلمة" lafzının temyiz²⁶⁰ üzere nasbe edildiğini ifade ettiğini görmekteyiz. Yine hal²⁶¹ ve bedel²⁶² olmasından dolayı nasbe edildiği de söylenmiştir. İmam Muhammed Abdülhalik Azime, bahru'l muhit²⁶³ kitabında Ebu hayyan el-endulusi'nin (ö. 745h.) bir görüşünü zikrederken âlimlerin bununla ilgili görüşlerini beyan etmiş ve aralarındaki farkları açıklamıştır. Cumhur "كلمة" lafzını nasbe ile okumuştur.

Zahir görüşe göre onun nasbesi temyiz olduğundandır. قالوا كبرت kelimesinin faili ise اتخذ الله ولدًا “Allah, bir çocuk edindi dediler” ayetinden anlaşılan söze dönen gizli zamirdir. Burada taaccüp manası vardır. Yani ne büyük bir kelime söylediler. Ardından gelen cümle bu kelimenin sıfatı olup ağızlarından çıkan bu kelimeye cüret etmelerindeki azameti ifade etmektedir. Hâlbuki genellikle şeytanın verdiği vesveseler ve kişinin aklından geçirdiklerini ağzına alması mümkün değildir. Bilakis bunlar fikirden uzak tutulur.

Peki ya bu kabul edilemez ifadelerin durumu nedir? Bu ifadeler kasideye kullanıldığı gibi kelime diye de isimlendirilmektedir. İbniatıyye bu cümleyi بئس ye ilhak etmiş mahsusu bi'zemminmahzuf olduğunu كبرت kelimesindeki zamirin makabline dönmediğini bilakis ma badinin onu tefsir ettiğini ve Basralıların görüşünde olduğu üzere temyiz olarak nasbelendiğini belirtmiştir.²⁶⁴

Tüm bu nakiller ve imamı maturidinin ifadeleri arasındaki yakınlıktan anlıyoruz ki; imamı maturidi çoğunluğun görüşüne göre de "كلمة" lafzının temyiz veya taaccüp olarak nasbelendiği hususunda diğerlerine muvafakiyet sağlamıştır. Ancak imamı maturidinin bazıları diyerek bunun mastar olarak nasbelendiğini ifade eden âlimlerden birini de bulamadık.

²⁶⁰ Bkz. *Mea'niyu'lkur'an Ve I'rabuhu, Zeccac*; 3/268. *Meani'u El-Kur'an, Ahfeş*, 2/427; Ukberi. *Et-Tibyan Fi I'rabi'lkur'an*. Tahkik: Ali Muhammed El-Becevi. Neşir: İsa El-Babi El-Helvi Ve Ortakları. 2/838.

²⁶¹ Bkz. En-Nisaburi, Muhammed B. Ebu El-Hasan B. El-Hüsyen Ebu Kasım.(1415h). *İcazu'l Beyan An Meaniyu'lkur'an*. Tahkik:Henif B. Hasan El-Kasım. Beyrut:Daru Garib İslami. 1. Baskı.2/513.

²⁶² Bkz. Mekki, Bin Ebu Talib. (1405h). *Müşkilui'rabi'lkur'an*. Tahkik: Hatim Salih El-Damin, Beyrut: Müesseseti'r-Risale, 2. Baskı .1/437.

²⁶³ Bkz. *Bahru'l Muhit*, 7/138.

²⁶⁴ Bkz. İdaimi, Muhammed Abdullhalik. *Dirasetunliulubi'lkur'ani'l Kerim*. Kahira: Daru Hadis., 10/374.

C. Takdiri Irap

Takdiri irap imamı maturidinin ele aldığı konulardan biridir. Takdiri iraptan gaye bir lafzın bir irap halinden daha fazla ihtimalinin bulunması demektir. Bu durum *الأخرين* kelimesinin irabında olduğu gibi irap alametinin ortaklığından veya bir kelimenin rafa, nasbe ve cerre arasındaki okunuş farklılıklarından kaynaklı olabilir. Bu gibi nahvi meseleler imamı maturidinin tefsirinde genellikle bulunmaktadır. İmamı maturidi kendisi de ifade ettiği gibi bir kelimenin rafa, nasbe, cerre veya cezme gibi farklı okunuşlarını zikretmiştir.

Yukarıda denilenlere açıklama olarak imamın *وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ* “Ve henüz kendilerine ilhak olmamış (katılmamış) olan, onlardan sonrakilere de... Ve O; Aziz’dir (üstündür), Hâkim’dir (hüküm ve hikmet sahibidir)” ayetindeki *أَخْرَيْنَ* kelimesinin irabıyla ilgili ifadelerini zikredeceğiz. İmamı maturidi bu kelimenin mecrur olması durumunda *هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ* “Ümmîler arasında, kendilerinden bir resul beas eden (görevlendiren) O’dur” ayeti üzerine atfedildiğini söylemiştir. Yani kendilerine ilhak olmamış (katılmamış) olan diğerlerinden demek olur. Dolayısıyla bu ayeti kerimeyle onun Risalet’inin kıyamete kadar devam edeceği haberi verilmektedir. Eğer mensup ise o zamanda *وَيُرَكِّبُهُمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ* ayetine atf edilmiştir. Bu durumda ayeti kerimeyle ileride aralarında bulunduğu gibi takvalı ve adaletle hükmeden âlimlerin geleceği müjdelenmektedir.²⁶⁵

İmamı maturidi burada tek bir kelime için ihtimalli iki harekeyi belirtmiş ve birinci ihtimale göre öncesindeki mecrura atf edildiğini, onun hükmünü aldığını yani onun gibi mecrur olduğunu belirtmiş. İkinci ihtimale göre ise öncesindeki mensuba atf edildiğini, onun hükmünü aldığını yani onun gibi mensup olduğunu belirtmiştir. Bu hareke farklılığı ayeti kerimede mana farklılığına sebep olmuştur. Ayeti kerimenin manası birinci ihtimale göre şöyledir. Hz. peygamberin risalesi son Risalet’tir ve o kıyamete kadar devam edecektir. İkinci ihtimale göre ise allahtealazh. peygamberin döneminden sonra diğer dönemlerde de bir takım kimseleri tezkiye edecektir. Bu ayeti kerime Hz. peygambere bu ümmette seçkin kimselerin kalacağı ve Allah Teâlâ’nın bunları seçecek ve tezkiye edeceği müjdesi bulunmaktadır.

²⁶⁵ Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne*, 7/10.

İmamı maturidi'nin bu ifadelerini ferra'nın (ö.207h.) mea'ni kitabında da bulmaktayız. Ferra *وآخرين* kelimesinin mecrur olduğunu ve “Allah Teâlâ'nın ümmilere ve sonrakilere gönderdiği” manasında olduğunu eğer *وَيُرَكِّبُهُمْ وَيُعَلِّمُهُمْ* sözüyle mensup edilirse de mananın “diğerlerine de öğretir” şeklinde olup bu kelimenin cümledeki zamire atf edilerek nasb edileceğini ifade etmiştir.²⁶⁶ İmamı maturidi *آخرين* kelimesinin nasbe ve cerra hareketleriyle olacağını ifade etmesiyle ferra ve zeccac'a (ö.311h.)²⁶⁷ uyum sağlamıştır. Buna rağmen akberi bu kelimenin *الأميين*²⁶⁸ kelimesine atf edildiğini belirtmiş ve böylelikle zeccac, ferra ve imamı maturidinin görüşlerine yer vermemiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi ayetin iki manaya ihtimali hareketin nasbe ve cerra alameti olarak tek kabul edilmesinden kaynaklıdır. Bu durum iki mana ihtimalinin de eşit olduğunu göstermektedir.

İmamı maturidi buradaki hareke ihtimalleri üzerinde göstermiş olduğu dikkati başka bir yerde göstermemiş bilakis imamı maturidi lafızlarla ilgili kıraatleri ifade etmiş ve bunun manaya etkileri üzerinde daha çok durmuştur.

Bu gibi yerlerde imamı maturidinin farklı kıraatleri ele aldığını ve mümin suresinde birçok kıraatin olduğunu belirttiğini görmekteyiz. İmamı maturidi " *إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ* " *وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ* ayetinde geçen *السلاسل* kelimesinde rafa, nasbe ve cerre hareketlerinin zikredildiğini şu şekilde ifade etmektedir. *السلاسل* kelimesinde rafa, nasbe ve cerre olmak üzere üç lügat zikredilmiştir.

1. Bu kelimeyi rafa yapanlara göre ayetin manası: “onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olarak kaynar suya sürüklenecekler.”
2. Cerra olduğunu söyleyenlere göre ayetin tevili: “onların boyunlarında ve zincirlerinde demir halkalar olarak kaynar suya sürüklenecekler.”
3. Nasbe okuyanlara göre ise “onlar zincirleri cehenneme sürecektir” manasındadır.²⁶⁹

²⁶⁶ Bkz. *Meani'u El-Kur'an, Ferra* 3/155.

²⁶⁷ Bkz. *Mea'niyu'lkur'an Ve I'rabuhu, Zeccac* 5/169-170.

²⁶⁸ Bkz. *Et-Tibyan Fi I'rabi'lkur'an* 2/1222.

²⁶⁹ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 9/51.

İmamı maturidinin ifade ettiği birinci görüşe göre yani rafa olması durumunda mana ibtidalık üzere olur. İkinci görüşe göre السلاسل kelimesi أُغْنَقْ kelimesi üzerine atıf edilir ve onun gibi mecrur olur. Yani onların boyunlarında ve zincirlerinde demir halkalar olarak manasına gelir. Üçüncü görüşe göre ise mana “onlar zincirleri cehenneme sürecektir” şeklinde olur.

Bir takım âlimlerde bu vecihleri zikretmiş²⁷⁰ ve imamı maturidinin dediklerini demişlerdir. Böylelikle imamı maturidi bu konuda dedikleriyle âlimlerin görüşlerinde onlarla bir uyum içinde olmuştur.

İmamı maturidinin farklı hareketlerin olduğunu belirttiği kuran kıraatlerine verdiği örneklerden biride "اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ" ayetidir.

İmam şöyle diyor: ayeti kerimeyi cerralı okuyanlar bu ayeti diğer ayete birleşik başlı başına yeni bir cümle kılmakta ve cerraylacerrayı tabi kılmıştır.²⁷¹ Rafa ile okuyup اللَّهُ الَّذِي şeklinde okuyanlar ibtida yaparak önceki cümleden ayrı tutmakta ve ayeti²⁷² اللَّهُ الَّذِي şeklinde okumaktadırlar.

İmamı maturidi bazı kurraların bunu cerralı okuyup öncesinden bedel kıldığını bazılarının ise rafa ile okuyup makablinden ayrı yeni bir cümle kıldığını belirttiğini görmekteyiz. Akberi'de (616h.)tibyan adlı kitabında aynı böyle olduğunu belirtmiş ancak orada imamı maturidinin ifadelerine iki farklı görüşte ilave ederek şöyle demiştir. Birincisi: bu kelime mübtedalık üzere merfudur. Ardından gelen ise onun haberidir. İkincisi: bu kelime haber üzere merfudur. Mübteda ise mahzuftur. Yani o, Allah'tır. الذي ise sıfattır. Üçüncüsü: bu mübtedadır. الذي onun sıfatı haber ise daha önce zikredildiğinden mahzuftur. Ayetin takdiri şöyledir. Yerde ve gökteki her şeyin sahibi Allah Teâlâ aziz ve övgüye layıktır.²⁷³

Akberi'nin ifadesinden net bir şekilde anlaşılana bunun cerralı bir şekilde bedel olduğudur. Bunu ve ibtidalık üzere rafa olacağını imamı maturidide ifade etmiştir.

²⁷⁰ Bkz. *Mea'niyu'lkur'an Ve I'rabuhu, Zeccac; 4/378. Meani'u El-Kur'an, Nehhas 6/233. Et-Tibyan Fi I'rabi'lkur'an 2/1222.*

²⁷¹ Bkz. El-Bağdadi, Ahmed B. Musa.(1400 H). *Es-Sebâtufi'l Kıraat.* Tahkik: Şevki Deyyef. Mısır:Daru El-M'arif 2. Baskı., S. 362.

²⁷² Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne 6/359-360.*

²⁷³ *Et-Tibyan Fi I'rabi'lkur'an,* akberi 2/1222.

Ancak imamı maturidiakberi'nin yaptığı gibi bir ayrıma gitmemiş bunun direk mübteda olduğunu belirtmiştir. Bu görüşü ferra'da garip adlı kitabında söylemiştir.²⁷⁴

Bu metot görmüş olduğumuz gibi imamı maturidinin kimsenin nahve dayalı meselelere değinmediği birçok yerde takip ettiği metottur. Yine gördüğümüz gibi وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ayetinde de bu metodu takip etmiş ve şöyle demiştir.²⁷⁵ وَالْأَرْحَامَ kelimesi hem nasbe hem de cerralı okunmuştur. Nasbeli okuyanlar ayeti şöyle yorumlamaktadırlar. Allahtan korkun ona isyanda bulunmayın. Akrabalıktan korkun onlarla ilişkinizi kesmeyin. Cerra ile okuyanlar ise ayeti şöyle yorumlamaktadırlar. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalıktan sakının.²⁷⁶

İmamı maturidi burada nasbe ile okuyanların bu kelimeyi allah lafzına atıf yaptığını ve bu kelimenin allah lafzının hükmünü aldığını, manasının “Allahtan korkun ona isyanda bulunmayın, Akrabalıktan korkun onlarla ilişkinizi kesmeyin” olduğunu zikretmiştir. Bu kelimeyi cerralı okuyanlar ise bunu harfi cere birleşik olan zamire atıf yapmış mananın ise Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalıktan sakının şeklinde olduğunu belirtmiştir. Yani aranızda akrabalık hakkıyla birbirinizden istedikleriniz konusunda korkun demektir.

Ancak الْأَرْحَامَ kelimesinin mecrur zamire atfedilerek cerralı okunmasıyla ilgili Basra ve kufeliler arasında geniş bir çekişme ve münakaşa bulunmaktadır. kufeliler mecrur zamire atfi kabul ederken Basralılar bunu caiz görmemekte ve bu iddiaları zayıf kabul etmektedirler. Her iki tarafa ait deliller vardır. Enbari bunları insaf adlı kitabında mecrur zamire atıf caiz midir başlığı altında zikretmiştir.²⁷⁷

Bu meseleye ilave olarak âlimlerin çoğunluğu cerra ile okunuşunu zayıf kabul etmektedirler.²⁷⁸ Hatta kufelilerden sayılan ferra bile bu görüşün çirkin olduğunu

²⁷⁴ Bkz. *Meani'u El-Kur'an, Ferra* 2/67.

²⁷⁵ Bu kelimeyi bir tek Hamza cerralı okumuştur. Diğerleri ise nasbeli okumuştur. Bkz. *Es-Sebâtufi'l Kıraat*, S. 226.

²⁷⁶ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 4/3.

²⁷⁷ Bkz. İbnu'l-enbari.(2003m). *El-İnsaf Fi Mesaili'l Hilaf Beyne'nnaahviyyin*. Beyrut, Mektebetu Asriyye, 1. Baskı. 2/379-382.

²⁷⁸ Bkz. *Meani'u El-Kur'an, Ahfeş* 1/243.; *Meani'u El-Kur'an Ve I'rabuhu, Zeccac* 2/6.; *İcazu'l Beyan An Meani'l Kur'an* 1/222.; *Muşkilui'rabi'l Kur'an, Mekki* 1/187.

ifade ederek şöyle demiştir. الأَرْحَامَ kelimesini cerralamak çirkindir. Çünkü Araplar cerralı kelimeyi başka bir cerralı kelimeye döndürmezler.²⁷⁹

Bu meseleyle ilgili geçen açıklamalara göre imamı maturidi'nin tercih yapmaksızın görüşleri beyan ettiğini, herhangi bir manayı diğerine tercih etmeksizin görüşleri aktarmakla yetindiğini görmekteyiz. İşte bu üslup imamı maturidi'nin tefsirinde ve farklı yerlerdeki kelimada kıraate dair irap vecihleriyle ilgili takip ettiği metottur.²⁸⁰

D. İstisna

İmamı maturidinin kafa yorduğu nahvi meselelerden biride Arapça dilindeki istisna konusudur. Bu konuya hiçbir yerde görülmemiş bir ehemmiyet göstermiştir. Ancak bununla ilgili tefsirinde görüşünü izah eder ve sena kavramını kullanmaktadır. Bu nahvi kuralla ilgili bazı görüşlere değineceğiz.

İmamı maturidi sena²⁸¹ konusuna özel bir önem göstermiştir. Belki de imanda istisna²⁸² konusu onun kuranı kerimde geçen istisnanın hakikatine ve çeşitlerine bu denli önem vermesine sebep olmuşta olabilir.

İstisna üslubu

İmamı maturidi istisna üslubuna itina göstermiş ve onun özünde bazen muttasıl bazense munkatı olduğunu belirtmiştir.²⁸³ Bu ihtimal bir yerde olması durumunda tevil ve tefsirde ihtilafa sebep olmaktadır. İmamı maturidi bu duruma işaret etmiş ve kuranı kerimde hem muttasıl hem de munkatı istisnanın olduğunu belirtmiştir. İmamı maturidi bazı yerlerde istisnanın muttasıl ve munkatı olma ihtimalini ve bu sebeple âlimlerin yapmış olduğu yorumlarda farklılıkların olduğunu söylemiştir. İmamı maturidi'nin bu yerlerden zikrettiği ayetlerden biride şu ayeti kerimedir. وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ

²⁷⁹ Bkz. *Meani'u El-Kur'an, Ferra* 1/152.

²⁸⁰ Daha fazla örnek için bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 3/160,471-4/393-5/73-7/403,504-8/425,506,650-9/50,64-10/288,361,573...

²⁸¹ Sena istisnanın bir ismidir. Bkz. El- Tahnevi, Muhammed B. Ali B. El-Kadı Muhammed Hamid.(1996m). *Keşşefu Istilahatu'lfununive'lulumu*. Takdim: Refik El-Acem, Tahkik: Ali Dahruc, Farsçeden Arapçaya Tercüme Eden: Abdullah El-Halidi. Beyrut: Mektebetulübne Neşirun. 1. Baskı. 1/144.

²⁸² Bu konu kişinin inşallah ben müminim demesidir. Bu konu kelam âlimleri arasında tartışmalıdır. Bkz. Sadreddin, Muhammed B. Alaa Eddin Ali B. Muhammed. (1417h-1997 M). *Şerhu'ttahaviyye*. Tahkik:Şu'ayib Arnavt , Abdullah B. Muhsin El-Türki, Beyrut: Müesseseti'r-Risale.10. Baskı. babu ekvali'lulemai fi meseleti'l istisna fi'l iman 2/494.

²⁸³ İstisnai muttasıl: müstesnainin müstesnaininin cinsi olmasıdır. Örnek: tembellerin dışındaki talebeler başarılı oldu. İstisnai munkatı: istisnainin müstesnaininin cinsi olmamasıdır. Örnek: doktor iyileri değil hastaları tedavi eder. Bkz. *Mu'cemumustelahati'n Nahvi* S. 70.

إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ "İçlerinden zulmedenler hariç, Kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin ve (onlara) şöyle deyin: “Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir (aynı ilâhtır). Biz sadece O’na teslim olmuş kimseleriz.” imamı maturidi bu ayeti kerimede birçok görüş olduğunu söylemektedir.

Bir: وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَإِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ yani onlardan zulmedenlerle ise ne iyisi nede başkasıyla mücadele etmeyin. Onlar delil kabul etmeyenlerdir. Delille sıkıştırıldıkları zaman iman etmeyen kibir ve inatçı kimselerdir. İlkin zikredilenler ise delil kabul edip, iman edenlerdir.

İki: وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَإِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ifadesi birinciden istisna değil bilakis ibtidadır. Sanki Allah Teâlâ İçlerinden zulmedenler hariç, dedikten sonra onlara “bize indirilene iman ettik” diye emretmiştir. Yani onlara bunu söyleyin onlarla mücadele etmeyin. Onlarla mücadele etseniz de onlar iman etmezler.²⁸⁴

Buradaki illanınibtida olmasına zeccacınmeani kitabındaki ifadesi yakındır. Zeccac şöyle dedi; ayetin manası cizye ehliyle ancak güzelce mücadele edin zulmedenlerle ise savaşın.²⁸⁵

Es-semin el-halebide (ö.756h.) ed-durru’lmesun kitabında şöyle demiştir. إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا istisnai muttasıldır. Burada iki mana vardır. Birincisi: zalimler hariç, onlarla sakın sözlü mücadele etmeyin. Onlarla kılıçla mücadele edin. İkincisi: onlarla güzelce değil de katı bir şekilde, sertçe mücadele edin.²⁸⁶

İlk zikrettiği manaya göre istisna muttasıldır. Yani zulmedenler ifadesi ehli kitaptan müstesnadır. Yani zalimlerle ne güzelce nede başka bir şekilde mücadele etmiyoruz. Çünkü onlar dendiği gibi inatçı kimselerdir. Onlarla mücadele etmenin bir faydası yoktur. Zikredilen ikinci manaya göre ise istisna munkatıdır. Bu durumda zulmedenler, ehli kitaptan istisna edilmiş değildir. Onlardan ayrı kimselerdir. İlla bu durumda ibtida olur ve yeni bir ifadenin başlangıcıdır.

²⁸⁴ Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne* 8/233.

²⁸⁵ *Meani’u El-Kur’an Ve I’rabuhu, Zeccac* 4/170.

²⁸⁶ Es-Semin El-Halebi. *Ed-Durru’lmesun* s.9/23.

إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي ayeti kerimesi İmamı maturidinin istisnanın muttasıl ve munkatı olmasının ihtimali olduğunu belirttiği yerlerden biridir. İmamı maturidi şöyle diyor; ancak onlardan size sözlü olarak delilsiz bir şekilde bu böyle değildir diyerek zulmedenler hariç. Böyle ifadeler caizdir. Diğerine aleyhimde delilin yoktur, Bana delilsiz zulmetme hakkın yoktur. Yine bu ayeti kerimeyle ilgili birinciden kesintili bununla ibtidayapıldığı da söylenmiştir. Yani zulmedenlerin size zarar vermesinden korkmayın, ancak sizi onlara bırakmamdan korkun.²⁸⁷

Bu ifadelerin aynısını “ancak onlardan size sözlü olarak delilsiz bir şekilde bu böyle değildir diyerek zulmedenler hariç. Böyle ifadeler caizdir. Diğerine aleyhimde delilin yoktur, Bana delilsiz zulmetme hakkın yoktur” zeccac'ta kullanmış ve şöyle demiştir. Bu ayetin manası açıktır. Manası: insanların aleyhinizde delili olmaması için ancak açıklamalara rağmen delilleriyle zulmedenaleyhimde zulümden başka yani bana zulmetmekten başka hakkın yoktur dediğin kimseler hariç. Bunun manası ise senin aleyhimde hiçbir delilin yoktur ancak bana zulmediyorsun zulmünden başka delilin yoktur. Buradaki zulmün delil olarak tanımlanmasının nedeni çünkü delil getirilen bunu delil olarak tanımlamıştır. Onun delili ise Allah katında istihza etmektir. Allah teala şöyle buyurmaktadır. حجتهم داحضة عند ربهم “onların delilleri, Rableri katında boştur.” Bu ifadeleri hüccet diye tanımlanmıştır ancak bu batıl hüccettir. Hakkıyla gerçek bir hüccet değildir. Bu, inşallah çok güzel bir açıklamadır.²⁸⁸

Kirmani İِبْرَاهِيمَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي ayeti kerimesinin tefsirinde istisnanın hem muttasıl hem de munkatı olduğu ihtimalini zikretmiştir. Bu ayetteki istisnada iki görüş vardır.

Bir: bu istisna munkatıdır. Buradaki إِلَّا lafzı لكن yerindedir. Yani “lakin onlardan zulmedip şüphelerini delil olarak getirenler” bunun sebebi ise çünkü müşrikler muhammed bizim yolumuzun daha doğru olduğunu biliyor ve bu sebeple bizim kiblemize döndü dediler. Bu cumhurun görüşüdür.

İki: istisna muttasıldır. Hüccet ifadesinden gaye delil getirmektir.²⁸⁹

²⁸⁷ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/593.

²⁸⁸ Bkz. *Meani'u El-Kur'an Ve I'rabuhu, Zeccac* 1/226,227.

²⁸⁹ Bkz. Kirmani. *Garaibu't Tefsir Ve Acaibu'te'vil*. Cedde: Daru El-Kuble Lil-Sekafeti El-İslamiyye 1/184.

Birinci görüşe göre kirmani'ninde ifade ettiği gibi istisna muttasıldır. Bu cumhurun görüşüdür. Hüccet ise sahih olduğu gibi batılda olabilir.²⁹⁰ İkinci görüşe göre ise istisna munkatidir.²⁹¹

Sanırım imamı maturidi bu Arapçada caizdir ifadesi ve bunun sıhhatine dair örnekler zikretmekle birinci görüşü ikinci görüşe tercih etmiştir. Bunun yanısıra ikinci görüşü meçhul kalıbıyla zikretmiş böylelikle ikinci görüşün zayıflığını belirtmiştir. Böylelikle cumhurun bu ayeti kerimedeki istisnanın muttasıl olduğu görüşünde onlara uyum sağlamıştır.

İmamı maturidi'nin İstisnanın munkati olduğunu söylediği yerlerden biride şu ayeti kerimedir. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً

İmamı maturidi şöyle diyor: buradaki istisnadan anlaşılan bunun müstesnanın cinsinden olmadığıdır. Çünkü ticaret aralarında batıl yolla mallarının rızayla yenmesinden istisna edilmiştir. Batıl yolla mal yemek ticaret cinsinden değildir. Sanki şöyle demiştir. Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin ancak karşılıklı rızayla, ticaretle yiyin. Buna göre لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَعْوًا إِلَّا سَلَامًا ayetinde selam istisna edilmiştir. Selam boş söz cinsinden değildir. Ancak manası ifade ettiğimiz gibi orada boş söz duymazlar ancak selam işitirler.²⁹²

Bu anlattıklarımız ahfeşinmeani adlı kitabında إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً ayetini tefsir ederken bunun istisna olduğu ve kelamın başından çıkarıldığını zikretmesinin manasıdır.²⁹³ Ebu hayyan el-endulusi ise tefsirinde bu ayetin istisnanın iki ihtimaline ve manaların buna göre farklı olacağını belirtmiştir. Bu hususta şöyle demiştir. Bu ayetteki istisna munkatıdır. Çünkü kesinleşmemiş vakte dayalı satış vadeli borçların altına girmez. Bu istisnanın muttasıl olduğu da söylenmiştir. Bu istisna إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ayetine dönmektedir. Yani ancak vadenin kısa olması durumu hariç. Peşin satıştan gayede budur. Yine bunun وَلَا يَأْتِ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُوبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ ayetine döndüğü ve muttasıl olduğu da söylenmiştir.²⁹⁴

²⁹⁰ Bkz. *Mefatihul'gayb* 2/528.

²⁹¹ Bkz. *Et-Tibyan* 1/128. *El-Insaf* 1/216.

²⁹² Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/139.

²⁹³ Bkz. *Meani, Ahfeş* 1/253.

²⁹⁴ Ebu Hayyan El-Endulusi.(1422h-2001m). *El-Bahru'l Muhit*. Tahkik: Adil Ahmed Ve Muhammed Mu'vved. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye, 1. Baskı.2/369.

Böylelikle imamı maturidikurandaki bu yerlerdeki istisnanın önceki kelimadan munkati olması ihtimali ile belirttiği görüşüyle ahfeş'inve ebuhayyan'ın ifade ettiği görüşe uyum sağlamıştır. Yine ahfeşَّمَا لَعُوًا إِلَّا سَلَامًا ayeti kerimesinde istisnanın önceki kelimadan munkati olduğunu zikretmiştir.²⁹⁵ Bu ifadeleri imamı maturidinin تَجَارَةً إِلَّا أَنْ تَكُونَ تَجَارَةً ayetindeki ifadeleri esnasında istisnai munkati ile ilgili verdiği örneğe uygundur.

İmamı maturidi tefsirinde birçok yerde farklı istisna mana ve çeşitlerini zikretmiş ve tahlillerini yapmıştır.²⁹⁶ Böylelikle okuyucuya anlaşılmasında problem oluşturacak şeyleri tefsir etmiştir. İblisin hikâyesinde olduğu gibi bazen ihtilafa götüren sebepleri de zikretmiştir.²⁹⁷

İmamı maturidinin tefsirini işlerken nahvi konulardaki konumunu aşağıda belirtildiği şekilde özetlememiz mümkündür.²⁹⁸

- Meani harflerine çok özen göstermiş, tefsiri bu harflerin manalarıyla doludur.
- Harflerin manalarına göstermiş olduğu önemi diğer nahiv konularına göstermemiştir.
- Nahvi bir kaideyiz anlatırken detay ve tafsilata inmeden hızlıca geçmektedir.
- İstisna ve manalarıyla ilgili diğer nahiv kurallarından daha çok meşgul olmuştur.
- Dilbilimcilerin nadir olarak beyan ettikleri görüşlerine karşılık muhalefet etmemiştir.

²⁹⁵ Bkz. *Meani, Ahfeş* 1/230,2/439.

²⁹⁶ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/368-2/228,563-4/258,502,504-6/187,449,450-8/66,214-9/160.

²⁹⁷ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/224-6/438.

²⁹⁸ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 4/5,215,247-8/137-10/248-8/159-10/167.

III. BÖLÜM DELALETİ ZAHİRE

A. TERADUF

Arap dilinde eş anlamlılık Arap sözlüğüne etki eden hususlardandır. Eski dilbilimciler bu hususa telif ve tasnif bakımından çok özen göstermişlerdir. Ancak tüm dilbilimciler Arapçada eş anlamlılığın varlığını kabul etmemekte bilakis bazıları iştirak ve tezadı kabul etmediği gibi bunu da kabul etmemektedir. Ebu hilal el-askeri Bu gibi dil bilgilerini kabul etmemesi maksadıyla yazdığı kitabında eş anlamlılığı kabul etmeyişi şöyle ifade etmektedir. Tek bir dilde aynı isim veya manayı ifade eden iki kelimedenden her birinin diğerinin ifade ettiğinden farklı bir şey ifade etmelidir. Eğer böyle olmazsa ikinci kelime kendisine ihtiyaç duyulmayan fazlalık olacaktır.²⁹⁹

Askeri teraduf, müşterek ve mübalağayı kabul etmese de kendisine ait iki kitapta teraduf sözcüğünü ve varoluşunu söylemek mecburiyetinde kalmıştır. Böylelikle bir şey için birçok eş anlamlı kelimeyi zikretmeye başlamıştır. Teraduf kavramını iki kitabında da kullandığını itiraf etmiştir. Biri et-telhis fi marifeti esmai'l eşya kitabıdır.³⁰⁰ Bu kitapta birşeyin adını anıp ardından bu şeyin eşanlamlarını arada fark gözetmeksizin getirirdi. İkinci kitabı ise el'mu'cem fi bakiyyeti'leşya'dır.³⁰¹

Bunun karşılığında Arapça dilinde teradüfün olduğunu kabul edenleri ve bir takım risale ve kitaplar yazdıklarını da görüyoruz. Esmainin maihtelefetelfazuhu ve ittefekatmeanihi (lafızları farklı manaları bir) adındaki kitabı bunun bir örneğidir.³⁰² Bu kavramın gerçekleşmesindeki şartları, genişlik ve darlığıyla ilgilide ihtilaf edilmiştir.³⁰³

²⁹⁹ Bkz. El-Askeri, Ebu Hilal. *El-Furuku'lluğaviyye*. Tahkik: Muhammed İbrahim Selim. Kahira: El-İlim Yayınevi.1/22.

³⁰⁰ El-Askeri Ebu Hilal El-Hasen Bin Abdullah Bin Sehl Bin Said Bin Yahya Bin Mihran. (1996m.). *Et-Telhis Fi Marifeti Esmai'l Eşya* Tahkik: İzzet Hasan. Dımeşk: Talas Basın Yayın Dağıtım.2.Baskı.

³⁰¹ El-Askeri, Ebu Hilal. *El-Mu'cemu Fi Bakiyyeti'l Eşya Me Zeyl Libekiyyetiesmai'leşyai* .Tahkik: Ahmet Abduettevvab, El-Fazilet Yayınevi.

³⁰² Abdülmelik bin karib el-esmei' (ö.217h.) tahkik: macid hasan ez-zehebi, el-fikir yayınevi, birinci baskı, 1986.

³⁰³ Bkz. Dr. Abduettevvab, Ramazan. (1987 M). *Fusulun Fi Fıkhi'llüğati*. Kahira: Mektebetulhancı , 3.Baskı ., S. 309.

İmamı suyutimühzir adlı kitabında müfessirin dildeki eşanlamlı kelimeleri bilmesi gerektiğini belirtmiş ve teradufun tanımını Fahrettin Razi'den şöyle nakletmiştir. Tek bir şeye delalet eden lafızlardır.³⁰⁴

1. İmami Maturidiye Göre Teraduf

Öncelikle imamı maturidi tefsirinde teradufe çok önem göstermiştir. Her konuda orda geçen eş anlamlı kelimelerin eş anlamlı olduğunu belirtirdi. Bazen de bununla akaidi görüşüne delil getirirdi. Bunun örnekleri gelecektir.

1.2. العثو بمعنى الإفساد

İmamı maturidi birçok yerde *وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ* “Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.” ayetinde geçen العثو kelimesinin ifsat manasına geldiğini belirtmiş ve *وَلَا تَعْتُوا* kelimesinin fesat çıkarmayın anlamında olduğunu söylemiştir. Çünkü bu kelime fesadın ta kendisidir. Sanki yeryüzünde fesat çıkarmayın ve böylelikle müfsit olmayın demiştir.³⁰⁵ Bu kelime için birçok Arapça âlimi de bu manayı zikretmiştir. Sehhahın yazarı yeryüzünde bozgunculuk yaptı ifadesini ifsat etti kelimesiyle açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu. *وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ* “Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın” yani ifsat etmeyin.³⁰⁶ Yine lisanu’larabın ve tacu’larus’un sahibi de bu kelimenin ifsat manasına geldiğini belirtmişler hatta bu kelimenin fesattan daha kuvvetli olduğunu söylemişlerdir.³⁰⁷

Aralarında zeccacındameani kitabında belirttiği gibi birçok müfessir bu kavramın en kuvvetli fesat anlamında olduğunu belirtmişlerdir. Zeccacmeani’de şöyle demiştir. *وَلَا تَعْتُوا* ayetinde bu kavram kuvvetli fesat anlamındadır.³⁰⁸ Bu kelimenin kuvvetli fesat anlamına geldiğini birçok müfessir belirtmiştir. Ancak bu kelimenin aslının vavlımı yoksa yalımı olduğu hakkında ihtilaf bulunmaktadır.³⁰⁹

³⁰⁴ *El-Mühzir Fi Ulumi’llüğat*, el-kutubu’lilmiyye yayınevi, 1/316.

³⁰⁵ Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne* 1/480.

³⁰⁶ El-Cevheri. (1407h-1987m). *Es-Sihah*. Tahkik:Ahmed Abdulgfur Attar. Beyrut: Daru El-İlmulilmelayin. 4. Baskı., 6/2418.

³⁰⁷ Bkz. İbni Menzur. (1414 H). *Lisanu’larap*. Beyrut: Daru Sadır.2/170. Tacu’larus 5/305.

³⁰⁸ Bkz. *Meani’u El-Kur’an Ve I’rabuhu, Zeccac* 1/143.

³⁰⁹ Bkz. El-Beğavi.(1420 H). *Tefsiru’lbeğavi*. Tahkik: Abdurrezzak El-Mehdi. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 1/122.; *Tefsiru’zzemahşeri* 1/143.; *İcazu’l beyan* 1/100. ; *Mefatihu’lğayb* 3/530; Kurtubi.(1423 H-2003m). *El-Camiuliehkami’l Kur’an*. Tahkik: Hişam Semir El-Buhari. Riyad: Daru Alem El-Kütüb. 1/421.; En-Nesefi. (2005 M). *Tefsiru’nnesefi* Tahkik: Merven Muhammed Eş-Şa’r. Beyrut: Daru Nefais. 1/66.; *Ed-Durru’lmesun* 1/388.

Anlattıklarımızdanmüfessirler ve dilbilimcilere göre bu kelimenin fesat anlamına geldiğini görüyoruz. Böylelikle bu kelime ifsat kelimesiyle eş anlamlıdır. Bu kelimenin fesadın ta kendisi olduğunu söyleyen imamimaturidinin anlatmak istediği de budur.³¹⁰ İmamı maturidi bu ifadeyle Arapçada tam eş anlamlılığın olduğunu söylemiştir.

1.3. الاستكاف بمعنى الاستكبار

İmamı maturidinin eş anlamlı olduğunu ifade ettiği yerlerden biride **أَمَّا الَّذِينَ اسْتَكْفُوا** **وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا** “Allah’a kulluk etmekten çekinenlere ve büyüklük taslayanlara gelince; (Allah) onları elem dolu bir azaba uğratacaktır” ayeti kerimesidir. Bu ayetin tefsirinde şöyle diyor. İstinkâf ve istikbar hakikatte birdir. Bir arada zikredilmelerinin nedeni lafızlarının farklılığındandır. Bu durum Arapların halin ve durumun nasıl demeleri gibi Arap kelamının güzelliklerindedir. Nitekim hal ve durum birdir.³¹¹

İmamı maturidi istinkâf ve istikbarın bir manada olduğunu söylemekle yetinmedi. Bilakis aralarında bir diğerinde olmayan bir takım manalara geldiklerini de ifade etmiştir. Yani aralarındaki eş anlamlılık bozgunculuk çıkarmak ve fesat çıkarmak arasındaki eş anlamlılık gibi değil bilakis tam eş anlamlılık vardır. İmamı maturidi şöyle diyor: istinkâf Allah Teâlâ’ya nispet edilemez istikbar ise edilir. Bu iki kelime bu açıdan farklıdır. Ancak hakikatte birdirler. Allah Teâlâ en iyisini bilendir.³¹²

Bu manadaki ziyadeliği imamı maturidinin dışındaki müfessirlerde zikretmişlerdir. Şöyle ki istinkâfta istikbarda bulunmayan bir manada vardır. Ragıp el-esfehani (ö.502h.) şöyle diyor: istinkâf ile istikbar arasındaki fark şudur. İstinkâf sözünde burun bükme demektir. Böyle bir mana istikbarda yoktur.³¹³ Beğavi’de tefsirinde şöyle demiştir. İstinkâf burun bükmeyle kibirlenmektir.³¹⁴ Birçok müfessirde buna benzer manalar zikretmiştir. Böylelikle imamı maturidi görüşünde dil bilimcilerin

³¹⁰ Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne* 1/480.

³¹¹ Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne* 3/430.

³¹² Bkz. *Te’vilatuehli’ssunne* 3/430.

³¹³ *Tefsiru-R Ragıp El-Esfehani* 4/242,243.

³¹⁴ *Tefsiru’lbeğavi* 1/725.

istinkâfta istikbarda bulunmayan bir takım manaların olduğunu iddia ettikleri görüşlerine uymaktadır.³¹⁵

1.4. الموت بمعنى القتل

İmamı maturidi akait mezhebini desteklemek için bazı lafızların eş anlamlı olduğunu zikretmiştir. Bu durumu Hz. Yahya'nın kıssasındaki katil kelimesinin mevt kelimesiyle eş anlamlı olduğunu belirttiği ifadesinde ve kuranı kerimde mevt kelimesinin katil kelimesinin yerine kullanıldığını ifade ederken görmekteyiz. İmamı maturidi حَيًّا مَيِّتًا وَيَوْمَ يُمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ayeti kerimesinde şöyle demektedir. Bu ayeti kerime mevt ve katılın hakikatte farklı olsa da aynı şey olduğuna delalet etmektedir. Çünkü kıssada önce Hz. Yahya'nın katledildiğini sonrada öldüğü zikredilmektedir. Bu durum ikisinin bir olduğuna delalet etmektedir.³¹⁶

Burada imamı maturidinin ayeti kerimede mevten manasının nasıl katil olduğuna delil getirmesini görüyoruz. Çünkü Hz. Yahya öldürülmüştür. Bu ayeti kerime öldürülenin eceliyle ölmediğini eğer öldürülme eceliyle ölünceye kadar yaşayacağını iddia eden mutezileye karşı delil olarak kullanılmaktadır.³¹⁷

Ancak ben katılın lügatte mevt manasına geldiğini görmedim. Bildiğim kadarıyla da hiçbir müfessir bu görüşü zikretmemiştir. İmamı maturidi Hz. Yahya kıssasındaki problemi kaldırmak için mevt ve katılın eş anlamlı olduğunu söylemektedir. Yani kuranı kerimde öldüğü gün olarak zikredilmiştir hâlbuki o gerçekte öldürülmüştür.

İmamı maturidi kendi akaidine delil getirmek ve diğer kelimelerine karşı üstünlük kazanmak için destek aldığı ve eş anlamlılığın olduğuna bunların hakikatte tek manaya geldiğini savunduğu bazı yerler vardır. Örneğin imamı maturidi إِنْهُمْ فَتَيَةٌ أَمَانًا وَزِدْنَا هُمُوهُمْ وَزِدْنَا هُمُوهُمْ وَزِدْنَا هُمُوهُمْ ayetinin tefsirinde imanın azalması ve çoğalması konusunda her iki harfin bir manada olduğunu söylemektedir. Hidayetin ziyadesi yani onların hidayet üzere sabitledik.³¹⁸

³¹⁵ Bkz. İbnifaris. (1406 H -1986 M). *Mucmelu'lluga*. Tahkik: Züheyr Abdullmühsin Sultan. Beyrut: Müesseseti'r-Risale , 2. Baskı.1/885.; *Mekayisu'lluga* 5/479.; *El-Muhassas* 3/399.

³¹⁶ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 7/225.

³¹⁷ Bkz. *Makalatu'lislamiyyin* 256.

³¹⁸ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 7/143.

İmamı maturidinin hidayetini ziyadesi manasının hidayette sabitlemek anlamında olduğunu dediğini görmekteyiz. Bu durumu diğer müfessirlerde de bulmaktayım ancak zemaşeri (ö.538h.) وَزِدْنَاَهُمْ هُدًى ayetinin tefsirinde buna yakın bir ifadeyle yani muvaffak kılmak ve sabitlemek ifadelerini kullanmıştır.³¹⁹

Allah Teâlâ en iyisini bilir. Anlıyoruz ki imamı maturidi burada ve geçen konuda bazı kelimelerin eş anlamlı oluşunu muhaliflerine karşı kendi görüşlerinde delil olarak kullanmıştır. Bunlardan ilki öldürülen kişi ecelinden önce ölmü konusu diğer ikincisi ise imanın azalıp çoğalması konusudur. Bu yerler imamı maturidinin kendi kelami görüşlerinin doğruluğunu beyan etmek için kullanmış olduğu eş anlamlılık örnekleridir. Tefsirinde başka örneklerde vardır.³²⁰

Maturidi tefsirinde geçen eş anlamlı kelimelerin örneklerinden maturidinin kurani kerimdeki teradufe bakış açısını şu şekilde özetleyebiliriz.

- Tam eş anlamlılığı savunmaktaydı.
- Eş anlamlılığı kendi kelami mezhebinin doğruluğuna işaret etmek için kullanmıştır.
- Eş anlamlı olduğunu söylediği lafızlar hususunda müfessir ve dilbilimcilere uymuştur.

B. İŞTIRAK

Lafzi iştirak her dilde önemli dil bilimidir. Tek bir kelimenin farklı manalar ifade etmesi insan kelamının özelliklerinden biridir. Herhangi bir sözlüğe bakmamız bize bu gibi bilimlerle ilgili birçok fikir verecektir.³²¹ Diğer dillerde de müşterek lafızlar etrafında varlığı ve yokluğu dilbilimciler arasında tartışmalıdır.³²²

Arapça âlimleri arasında müşterek lafızlara hızlıca değinenler vardır. Bunlardan bazıları bu hususta tam bir kitap yazmıştır. Sibeveyh müşterek lafızları ilk zikreden kişilerden sayılmaktadır. sibeveyh şöyle diyor: onların kelamında iki farklı lafzın iki farklı mana için geldiği, iki farklı lafzın tek mana için geldiği, aynı iki lafzın iki farklı

³¹⁹ Bkz. *Keşşaf, Zemaşeri* 2/661.

³²⁰ Örneğin bkz. el-hidayebima'na davet 7/359. İman bima'na İslam 8/385. Diğer örnekler için bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 2/412-6/312-7/313-8/104.

³²¹ Olman, Steven. Tercüman:Kemal Bişir.(1997m). *Devru'l Kelime Fi'lluga*. Kahira: Daru Garib. 12. Baskı. 134.

³²² Salih, Suphi İbrahim. (1379 H-1960m). *Dirasat Fi Fikhi'lluga*. Daru El-İlmu Li'l-Melayin. 1. Basık. 302.

manaya geldiği durumlar vardır. Lafızların aynı olup manaların farklı olması şu sözünde olduğu gibidir. Duygu, his ve kızgınlık manasında olan *الموجدة* kelimesinden alınmış *وجدت عليه* “ona kızdım” ile kaybolan şeyi buldum anlamında olan *وجدت* buldum ifadeleri bunun bir örneğidir. Vb.³²³

İbnifarisinecnasu’l kalam fi’littifakive’liftirak babı altında işaret ettiği durumda böyledir. İbnifaris şöyle diyor: وعين الميزان، وعين الركبة، وعين المال، وعين الماء، وعين الماء ifadeleride lafzın aynı olup mananın farklı olmasındandır.³²⁴ *أَيَّتِي كَرِمَةً وَعَلَيْهَا الْمَوْتُ*³²⁴ Ayeti kerimede geçen *قَضَى* ifadesi sonlandırdı anlamına gelmektedir. Yine *وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ*³²⁵ geçen bu ifade emretti anlamındadır. Bir başka ayeti kerime olan *وَقَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ*³²⁶ ayetinde ise bu kelime bildirdi anlamındadır.

³²⁷ *فَأَقْضِي مَا أَنْتَ قَاضٍ*

Ayetinde ise yaptı anlamındadır.³²⁸ *ثُمَّ أَقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ*³²⁸ ayetinde ise manası yaptığınız şeyi bilin anlamındadır. Yine bu ifade bitti anlamında kullanılmaktadır.³²⁹

Âlimlerden bazıları müşterek lafızları tek bir vaz ile birçok mana ifade eden diye tanımlamışlardır.³³⁰ Bazıları ise iki mana veya daha fazla mana için vaz edilmiş lafız olarak tanımlamışlardır.³³¹ İki tariften de anlaşılın şudur ki müşterek lafzın iştiraki vazın aslında olması gerektiği yani lafzın delalet ettiği manalara başta vaz edilmiş olması gerektir. Bu durum imamı Razi’nin müşterek için yaptığı tarifte diğerlerinden farklı olarak asli vazı şart koştuğu esnada belirttiği bir husustur.³³² Ancak diğer âlimler başka bir şart olan müşterek lafzın vuku bulduğu dil bilimcilere göre lafzın delalet etmiş olduğu manaları ifadesinin eşit olması gerektir. Bu durumu imamı suyutimüzahir adlı kitabında usulcülerden şöyle nakletmiştir.³³³ “Usul

³²³ El-kitab ¼.

³²⁴ Zümer suresi, ayet 39/42.

³²⁵ İsrâ suresi, ayet 17/23.

³²⁶ İsrâ suresi, ayet 17/4.

³²⁷ Taha suresi, ayet 20/72.

³²⁸ Yunus suresi, ayet 10/71.

³²⁹ *Es-Sahibi* 327.

³³⁰ Zaineddin Muhammed.(1410h-1990m). *Et-Tevkif Ala Mühimmati’ttearif*. Kahira:Alemu El-Küttüb. 657. Bkz. Küfi, Eyyüp. Musa El-Hüseyni. *El-Külliyat*. Tahkik Adnen Derviş Ve Muhammed Mısıri. Beyrut: Müesseseti’r-Risale.118.

³³¹ *Mu’cemumustalahatusuli’l fikhi* (kahire Arap dili komisyonu) 95.

³³² Bkz. Er-Razi . (1979 M).*El-Mahsul Fi İtmi’l Usul*. Tahkik: Taha Cabir El-Ulvani, Beyrut:Müesseseti’r-Risale.1/261.

³³³ El-Nagmi, İhab Said İbrahim İbrahim.(1429h-2008m). *Teaddudu’lma’nafi’nnessi’lkur’ani*. Daru Belensiye. 1. Baskı 184.

ehli onu şöyle tanımlamıştır. Dil bilimcilere göre farklı iki mana veya daha fazla manaya delalet eden tek lafzın eşit delalet etmesidir.”³³⁴

Âlimlerden bazıları ise birçok lafzın müşterek lafız dairesine girmesini sağlamakta, asli vazı ve eşit delaleti şart görmemektedir.³³⁵ Bunlara göre müşterek lafız iki veya daha fazla manaya delalet eden lafızdır.³³⁶ Dr. abdufettah el-berkavi tezadı lafzi ile karışmaması için bu tarife “zıt olmayan farklı manalara” kaydını da eklemektedir.³³⁷ Buradan hareketle şöyle diyebiliriz. Müşterek lafız: birbirine zıt olmayan farklı iki mana veya daha fazla manaya delalet eden tek lafızdır.

İmamı maturidi ise tefsirinde müşterek lafzı anmaktan geri kalmamıştır. Birçok yerde buna işaret etmiştir. Aşağıda bu örnekleri ele alacağız.

2.1. نصر بمعنى أعان أو منع Nasaraia’ne ve Menea’ Anlamındadır

Arapçada nasara kelimesinin taşımış olduğu manaları sayılı olmaktadır. Bu kelime bazen engel bazense yardım anlamındadır. halil bin Ahmet el-ferahidi (ö.170h.) “nasara mazluma yardım demektir. Hadiste de kardeşine zalimde olsa mazlumda olsa yardım et”³³⁸ anlamında kullanılmaktadır. Tefsirinde ise eğer zalimse onu bundan alıkoymaz mazlumda zulme karşı yardım etmen” şeklindeki ifadesinde bu durumu zikretmiştir.³³⁹

Açıkkası ferahidinusretin zalim veya mazluma yapılması arasında fark gözetmiştir. Mazlum için olması durumunda yardım manasında zalim için olması durumunda engellemek anlamında olduğunu söylemiştir. Böylelikle tek bir kelime farklı iki manaya gelmiş bulunmaktadır. Bu ifadeyi birçok dil bilimcisi de ifade etmiştir.³⁴⁰

İmamı maturidi ينصرکم الذي ينفق من ذالذي ينفقayetin tefsirinde bu kelimenin her iki manasını da kullanmış ve şöyle demektedir: nasr kelimesi مِنْ ناصِرِينَ وَمَا لَهُمْ مِنْ ناصِرِينَ ve إِنَّ يَنْصُرُكُمْ اللَّهُ ayetinde olduğu gibi yardım ve engel olmak üzere iki ihtimal taşımaktadır. Yani

³³⁴ *El-Müzhir* 1/369.

³³⁵ Bkz. Ömer, Ahmed Muhtar. (M.2001). *El-İştirak Ve't Tezat Fi'lkur'ani'l Kerim*. Almu El-Kütüb.11.

³³⁶ Dr. Dav, İbrahim. *Fi İlmi'ddilale*.109.

³³⁷ Dr. El-Berkavi, Abdul Fettah. *Fi'ddilaleti'llugaviyye*.140.

³³⁸ Bkz. El-Buhari.(1407h-1987m). *Sahihi Buhari*. Tahkik: Mustafa Diyeb El-Buğa. Beyrut:Daru İbni Kesir 3. Baskı.2/863.; Ahmet Bin Hanbel .(1420h-1999 M). *Müsnedi İmamı Ahmet* Tahkik: Şu'ayib Arnavt , Beyrut: Müesseseti'r-Risale.2. Baskı.20/363.; Ed-Darımı .(1407h).*Sünnenü Ed-Darımı*.Tahkik:Fevvez Ahmed Zemmrlı, Halit El-Seeb'a. Beyrut:Daru El-Kitab El-Arabi. 1. Baskı. 3/1812.; İbnihibban.(1414 H 1993m). *Sahihi İbnihibban* Tahkik:Şu'ayib Arnavt , Beyrut: Müesseseti'r-Risale.2. Baskı.11/571.

³³⁹ *El-Ayn* 7/108.

³⁴⁰ Bkz. *Lisanu'l Arap* 5/210. *Tacu'larus* 14/224.

Allah Teâlâ size yardım etti böylelikle düşman size galip gelemez. Eğer sizi yüz üstü bırakırsa yani size yardım etmezse ondan başka kim size yardım edebilir ki? Engel manasında ise şöyledir. Eğer Allah Teâlâ düşmanı sizden engellerse size kimse galip gelemez. Eğer sizi yüz üstü bırakırsa, size yardım etmezse ondan sonra kim sizi düşmandan engelleyebilir ki?³⁴¹

İmamı maturidinin bu kelimeyi yardım ve engelleme olan iki mana ile tevil ettiğini ve ayeti kerimeyi bu iki mana ile tefsir ettiğini görmekteyiz.³⁴² Böylelikle ayetin manası Allah Teâlâ size yardım edecek veya sizi düşmanlarınızdan engelleyecek böylelikle onlar size ulaşamayacak şeklindedir. Her iki manada ayeti kerimede ihtimallidir.

إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ ayetinin tefsirinde bu iki manayı zikreden tek kişi maturidi değildir. Bu durumu beğavinin إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ ayetini tefsir ederken Allah Teâlâ size yardım eder ve sizi düşmanlarınızda engellerse³⁴³ şeklindeki tefsirinde de görmekteyiz. Böylelikle oda maturidinin yaptığı gibi bu kelimenin her iki manasını aralarında tercih yapmadan zikretmiştir. Yine bu durumu kurtubide şöyle zikretmiştir. إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ غَالِبٌ لَكُمْ yani ona tevekkül edin eğer o size yardım eder ve sizi düşmanlarınızdan engellerse asla mağlup olmazsınız.³⁴⁴

İbnicevzinuzhetu'le'yuni'nnevaziri fi ilmi'lvucuhi ve'n nezairi adlı kitabında danasara kelimesi için aralarında yardım ve engel olmanın da geçtiği dört mana saymış ve şöyle demiştir. Kuranda geçen bu ifade dört manaya gelmektedir.

Bir: engellemek. Bakara suresinde geçen لا هم ينصرون ولا يخفف عنهم العذاب ولا ayeti kerime ve şuara suresinde geçen هل ينصرونكم أو ينتصرون ayeti kerime bu manaya gelmektedir. Yani Allah Teâlâ'nın azabından sizi engelleyecek.

İki: yardım. Hac suresinde geçen ولينصرن الله من ينصره ayeti kerime bu manadadır.

Üç: zafer. Bakara ve ali İmran suresinde geçen وانصرنا على القوم الكافرين ayeti kerimesi bu manadadır.

³⁴¹ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 2/517.

³⁴² *Tacu'larus* 14/224.

³⁴³ *Tefsirubeğavi* 1/527.

³⁴⁴ *El-Camiuliehkami'l Kur'an* 4/254.

Dört: intikam. Şura suresinde geçen *ولمن انتصر من بعد ظلمه* ayeti kerimesi bu manadadır.³⁴⁵

Buna ilaveten bu ayetlerin tefsirlerinde bazı müfessireler bu iki manayı zikretmemiş bilakis bir tanesiyle yetinmişlerdir. Oda engellemek manasıdır. Mukatil şöyle diyor. *لَنْ يَنْصُرَكُمْ اللَّهُ* yani sizi engelliyorsa size kimse galip gelemez. Yani sizi kimse hezimete uğratamaz. *وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ* yani Allahtan başka kim sizi engelleyebilir ki?³⁴⁶ Yine semerkandibahru'l ulumda³⁴⁷ ve zadu'l mesir³⁴⁸ tefsirinin yazarı da böyle demektedir.

2.2. أسِف بمعنى غضب أو حزن Esef Etmek Kızmak Veya Hüzünlenmek Anlamındadır

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Arapçada bir takım lafızlar bir manadan daha fazla manaya delalet etmektedir. Bu durum *الأسف* kelimesinin manasıyla ilgili sözlerimizden de açıkça anlaşılmaktadır. Bu kelime Arapçada farklı iki mana ifade etmektedir. Ya şiddetli üzüntü ya da şiddetli kızgınlık ifade etmektedir.

Maturidi *فلما آسفونا انتقمنا منهم* ayetindeki bu kelimeyi şöyle tefsir etmektedir. Bazıları bu kelimenin son derece kızgınlık anlamında olduğunu belirtmiştir. Tevil ehli kişiler burada geçen *آسفونا* ifadesini bizi kızdırdılar anlamıyla tevil etmiştir. Bazıları ise bu kelimenin *أَسْفَى عَلَى يُوسُفَ* ayetinde olduğu gibi ey hüznüm anlamında son derece üzüntü manasında olduğunu belirtmiştir.³⁴⁹

Maturidinin tefsirindeki kelimandan onun bu kelime için nasıl iki manayı ifade ettiği açıkça anlaşılmaktadır. Sanırım ferahidinin yaptığı gibi bu kelimenin kullanım yerine göre farklılık arz ettiğini ifade etmiştir. Senden aşağı seviyeden birinin yaptığına karşılık esef duymak kızgınlık anlamındadır. Ancak senin seviyende veya senden üstün birinin yaptığına karşı esef duymak üzölmek anlamındadır.³⁵⁰

Böylelikle maturidinin bu kavramı Allah Teâlâ ile kullanımında kızgınlık anlamında olduğunu hüznün anlamında olmadığını ifade ettiğini görmekteyiz. Ancak ayeti

³⁴⁵ Bkz. İbnicevzi. (1404 H – 1984m). *Nuzhetu'le'yuni'nneveziri Fi İlmi'lyucuhi Ve'n Nezairi*. Tahkik: Muhammed Abdullkerim Kazım Er-Razi, Beyrut: Müesseseti'r-Risale. 1. Baskı. 586,587.

³⁴⁶ *Tefsirumukatil* 1/310.

³⁴⁷ Bkz. Semerkandi. *Tefsiru'ssemerkandi Bahru'l Ulum*. Tahkik: Mahmud Matarci. Beyrut: Daru Fikir. 1/261.

³⁴⁸ El-Cüzi, Cemaleddin Ebu Ferec Abdurrehmen B. Ali B. Muhammed.(1422h). *Zadu'l Mesir Fi İlmi El-Tefsir*. Tahkik: Abdurrezzek El-Mehdi. Beyrut: Daru El-Kitap El-Arabi. 1. Baskı. 1/341.

³⁴⁹ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 7/136.

³⁵⁰ *El-Ayn* 7/311.

kerimede geçen Hz. Yakubun *يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُونُسَ* ifadesinde bunu üzüntü ile tefsir etmiştir. Bu durumu açıkça ifade etmese de Maturidi Allah Teâlâ'ya ve peygamberine nispet edilen bu ifadeyi manaca birbirinden ayırmaktadır.

Âlimler ve müfessirler bu durumu göz ardı etmemişlerdir. Bilakis onlarda bu kelimenin³⁵¹ iki manasını zikretmişler ve cümlenin akışının gereğine göre bu manaları ayırmışlardır. Halil bin Ahmet el-Ferahidi (ö.170h.) el-ayn adlı kitabında bu farkı şöyle zikretmektedir. “bu kelime bir durumda hüzün bir durumda ise kızgınlık anlamındadır. Senden aşağı seviyeden birinin yaptığına karşılık esef duymak kızgınlık anlamındadır. Ancak senin seviyede veya senden üstün birinin yaptığına karşı esef duymak üzölmek anlamındadır.”³⁵²

Halil bu kelimenin manasının bir yerden başka yere değiştüğünü senden aşağı seviyeden cereyan etmesi durumunda kızgınlık senden üstün seviyede birinden cereyan etmesi durumunda üzüntü anlamına geldiğini beyan etmiştir.

Esfehanide bu kelimenin barındırdığı kızgınlık ve üzüntü manasını içerdiğini ifade ederken bunları yukarıda beyan edildiği şekilde ayırmış ve şöyle demiştir. Bu kelime aynı zamanda hem üzüntü hem de kızgınlık anlamındadır. Her biri içinde ayrı ayrı kullanılmaktadır. Bunun hakikati kalp kanının intikam arzusuyla harekete geçmesidir. Bu durum seviyenin altındaki bir kimseye karşı meydana gelmesi durumunda gelişir ve kızgınlık olur. Seviyenin üstündeki kişiye karşı meydana gelmesinde ise tutulur ve üzüntü olur.³⁵³

Maturdinin yaptığıнын aynısını başka müfessirlerde yapmıştır. Zemahşeri Keşşaf adlı kitabında bu ayeti tefsir ederken bu kelimenin burada kızgınlık anlamında olduğunu ifade ederek bunun şiddetli kızgınlık anlamından nakil edildiğini söylemiştir.³⁵⁴ Aynı zamanda onun *يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُونُسَ* ayetini tefsir ederken Maturidinin dediği gibi “bu kelimeyle Hz. Yakup şiddetli üzüntü ve hasreti kendisine nispet etmiştir” bu kelimeyi üzüntü manasıyla tefsir ettiğini de görmekteyiz.³⁵⁵

³⁵¹ *Tacu'larus* 23/14. *Lisanu'l Arap* 9/5.

³⁵² *El-Ayn* 7/311.

³⁵³ *Müfredatugaribi'l Kur'an* 1/17.

³⁵⁴ *Keşşaf* 2/704

³⁵⁵ *Keşşaf* 2/496.

Netice olarak müfessirlerin çoğu³⁵⁶ bu kelimeyi *يا أسفي* ve *أسفونا* ayetlerinde farklı olarak yorumladığını görmekteyiz. Buradan da maturidinin nasıl âlimlerin çoğunluğuna ayak uydurduğunu ve onların metotlarından ayrılmadığını bilakis cümle akışında gerekli hususlara bakılmasının önemine dikkat çektiğini anlamaktayız.

2.3. *ياس بعنى العلم أو انقطاع الرجاء* Yeis İlim Ve Ümit Kesmek Anlamındadır.

Aslında yeis kelimesi umudu yitirmek ve ümit kesmek anlamında vaz edilmiştir. Ancak âlimlerin dediğine göre bu kelime neha'³⁵⁷ kabilesinin lehçesinde umudu yitirmek ve ümit kesmek anlamından farklı bir mana olan kesin bilgi ve ilim manasına gelmektedir. Halil bin Ahmet el-ferahidiniyas ümitlenenden kesilmek yeis ise ümidin zıttıdır derken zikrettiği budur. Bu manada şöyle demektedir. Senin sadık bir adam olduğundan yeis duydum yani bildim demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. *أَفَلَمْ يَنبَأْ أَلَّذِينَ آمَنُوا* “İman edenler hâlâ bilmediler mi ki”³⁵⁸

Ferahidinin yaptığı açıklamalardan anlaşılıyorki o, yeis kelimesinin ilim manasında olduğunu ifade etmiş neha lehçesine hiçbir işarette bulunmamıştır. Ancak ondan sonra gelenlerin çoğunluğu bu kelimenin neha lehçesinde ilim manasına geldiğine işaret etmiştir. Herevidetehzibu'lluğa adlı kitabında böyle yapmış ibni Abbas'tan rivayet edilen şu sözü nakletmiştir. İbni Abbas'tan rivayetle şöyle demiştir. “Yeis etmek neha lehçesinde bilmek demektir.”³⁵⁹

Birçok dil kitabı burada geçen yeis kelimesini ilim manasıyla tefsir etmiştir.³⁶⁰ Aynı zamanda ferraninmeanı kitabında bu konuya değinerek şöyle dediğini de görmekteyiz. “müfessirler yeisin bilmek anlamında olduğunu söylemişlerdir. Bu kelime tefsirlerinde bilmek anlamındadır. Çünkü Allah Teâlâ müminleri dilediği takdirde hidayete erdireceği ifadesinde şöyle demektedir. Bilmediler mi. Yani bildiler. Dolayısıyla onlarda ilim takdir edilmiş oldu. Mesela şöyle diyorsun: ilmen felaha ermeyeceğine senden yeis ettim. Sanki sen onu bildin demiş oluyorsun.

³⁵⁶ Bkz. Mücahit B. Cebir.(1410h -1989m). *Tefsiru Mücahit*. Tahkik: Muhammed Abdusselem Ebu Nil. Mısır:Daru Fikir İslami. 1. Baskı 1/594.; *Tefsirumukatil* 3/798.; Sevrî, Sufyan. (1403h- 1983m).*Tefsiru Sufyanisevri*. Beyrut:Daru Kütübü İlmiyye. 1. Baskı. 2/378; *Me'niu'l Kur'an, Zeccac*,1/272; *Garibu'l Kur'an, Sicistani* 1/59-60.; *Tefsirusea'libi* 6/145.; *Tefsiru'nnesefi* 3/11.

³⁵⁷ Neha büyük bir kabiledir. Bkz. *El-Ensab*, semâni 13/62. İbni Esir. *El-Lubab Fi Tehzibi'lensab*. Beyrut: Daru Sadır.3/304.

³⁵⁸ Bkz. *El-Ayn* 7/331.

³⁵⁹ Ez-Zherî, Muhammed B. Ahmed.(2001m). *Tehzibu'lluga*. Tahkik: Muhammed A'ved Mür'ib. Beyrut:Daru İhiyai Turas Arabi. 1. Baskı 13/97.

³⁶⁰ Bkz. *Mekayisu'lluga* 6/153. ; Er-Razî, Ebu Bekir Bin Abdülkâdir.(1415 H -1995 M). *Muhtar'ssıhah*. Tahkik: Mahmud Hatir. Beyrut: Mektebetu Lübnen Neşirun. 1/348.; *Lisanu'larap* 6/260.; *Tacu'larus* 17/49.

KelbiEbuSalih'ten oda ibniAbbas'tan şöyle dediğini rivayet etmektedir. Yeis nehalüгатinde bilmek anlamındadır. ferrabu kelimenin Arapçada ancak tefsir edildiği şekilde bulduk demiştir. Şairin şiirinde geçen;

حتى إذا يئس الرماة وأرسلوا ... غضفا دواجن قافلا أعصامها

Bu ifadenin manası: taki alenen belli olanın dışında mümkün olan her şeyden ümit kesince gönderdiler şeklindedir. Bu, taki gördüklerinin dışında bir yol olmadığını bilince gönderdiler demektir. Bunun ardı ümitsizliktir.³⁶¹

Ferranın yapmış olduğu bu açıklamalardan onun yeisin manasının ilim olduğunu kabul etmediğini görmekteyiz. Ona göre burada yeisi tefsir edenler onun zımında tuttuğu manayı yorumlamışlardır. Çünkü ferra Araplardan yeisin ilim manasına geldiğini sanırım duymamış. Sanırım ibnifaristeyesinin manasında sadece ümit kesmek ve umudu yitirmek anlamlarını zikrederek ferranın görüşüne uymuştur. İbnifarıs şöyle dedi: yeis, ümit kesmektir, yeis kelimesi yefalu ve yefilu vezinlerindedir.³⁶² Bunun yanı sıra birçok âlim yeis kelimesinin Arapçada ilim ve ümit kesmek anlamına geldiğini de zikretmiştir.³⁶³

Maturidinin tefsirinde onun yeisi ilim manasında kabul edenlerin görüşünü ve bu görüşü kabul etmeyen müminlerin annesi Hz. Aişe'ye nispet edilen başka görüşü zikrettiğini ve şöyle dediğini görmekteyiz. Bu yazardan kaynaklı bir hatadır. Aslında şöyle açıklamada bulunup bazılarının أَفَلَمْ يَبْأَسِ الَّذِينَ آمَنُوا ayetinde iman eden kimselere çokça kibirli ve inatçı olan onların iman etmeyecekleri zahir olmadı mı şeklinde açıklaması gerekirdi. Onlar iyası ilim ve yeisle tefsir ettiler çünkü iyas kuvvetli olduğunda ilmin amelini işler. Şöyle dedi: Hz. Aişe أَفَلَمْ يَبْأَسِ sözünün yazan kişiden kaynaklı hata olduğunu söyledi. Gerçekte şöyledir. أَفَلَمْ يَتَّبِعِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ manası da iman edenlere zahir oldu şeklindedir.³⁶⁴

³⁶¹ Bkz. *Meâni'ulkur'an, Ferra* 2/63,64.

³⁶² *Mucmelu'lluga* 1/941.

³⁶³ Bkz. Sicistani.(1416 H- 1995m). *Ġaribu'lkur'an*. Tahkik: Muhammed Adeeb Abdulvehid Himran. Suriye: Daru Kuteybe. 1. Baskı. 1/512.; *Ġaribu'lkur'an, Esfehani* 1/552.; *Tefsiru'rrazi* 19/42.; *Lisanu'larab* 6/260.; *Tacu'larus* 17/52.

³⁶⁴ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 6/342.

Maturidinin bu ifadesinden anlıyoruz ki o iki görüşü herhangi birini tercih etmeksizin zikretmiştir. Bir grup âlimin أفلم يبأس الدين آمنوا³⁶⁵ ayetindeki yeis için herhangi bir görüşü tercih etmeksizin iki manayı da zikrettiğini görmekteyiz. Onlar tüm görüşleri zikretmiş ve aralarında tercih yapmaktan geri durmuşlardır. Aynı zamanda zemahşerinin burada yazardan kaynaklı hata olduğunu kabul etmediğini ve şöyle dediğini de görmekteyiz.

“أفلم يبأس” ayetinin manası bilmediler mi demektir. Bunun neha lügati olduğu söylenmiştir. Yine yeisin ilim manasını içerdiğinden dolayı bu manada kullanıldığı da söylenmiştir. Çünkü bir şeyden yeis duyan kişi onun olmayacağını bilmektedir. Hz. ali, ibni Abbas ve bir grup sahabenin bu ayeti أفلم يبأس و in tefsirinde geçen أفلم يبأس şeklinde okuması da buna delalet etmektedir. Yine bu ayeti yazanın uyuklamayla yazdığı da söylenmektedir. Bu ve bu gibi ifadeler ne öncesinde nede sonrasında batıl olmayan AllahTeâlâ'nın kitabı hakkında doğru ifadeler değildir.³⁶⁶

Zemahşeri bu ayetin yazar tarafından hatalı yazımını veya yazarın uyuklu olduğunu ifade eden rivayetleri reddetmiştir. Kendi kitabının korunmasına kefil olan Allah Teâlâ'nın kitabında hatanın olmasını kabul etmemiştir. Bu görüş kuranın kutsiyetine ve Allah Teâlâ tarafından korunaklı olmasına en uygun olan görüştür. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. “إنا أنزلنا الذكر وإنا له لحافظون” “Şüphesiz o Zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.”

Maturidi ve birçok tefsirde geçen müşterek lafızların örneklerinden³⁶⁷ maturidinin kuranı kerimdeki müşterek lafızlar konusundaki konumunu şöyle özetlemek mümkündür.

- Dilde iştiraki inkâr etmemiştir.
- Herhangi bir şart koymaksızın iştiraki geniş bir şekilde kabul edenlerdendir.
- Tefsirinde iştiraki sunması konusunda onun metodu görüşleri tercih etmeksizin zikretmektir.

³⁶⁵ Bkz. *Tefsiru'ttaberi* 16/451.; Es-Seâ'libi.(1418 H). *Tefsiru'sseâ'libi*. Tahkik:Şeyh Muhammed Ali Muavved Ve Şeyh Adil Ahmed Abdullmevcud. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 1. Baskı. 5/293.; *Tefsiru'ssemekandibahru'l Ulum* 2/228.

³⁶⁶ Bkz. *Keşşaf* 2/530,531.

³⁶⁷ Diğer örnekler için bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/360-2/106,234-3/239,358,483,4/412,417-6/49,103,248,342,468,547,571-7/150,162,173,330,501-8/127,279,389,393,474,557,659.

C. TEZAT

Tezat eski yeni tüm âlimlerin meşgul olduğu bir dilbilgisi konusudur. İbnifaris es-sahibi adlı kitabında Arapların siyah ve beyaza cun demeleri gibi zıt iki şeyi bir isimle isimlendirmelerinin adetlerinden olduğunu belirtmiştir.³⁶⁸

İştirak meselesi varlığı ve şartları konusunda ihtilaftan uzak kalamadığı gibi bu dil bilgisi konusu da ihtilaftan uzak değildir. ibnidersteveyhin iştirak konusunu kabul etmediği gibi bu konuyu da kabul etmediğini görüyoruz.³⁶⁹ Cevalikide bu görüşü benimsemiştir.³⁷⁰

Bu durumu kabul etmeyenlerin yanı sıra bunu kabul edenler ve bu konuya, tüm lafız ve oluşuma sebep olan etkenlere ehemmiyet gösterenlerde vardır. Bu dilbilgisi çalışmasına önem verenlerin çoğunun bunu iştiraki lafzının bir parçası kıldığını görmekteyiz. Zerkeşi şöyle diyor: iştiraki lafzi gerçekte temizlik ve hayız anlamına gelen قرء kelimesi gibidir.³⁷¹

Dr. Ahmet muhtarda bu görüşü benimsemiş ve şöyle demiştir. “lügatçilerin müşterek lafızlar için zikrettikleri örneklerden bir kelimenin aralarında ilişki veya zıtlık bulunup veya bulunmayıp bir manadan daha fazla mana ifade ettiği anlaşılmaktadır.”³⁷²

Ancak bazı dilbilimcileri bu tezat kuramını müşterek lafızlardan bağımsız bir kuram olarak tercih etmektedir. Tezat kuramını kabul edenler lafızların zıt anlamlı olmasından sayılmasını dar bir çerçevede değerlendirmişlerdir. Örneğin ibnidureydcehmera kitabında şöyle diyor. “الشعب kelimesi iftirak ve içtima anlamındadır. Bu zıt anlamlı bir kelime değil sadece bir kavmin lügatidir.”³⁷³ Bu kaydı imamı suyutide (ö. 911h.) kullanmaktadır. “zıt anlamlı kelime lafzın tek bir lügatte iki manada kullanılmasıdır.”³⁷⁴ Bu kuramı herhangi bir kayıt ve şart olmadan kabul edenler ibnisukeyt ve ibnienbari gibileridir.

³⁶⁸ *Es-Sahibi* 117.

³⁶⁹ İbnidersteveyh. (1419h-1998m). *Tashihu'l Fasih Ve Şerhuhu*. Tahkik: Muhammed Bedevi. Kahira: El-Meclisu Âla Şu'un İslamiye., S. 185.

³⁷⁰ Bkz. El-Cevaliki. *Şerhuedebi'lkatib*. Takdim: Mustfa Sadık Er-Rife'y Beyrut: Daru El-Kitab El- Arabi. S. 251.

³⁷¹ Zerkeşi, Bedreddin. (1414h-1994m). *El-Bahru'l Muhit Fi Usuli'l Fikhi*. Daru Kütübi. 1. Baskı. 2/184.

³⁷² Bkz. Ömer, Ahmet Muhtar. Alemu'd Delaleti. Kahira: Alemu El-Kütüb. 158.

³⁷³ İbnidureyd.(1987 M). *Cemheretu'lluga*. Tahkik: Remzi Munir. Beyrut: Daru El-İlmu Li'l-Melayin. 1/343.

³⁷⁴ Bkz. *El-Müzhir*, suyuti 1/311.

Maturidiye Göre Tezat

Maturidi kuranı kerimde okuyucuya problem arz eden meselelerde bu kuramı kullanmıştır. Maturidin Arapların nasıl bir ismi bir şeye ve zıttına kullandıklarını ve bazı yerlerde bu kuramın kabullenmek gerektiğini açıkladığını görmekteyiz.

Bunun örnekleri:

3.1. **خاف بمعنى علم أو ظن Korktu Kelimesi İlmî veya Zan Anlamındadır**

Bu kelimenin lügat kitaplarındaki manasına baktığımızda farklı iki delalet taşıdığını bulmaktayız. Lisanu'l Arap'ta bu kelime korkmak anlamındadır.³⁷⁵ Ancak yazar bu manaya ek olarak ilim manasını da geldiğini belirtmiştir.³⁷⁶

Ferra'dameâni adlı kitabında “bu kelime zan ve ilim manası içermektedir. Sana ulaşan habere karşılık bundan korktum yani bunu zannettim anlamında aynı manada kullanırsın.” Derken bu durumu kabul etmiştir.³⁷⁷ Ferra'nın bu ifadesinde bu kelimenin zan ve ilme delaleti taşıdığı anlaşılmaktadır.

Buna ek olarak maturidi tefsirinde bu kelimeyi farklı iki yerde iki anlamda da kullanmıştır. ³⁷⁸فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا ayetinde vasiyet edenin üçte birden fazlasını zulüm olarak vasiyet etmesini bildiğinde فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ bunu kabul etmeyip vasiyeti üçte biriyle sınırlandırmasında kendisine bir günah yoktur.³⁷⁹

İmamı maturidinin vasiyet edenin bu durumunu bilmesi ibaresinden onun bu kelimeyi ilim manasında yorumladığını görmekteyiz.³⁸⁰

وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ ayetinin tefsirinde maturidi buna yakın olarak bu kelimeyi zan manasında olduğunu belirtmiş ve eşinden yana bir itaatsizlik bildiği veya zannının çoğu bu yönde ayette belirtilen nasihat türü ameli işler demiştir. Çünkü bu ayeti kerime itaatsizliğin gerçekten o vakit varlığı üzere belirtilmemiş, zannın galibi üzere ifade edilmiştir. Çünkü eğer kadın itaatsizse eşi ona nasıl nasihatte bulunur onu nasıl

³⁷⁵ *Lisanu'l Arap* 9/99.

³⁷⁶ *Lisanu'l Arap* 9/99.; *Tacu'larus* 23/289.

³⁷⁷ *Meâniu'l Kur'an, Ferra* 1/256.

³⁷⁸ Bakara suresi 182.

³⁷⁹ *Te'vilatuehli'ssunne*, 2/20.

³⁸⁰ *Te'vilatuehli'ssunne*, 2/20.

uzaklaştırır ve vurur ki? Bu durum bu kelimenin zan manasında olduğuna delalet eder.”³⁸¹

İmamı maturidinin Bu ayetin tefsirindeki ifadeleri esnasında onun bu kelimenin geçtiği yere ve cümle akışına ne kadarda çok riayet ettiğini anlamaktayız. Cümle akışına göre kelimenin delalet ettiği ilim manasından zan manasına değişikliği görülmektedir. maturidinin söylemiş olduğu “bu ayeti kerime itaatsizliğin gerçekten o vakit varlığı üzere belirtilmemiş, zannın galibi üzere ifade edilmiştir. Çünkü eğer kadın itaatsizse eşi ona nasıl nasihatte bulunur onu nasıl uzaklaştırır ve vurur ki? Bu durum bu kelimenin zan manasında olduğuna delalet eder.” ifadesi onun bu hususa dikkat çektiğini ortaya koymaktadır.³⁸²

İmamı maturidi bu kelimenin zan manasına geldiğini buradan delillendirmektedir. Çünkü cümle akışı ve deliller burada ilim manasına gelmemesini gerektirmektedir. Bu duruma eğer kadın itaatsizse nasıl nasihat edilsin veya dövülsün ifadesiyle delil getirmektedir. Bu ifade gerçek bilmek anlamında değil bilakis zannı galip anlamındadır.

Zikredilenlerden imamı maturidinin nasıl bir lafzın taşımış olduğu manadan çıkmadan başka mana delalet ettiğini ifade ettiğini anlamaktayız. Belki de taşımış olduğu mana bu kelimenin zan manasıyla tefsir edilmesinde gördüğümüz gibi bazı yerlerde gerekmektedir. Bu kelimenin ilim manasıyla tefsir edilmesini ayetin delalet ettiği mana gerektirmemektedir. Ancak ayetin manası maturidinin bu ayeti tefsirinde zan manasını gerektirmektedir.

Kutrubezdad adlı kitabında şöyle dedi: bu kavram lügatte ilim ve ümit anlamına gelmektedir.³⁸³ Bu hususta ibnienbari’de şöyle demiştir. Bu kelime zıt anlamlıdır. Şek ve şüphe anlamına geldiği gibi kesin bilmek anlamına gelmektedir. Şek ve şüphe anlamına gelmesi yaygındır. Delile gerek yoktur. Kesin bilmek anlamına gelişinin delili ise şu ayeti kerimedir. “وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا” “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından, yahut yüz çevirmesinden endişe ederse” yani böyle bir şey bilirse manasındadır. Bir grup Arap bu kelimeyi ümit etmek manasında kullanmakta ve şöyle demektedir. أَنْتِيتَ فَلَانًا فَمَا خَفْتَ أَنْ أَلْقَاهُ فَلَقَيْتَهُ falancaya

³⁸¹ *Te’vilatuehli’ssunne*, 3/160.

³⁸² *Te’vilatuehli’ssunne*, 3/160.

³⁸³ Bkz. Kutrub.(1984m). *El-Ezdad*. Tahkik: Henne Hedded. Riyad, Daru El-Ulum. s.94.

onunla karşılaşmayı ümit etmeyerek geldim. Ümit etmekle bu kavramı kastettikleri gibi Buradaki bu kelimedenden ümit etmek anlamını kastetmektedirler.³⁸⁴ Zıt anlamlılar ile ilgili yazan kişilerden birçoğu da bu kelimeyi zikretmişlerdir.³⁸⁵

Bu kelimenin bilmek ve zannetmek anlamını kabul eden bir tek maturidi değildir. Onun dışında وَاللَّاتِي تَخَافُونَ ayetini tefsir ederken bazı dil bilimcilerin bilmek anlamını verdiğini ifade eden Ragıp el-esfehani gibi birçok müfessirde bunu zikretmiştir. Havfin çoğu zannı içermektedir.³⁸⁶

Ragıp el-esfahaninin bazı dilbilimcilerinin ifade ettiği gibi bu ayeti kerimedeki havfin bilmek anlamına geldiğini söylediğini görmekteyiz. Ancak imamı maturidinin bu ayeti tefsir ederken belirttiği gibi cümle akışı bunun zan anlamına gelmesini gerektirmektedir.

İmamı Razi'de bu ayet hakkında “havf ilerde istenilmeyen bir şeyin meydana gelmesi zannetme durumunda kalpte hâsıl olan şeyden ibarettir” derken havfin zan manasına geldiğini belirtmiştir.³⁸⁷ Razi bu ifadeleriyle maturidininhavf istenmeyen şeyin meydana gelmesini zannetmek derken işaret ettiği hususa muvaffakiyet sağlamıştır.

Ancak müfessirler burada maksadın havfin hakikati olduğunu ilim olmadığını söylemişlerdir. Bu ayeti tefsir ederken “zahir görüşe göre havf burada dil bilimcilerinin de ifade ettiği üzere korku demek olduğunu” söyleyen Bahru'l muhitin yazarının da aralarında olduğu müfessirler bu görüşü tercih etmişlerdir.³⁸⁸

Yine seminu'l halebi “havf korku anlamındadır. Asıl olan budur. Mecazen ise ilim anlamına da geldiği söylenmiştir” derken bu görüşü benimsemiştir.³⁸⁹ Semini halebinin bu ayeti kerimede ilim manasında olmasını dilde mecaz yönüyle yorumladığını maturidininhavf mecaz ve hakikat kabilinden olmaksızın iki manaya

³⁸⁴ Bkz. İbnu'l-enbari. (1987m.). *El-Ezdat* .Tahkik: Muhammed Ebu El-Fadil İbrahim. Beyrut: Mektebetu Asriyye.137-138.

³⁸⁵ Bkz. İbnusukeyt. (1913 M) *El-Ezdat*. Tahkik: Ogest Hefner. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.S. 23. Ezdad, sicistani S. 88. Risaletu'lezdad, Münşi.(2003m) *El-Ezdat*. Tahkik:Muhammed El Yasin. Beyrut: Alem Kütüb. S. 37.

³⁸⁶ Bkz. *Tefsiru'rragıp El-Esfehani* 3/1224.

³⁸⁷ *Tefsiru'rrazi* 10/71.

³⁸⁸ *El-bahru'l muhit* 2/166.

³⁸⁹ *Ed-durru'lmesun* 2/264.

gelmektedir şeklinde ifade ettiği gibi zıt anlamlı olmadığı şeklinde değerlendirdiğini görmekteyiz.

Maturidininhavfi ilim manasında yorumladığı yerlerden biride **إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ** ayetidir. Maturidi şöyle diyor: havf başkası hakkında hakiki anlamını ifade etmez. Yine recaifadeside başkası hakkında hakiki manasını ifade etmez. Ancak bu kelimeler mütekellimin kendi hakkında hakiki manalarını ifade ederler. Fakat imamı maturidi bu kelimeyi iki yönlü değerlendirmektedir. Birincisi **فان وان خفتم شقاق بينهما**³⁹⁰ ayeti ve **فان الله خفتم الا يقيما حدود الله**³⁹¹ ayetindeki gibi bilmek anlamında yani ben size indirilecek azabı biliyorum anlamındadır.³⁹²

Maturidi bu ayetin tefsirinde zıt anlamlılığa itimat etmiştir. Burada havfı bilmek anlamında tevil etmiş ve Hz. Nuh'un onlara gelecek olan azabı bildiğine işaret etmiştir. **أخاف** sözünden maksat zan ve şüphe değildir ancak gelecek olan azabı bilmeyi işaret etmekte ve onlara karşı merhamet duymaktadır.

Havfin eş anlamlılarından biride **الخشية** kelmesidir. Havf kelimesi bilmek anlamını³⁹³ içerdiği gibi bu kavramda delalet ettiği manalardan birinde bu manayı içermektedir. İmamı maturidi **ان يرهقتا طغيانا وكفرا**³⁹⁴ ayetinin tefsirinde şöyle demektedir:³⁹⁵ burada mana korkmak değil bilmek demektir. Yani onları sıkıştıranın küfür ve tuğyan olduğunu bildik. Maturidi ayeti kerimede geçen bu kavramı korku manasıyla değil bilmek anlamıyla yorumlamıştır. Çünkü Arap dilinde bu kavram havf gibi korku ve bilmek anlamlarına gelmektedir.

Bu hususta havf kelimesinde korkmak ve bilmek anlamlarının bulunmasıyla maturidi zıt anlamlı kelimeleri kabul edenlere muvaffakiyet sağlamıştır. Nitekim o kişilerde iki manayı da zikretmişlerdir.³⁹⁶

3.2. **بلاء بمعنى النعمة و معنى المحنة. Bela Nimet Ve Mihnet Anlamındadır**

Bela kavramı Arap dilinde hem hayır hem de şerde kullanılmaktadır. Lisanu'l Arap yazarı şöyle demektedir. “bela kavramı hayır ve şerde kullanılmaktadır. Güzel bir

³⁹⁰ Nisa suresi ayet 35.

³⁹¹ Bakara suresi 229.

³⁹² *Te'vilatuehli'ssunne* 6/120.

³⁹³ *El-Bahru'l Muhit* 2/166.

³⁹⁴ Kehf suresi.

³⁹⁵ *Te'vilatuehli'ssunne* S. 200.

³⁹⁶ *Ezdam, Sicistani* S. 88. *Ezdam, Es-Sağani* S. 229. *Ezdam, Münşi* S. 155.

belayla uğradım ve kötü bir belaya uğradım denilir.³⁹⁷ Esmâi’de belanın Arap dilinde nimet ve mihnet anlamlarına geldiğini belirtmiştir.³⁹⁸

İmamı maturidi Allah Teâlâ’nın بَلَاءٌ مُّبِينٌ ayetini tefsir ederken buna işaret etmiş ve şöyle demiştir. Ayeti kerimede geçen بَلَاءٌ مُّبِينٌ ifadesi iki yönlüdür.

Birincisi: açık bir mihnet demektir. Mihnet, başa gelen çeşitli sıkıntı ve belalardır.

Allah Teâlâ en iyisini bilendir.

İkincisi: bu ayeti kerimenin manasının büyük nimetler olması da muhtemeldir. Bunlar Allah Teâlâ’nın vermiş olduğu bıldırcın, bulutların gölgelemesi, taşlardan pınarların çıkması, denizden geçmeleri, düşmanlarının helak olması ve daha birçok sayılamayacak türlü iyiliklerdir. Bunlar bakara suresinde geçen şeylerdir. وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ عَظِيمٌ yani rabbinizden büyük nimetler. Allah Teâlâ en iyisini bilendir.³⁹⁹

Zıt anlamlılık kitaplarının yazarlarından hiç kimse bela kavramının iki manaya geldiğini zikretmemiştir. Ancak esmâi bunlardan müstesna bir şekilde şöyle demiştir. Bela bazen nimet bazense mihnet anlamındadır. Allah Teâlâ وَنَبْلُكُمْ بِالْشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً buyurmuştur. Allah Teâlâ’nın فِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ayeti kerimesi ayetindeki sıkıntıya ve أَنْجَاكُمْ ayetindeki iyiliğe dönmektedir.⁴⁰⁰

Bir takım âlimler ise bela kavramının zıt anlamlı kelimelerden olduğunu belirtmiştir. Ferrâ, وَأَتَيْنَاهُمْ مِنَ الْآيَاتِ مَا فِيهِ بَلَاءٌ مُّبِينٌ ayetinden maksadın açık nimetler olduğunu söylemiştir. Bu nimetler, Allah Teâlâ’nın onları firavundan kurtarması, bulutlarla gölgelemesi ve onlara gökten bıldırcın indirmesidir. Bu durum sen bir kişiye benim belam senin yanında iyidir demesi gibidir. Yine belanın azap demek olduğu da söylenmiştir. Hepsi de doğrudur.⁴⁰¹ Yine nehhas,⁴⁰² İbniatıyye⁴⁰³ ve camiuliehkami’l Kur’an’da kurtubi⁴⁰⁴ ve başkaları da⁴⁰⁵ bu şekilde görüş bildirmişlerdir.

³⁹⁷ *Lisanu’l Arap* 14/84.

³⁹⁸ Bkz. *Ezded, Esmâi* S. 54.

³⁹⁹ *Te’vilatuehli’ssunne* 9/206.

⁴⁰⁰ Bkz. *Ezded, Esmâi* S. 59.

⁴⁰¹ Bkz. *Meâni, Ferrâ* 3/42.

⁴⁰² Bkz. *Meâni’l Kur’an, Nehhas* 6/407.

⁴⁰³ İbniatıyye. (1422 H). *El-Muharraru’l Veciz*. Tahkik: Abduesellam Abdullşafi Muhammed. Beyrut:Daru El-Kütübü El-İlmiyye 1. Baskı.

⁴⁰⁴ Bkz. *Elcamiuliehkami’l Kur’an* 16/143.

⁴⁰⁵ Bkz. *Tefsirumukatil* 3/823.; *Tefsiru’lbeğavi* 4/178.; *El-Muharraru’l Veciz* 5/66.

Buna göre imamı kurtubi bela kavramının Arap dilinde zıt anlamlı kelimelerden olduğunu savunanlara muvaffakiyet sağlamıştır. Yani bela kavramı iyilik ve sıkıntı anlamına gelmektedir. Zıt anlamlı kelimelerle ilgili kitap yazan âlimlerden kimse esmai gibi bu durumu açık bir şekilde ifade etmemiştir. Bu durum belanın bazen iyilik bazense sıkıntı anlamına geldiğini savunan birçok müfessirinde ifadesidir. Bu durum *وَنبَلُوكُم بِالْأَشْرَارِ وَالْخَيْرِ فَتَنَّا وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ* ayeti kerimesiyle örtüşmektedir.

3.3. أسْرَ بِمَعْنَى أَخْفَى وَأَظْهَرَ Sır Kelimesi Gizlemek Ve Izhar Etmek Anlamındadır

Maturidinin zıt iki anlam ifade edenlerden zikrettiği bir kelimedede *وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا زَاوَا* ve *وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ* ayetinde tefsir ettiği *وَأَسْرُوا* kelimesidir. Maturidi şöyle dedi:

Nedamet yani pişmanlık ancak kalpte gizlice olur. Sanki şöyle demiştir. Ayetleri yalanlama ve inatçılıktan kabul etmeyişlerinden ötürü kalplerinde pişmanlık meydana geldi. Bazıları *وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ* ifadesinin pişmanlığı açıkladı anlamıyla tefsir etmiştir. Bu kavram açıklamak ve gizlemek anlamındadır.⁴⁰⁶

Bu lafız zıt anlamlılardan olup bu amaçla yazılan kitaplarda geçmektedir.⁴⁰⁷ Maturidi bu kelimenin bizatihi iki zıt anlama geldiğini belirtmiştir. Buna göre ayetin manası ilk görüşe göre onlar pişmanlığı gizlediler anlamındadır. İkinci görüşe göre ise pişman olanlara pişmanlıklarının fayda vermediği günde onlar pişmanlıklarını izhar ettiler anlamındadır.

Âlimler *وَأَسْرُوا* kelimesinin tefsirinde kuranın bu yerinde bu kavramın zıt anlamlı kelimelerden olduğunu zikrettiler. Bu kavram gizlemek ve izhar etmek anlamındadır. Sicistani şöyle diyor: *وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ* pişmanlığı izhar ettiler anlamındadır. Yine onu gizlediler anlamı da söylenmektedir. Yine onların sapıtan sefillerin kodamanlarının pişmanlığı gizledikleri anlamı da söylenmiştir. Bu kelime zıt anlamlı kavramlardandır.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ *Te'vilatuehli'ssunne* 9/206.

⁴⁰⁷ Bkz. *Ezdat, Ibnisukeyt* 82.; *Ezdat, Esmâi'* 21.; *Ezdat, Sicistani* S. 114.; *Ezdat, Es-Sağani* S. 502.; *Ezdat, Kutrub* S. 89.

⁴⁰⁸ Bkz. *Garibu'l Kur'an, Sicistani* 1/74.

Nehhas şöyle demektedir. Kuranı kerimde geçen العذاب لما رأوا الندامة وأسرُوا ayetinin manasıyla ilgili iki tefsir yapılmaktadır. Birincisi: küfre çağıran liderler azabı görünce pişmanlıklarını gizlediler. Diğeri ise pişmanlığı izhar ettiler anlamındadır.⁴⁰⁹

Fi ğaraibi't tefsir ve acayibi'tte'vil⁴¹⁰ kitabında Kirmani, beğavi tefsirinde,⁴¹¹ zemahşeri keşşafında⁴¹² ve bunun dışında⁴¹³ Birçok müfessirde bu şekilde yorumlamışlardır.

İmamı maturidinin أخفيها أكاد ayetinin tefsiri de yukarıdaki beyanına yakındır. Nitekim bu ayetin tefsirinde bu fiilin gizlemek ve izhar etmeye delalet ettiğini belirtmiştir. Sanki burada lügatte izhar etmek manasına gelen bu kavram وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا العذاب ayetinde izhar manasına gelmesi gibi gizlemek anlamında mecazen kullanılmıştır. Sır kavramı izhar yerinde kullanılmıştır. Buna göre gizlemenin her iki manada da kullanıldığı görülmektedir. Ebu avsecede أخفيها kavramının izhar etmek manasına geldiğini beyan etmiştir.⁴¹⁴

Zıt anlamlılar hakkındaki kitaplar أخفى kavramı için gizlemek ve açıklamak manaları olmak üzere iki anlamı dazikretmektedir.

⁴¹⁵ Ahfeşmeanide, ⁴¹⁶ sicistanigaribu'lkur'anda, ⁴¹⁷ kirmanigaraibu'ttesfir ve acaibu'tte'vilde⁴¹⁸ ve başka âlimlerde⁴¹⁹ bu ifadelerde bulunmuşlardır.

İmamı maturidi bu kavramın izhar ve açılama manasına geldiğini ifade ederek müfessirlere uyum sağlamıştır. Bu kavramın taşıdığı manaya göre ayetin manası açıklamak üzereyken kıyamet kopar veya onu içinde gizledi kimse bilmedi anlamlarına gelir.

⁴⁰⁹ Bkz. *Meâni'u'l Kur'an, Nehhas* 3/299.

⁴¹⁰ Bkz. *Ğaraibu't Tefsir Ve Acayibi'tte'vil* 2/937.

⁴¹¹ Bkz. *Tefsiru'lbeğavi* 2/423.

⁴¹² Bkz. *Keşşaf, Zemahşeri* 2/335.

⁴¹³ Bkz. *Mefatihulğayb*, Razi 17/90.; *El-Camiüliehkami'l Kur'an*, kurtubi 8/352.; *El-Bahru'l Muhit*, Ebu hayyan el-endulusi 6/72.

⁴¹⁴ *Te'vilatuehli'ssunne* 7/274.

⁴¹⁵ Bkz. *Ezdat, Kutrub* 87.; *Ezdat, Ibnisukeyt* 176.; *Ezdat, esmeî* 21.; *Ezdat, Sicistani* 115.

⁴¹⁶ Bkz. *Meâni, Ahfeş* 2/402.

⁴¹⁷ Bkz. *Garibu'l Kur'an, Sicistani* 1/93.

⁴¹⁸ Bkz. *Ğaraibu't Tefsir Ve Acayibi'tte'vil, Kirmani* 2/713.

⁴¹⁹ Bkz. *El-Muharraru'l Veciz, Ibnatiyye* 4/49.; *Tefsiru'lbeğavi* 3/258.; *El-Camiüliehkami'l Kur'an*, kurtubi 11/182.

3.4. **تولى بمعنى أقبل وأدبر Bu Kavram Yönelidi Ve Sırtını Döndü Anlamına Gelir**

İmamı maturidinin tefsirinde dikkat çektiği lafızlardan biride "تولى" kelimesidir. İmamı maturidi bu kelime için zıt iki anlamın varlığını kabul etmiştir. Bir manayı diğer manaya tercih etmemiştir. Kutrubezded adlı kitabında bu kavram için her iki manayı da zikretmiştir.⁴²⁰

Maturidi فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ayetinin tefsirinde aynı şeyi yapmıştır. التولي kavramı فِي الْأَرْضِ سَعَى فِي تَوَلَّى ayetinde olduğu gibi yüz çevirmek anlamında ve وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا ayetinde olduğu gibi yönelmek ve kabul etmek anlamlarına gelir. İşte burada iki manada muhtemeldir.⁴²¹

Maturidinin bu ifadelerinden onun bu kavramı Arapçadaki zıt anlamlı kelimelerden saydığını anlıyoruz. Bilakis bu kavramın taşımış olduğu zıt iki manaya geldiğini ısrarla teyit etmiştir. Kuranda birçok yerde buna delil getirmiştir.

Maturidi tefsirinde zıt anlamlılara verilen örneklerden maturidinin kuranı kerimdeki zıt anlamlılık kuramına karşı konumunu aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.⁴²²

- İmamı maturidi kuranı kerimde zıt anlamlılık kuramının varlığını tespit etmiştir.
- Herhangi bir şart koymaksızın bu kuramı geniş bir şekilde kabul edenlerdendir.
- Lafızda zıt anlamlılık ihtimalinden gafil olmamış bilakis kuranı kerimde geçen bu gibi kavramları zikretmiştir.

Bir manayı diğerine tercih etmemiş ancak القراء kelimesinde mezhebi olan Hanefi mezhebini desteklemek için tercihte bulunmuştur.⁴²³

⁴²⁰ Bkz. *Ezded, Kutrub* 134.

⁴²¹ *Te'vilatuehli'ssunne* 6/70

⁴²² Diğer örnekler için bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 1/450-4/85-5/81-6/28,30,70,242-8/555-10/352

⁴²³ Bkz. *Te'vilatuehli'ssunne* 2/154.

D. ARAPÇALAŞTIRILMIŞ KELİMELER

Bir takım kelimelerin bir dilden başka bir dile aktarılması reddedilemeyecek bir gerçektir. Çünkü diller arasındaki etkileşim toplumsal bir olaydır. Diller arasındaki bu değişime dil âlimleri sayılamayacak kadar delil zikretmişler.⁴²⁴ Bu olay dil tarihine en eski olay olarak geçmiştir. Sümerlilerin bazı kelimeleri akadça diline girmiştir. kureyş lehçesi acem diyarlarından uzak olmasına rağmen farsça ve Rumca bazı kelimelerini barındırmaktadır⁴²⁵. bazı hece harfleri Yunancaya Fenikeliler ‘den girmiştir.⁴²⁶ Bu konu geçmişten günümüze kadar hala ders sıralarında tartışılıyor. Arap âlimlerce muarrab veya ta’rib diye meşhurdur.⁴²⁷

Cevheriye göre Arapçalaştırma: Arapça olmayan bir kelimeyi Arapların kendi metotlarıyla konuşmalarından ibarettir⁴²⁸. İmam suyuti(ö 911) ise Arapların yabancı kelimeleri dillerinde mana ifade etmek için kullanması şeklinde açıklar⁴²⁹. Cevaliki’inde dediği gibi Arapçalaştırılmış kelimeler asılları Arapça olmayıp şuanda Arapçada kullanılan kelimelerdir.⁴³⁰

1. Arapça Dil Âlimlerinin Arapçalaştırılmış Kelimelerin Kuranda Bulunmasına Yönelik Görüşleri

Geçmişten günümüze gelene kadar arapçalaştırılmış kelimelerin kuranda bulunup bulunmaması üzerinde hep tartışma olmuştur her iki taraf konuyla ilgili delillerini ortaya koyarak mesele hakkındaki şüpheleri gidermeye çalışmışlardır.

Arapçalaştırılmış kelimelerin kuranda bulunmasını kabul etmeyenlerin başında imam Şafii gelmektedir. Allah Teâlâ’nın kitabını tamamlayan unsurlardan bir tanesine indirilen kitabın hepsinin Arapça olduğunu bilmektir. Bu gerçeği bilen âlimlerin bundan başka hiçbir şey söylememesi gerekir nitekim konuştuklarını söylemeyip de susmaları kendileri için daha hayırlı olanlar kuranı kerimde Arapça ve acemce

⁴²⁴ *Dirasat Fi Fıkhulluğat*(Dr. Suphi Salih)315

⁴²⁵ *Dirasat Fi Fıkhulluğat*(Dr. Suphi Salih)314

⁴²⁶ Hicazi, Mahmud Fahmi. *El Üsüsüllügaviyye Lüilmilmustalah*. Daru Garib.

⁴²⁷ Bkz. *taaddudulma’na fi nassilkur’ani*

⁴²⁸ *Sahah* (Arap)1/179

⁴²⁹ *Elmizher*1/268

⁴³⁰ Ec-Cevaliki . (1996m). *El Muarrab*. Tahkik: Şeyh Ahmed Şakir, Daru El-Küttübü El-Mısıriyye: 5

kelimelerin bulunacağını söylediler. Kuran ise içinde sadece Arapça kelimelerin olacağını söylemektedir.⁴³¹

İmam Şafii bu görüşünde kuranı kerimde geçen ve kelimelerin sadece Arapça olacağını söyleyen ayetlere dayanmıştır.

Başta lügatçiler olmak üzere imam şafiye çoğu âlimler katılmıştır. Mecazu'l Kur'an'ın yazarı diyor ki: kuranda Arapça kelimelerin dışında kelimelerin olduğunu söyleyen büyük bir şey demiştir. طه⁴³² kelimesinin nabati dilinden geldiğini söylemek ise daha büyük bir iştir 'ne olduğu bilinmese de kelamın başıdır surenin ismi ve alametidir.⁴³³

Ebu Ubeyde, kuranda Arapça olmayan kelimeleri temize çıkarma adına bu kelimeler Arapçadır mana ve telaffuz bakımından diğer diller ile aynıdır bu kelimeler Arap dilinde Arapça Farsça da Farsça dır.⁴³⁴

İbnifaris(ö 395 h) ise şöyle der eğer kuranda Arapça olmayan bir kelime olsaydı şöyle bir düşünce ortaya çıkardı” Arap dilinde bu kelimenin karşılığı yok Araplar bunu ifade etmede aciz kaldılar” ki böyle bir şey hiçte yakışık değildir.⁴³⁵

Günümüzdeki âlimlerin görüşleri eskilerden farklı değildir. Günümüz âlimlerinden Ahmet Şakir rh kuranda Arapça olmayan kelimelerin bulunmasını reddederek şöyle der: Arapça olamayan kelimelerin kuranda var olduğunu söylemek hakikatin ayrı düştüğü bir görüştür. Bu görüşü savunanların yanıldığı nokta geçmiş âlimlerden gelen kuranda bazı kelimelerin Arapçalaştırılmış olduğu rivayetleridir ki onlar bu rivayetlerin sıhhatini dahi bilmiyorlar. Aynı zamanda bu kelimelerin Arapçada var olduğunu bilmedikleri ve iki görüşün arasını bulmak için bu görüşü benimsemişlerdir⁴³⁶

Bir diğer grup ise Arapçalaştırılmış kelimelerin kuranı kerimde var olduğunu savunan kişilerdir ve kişilerin sayıları da fazladır. Genel görüşlerini bir kelimenin hangi dilde hangi manaya geldiğini açık bir şekilde söyleyerek bildirirler. Bu

⁴³¹ Eş-Şafii.(2001 M). *Er-Risale*. Tahkik: Rifat Fevzi. Mensura, Mısır: Daru Vefa. 1. Baskı. 40-41

⁴³² Taha suresi 20/1

⁴³³ Ebu Ubeyyde Muammer B. Musenne (1381 H). *Mecazul Kuran*. Tahkik: Muhammed Fu'ad Sezgin. Kahira: Mektebetuhanci. 17

⁴³⁴ *Mecazul Kuran* 17

⁴³⁵ *Essahi* 60

⁴³⁶ *El Muarrab* .cevaliki tahkik ahmed şakir:11

kişilerin başında sahabelerin ve tabiinin tefsircilerinden İbni Abbas, Said b. Cübeyr, İkrime, mücahit ...ler bulunmaktadır. Çünkü onlardan rivayet edilen kuranı kerim kelimelerinin tefsirlerinden anlaşılan budur⁴³⁷.

Arapçalaştırılmış kelimelerin kuranda bulunduğunu savunanlardan biride İbniteymiye'dir. "yem" kelimesini Süryanicede deniz manasında "tur" kelimesinin Süryanicede dağ manasında "mişkat" kelimesinin Habeşistan'da küçük pencere manasında "siccil" kelimesi ise Farsçada sink ve kil yani taş toprak manasına gelmektedir⁴³⁸.

İbnidüreyde'de "girtas" kelimesi hakkında konuşurken Rumcada terazi manasında olduğunu lakin Arapların bunu kullandığını ve kuranda geçtiğini söylemiştir⁴³⁹.

Ebu mensur sealibi ise kuranda Arapça olmayan kelimelerin olduğunu söyler ve fikhulluğa ve sırrularabiyye isimli kitabında bu kelimeler için özel bir bölüm ayırmıştır bu bölüme sadece farslıların kullandığı ve Arapların bu kelimeleri ya olduğu gibi veya bazı değişikliklerle kullanmaya mecbur olduğu kelimeler diye isim vermiştir.⁴⁴⁰

Kuranda Arapçalaştırılmış kelimelerin bulunduğunu söyleyenlerin en başlarda gelen birisi ise imam suyutidir(ö 911 h)ve bu konu hakkında el muhezzeb fi ma vaka a fil kuranı minelmuarrabi diye özel bir eseri de vardır.

Geçmişteki âlimlerin bu görüşü savundukları belli oldu günümüzdeki âlimlerin en önde gelenlerinden biri d. Ramazan abdüvehhab'dır. Kendisi şöyle söyler: fasih Arapçada dolayısıyla kuranda Arapçalaştırılmış kelimelerin olduğunu inkâr etmek abes bir iştir⁴⁴¹.

Netice olarak kuranda Arapçalaştırılmış kelimelerin var olması delilleriyle ve delillerin açıklığıyla inkâra mecal bırakmamaktadır. En fazla denilecek şey bu kelimeler başka dillerde olmasıyla beraber Arapçada da mana ve telaffuz olarak hiçbir değişime uğramadan aynı şekilde bulunmuştur ve dolayısıyla kuranda

⁴³⁷ Bkz. *Tefsiri Taberi* 15/436,20/223,21/483

⁴³⁸ İbni Kuteybe, Ebu Abdullah B. Muslim. *Edebül Katip* Tahkik: Muhammed Ed-Dali, Müesseseti'r-Risale. 496

⁴³⁹ *Cemheretüllisan* 2/836

⁴⁴⁰ *Fikhulluğa Ve Sırrularabiyye* 208

⁴⁴¹ *Fusul Fi Fikhulluğati* 363

kullanılmıştır. Bu görüşte 3. Bir grubun görüşüdür⁴⁴² ve önceki iki gruptan farklı sayılmıştır ancak bize göre ikinci, kısmın içine girmektedir.

2. Tefsirinden yola çıkarak imam maturidinin Arapçalaştırılmış kelimelerin kuranda var olması hakkındaki görüşü

İmam maturidinin tefsirine baktığımızda genel olarak Arapçalaştırılmış kelimeleri inkâr etmemiş aynı zamanda özellikle kuranda var olduğuna da değinmemiştir. Her ne kadar tefsirinde çokça işaret etmese de açık bir şekilde redde etmemiştir. İmam maturidi kendi mezhebini direk açık bir şekilde beyan etmemiş bilakis âlimlerden nakiller yapıp kendisi bu nakillerin yanında durmuştur. Bu şekilde imam maturidinin Arapçalaştırılmış kelimeler hakkındaki olumlu görüşü anlaşılabilir oluyor. Şimdi aşağıda imam maturidinin Arapçalaştırıldığına hükmettiği kelimeleri zikrelelim.

⁴⁴³ واطرک البحر رهوا ayetinin tefsirini yaparken رهوا kelimesinde görüş ayrılığı oluşmuştur kimisi Farsçadan (راه) geldiğini söylemişlerdir⁴⁴⁴

İmam maturidinin sözünde dikkat edilmesi gereken hususlar

1. Olarak kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu açıktan kendisine dayandırmayıp bilinmeyen birine dayandırdı⁴⁴⁵.

2. olarak kelimenin hangi dilde geldiğini ve nasıl yazıldığını söyledi Farsçada ki Manasına değinmedi. Buna sebep olarak da yaşadığı ortamdakilerin Farsçaya hâkim olmaları gösterilebilir.

Böyle bir ortamda kelimenin manasını yazmaya ihtiyaç duyulmamıştı kelimenin hangi dilden geldiği ve nasıl yazıldığı bilirse mana anlaşılıyordu.

Bu kelime için tefsir ve dil âlimlerinin ne dediklerine bakacak olursak bu kelimenin Arapça olduğuna görüş birliği⁴⁴⁶ edildiği görülür. ibnifarisin(ö395 h)kelimelerin

⁴⁴² Bu görüşle bilinenlerden biri Ebu ubeydül kasım b selam bir başkası ise Tahir hamudedir günümüz âlimlerindedir.

⁴⁴³ Duhan suresi 44/24

⁴⁴⁴ *Tevlati Ehlisünnet* 9/204

⁴⁴⁵ *Tevlati ehlisünnet* 9/204

⁴⁴⁶ Bkz. *El Ayn* رهوا 4/84; İbnikuteybe.(1397 H). *Ğaribul El- Hadis*. Tahkik:Abdullah El- Ceburi. Bağdad: Matbatu El-Ani, 1. Baskı. رهوا 2/264; Kasım Bin Sellam.(1396h). *Ğaribul El-Hadis*. Tahkik: Muhammed Abdula'yed Han . Beyrut: Daru El-Kitab El-Arabi. 1. Baskı. رهوا4/145; El-Harbi.(1405 H). *Ğaribul El-Hadis*

manalarını açıklamak için yazdığı makayis isimli kitabında söyledikleri (ra, ha ve harfi ile iki aslı vardır manası yumuşaklık azaltmak ve yükselip alçalan yerdir)delil olarak yeter. ibnifarisin kelimenin iki tane aslı olduğunu söylemesi bu kelimenin Arapça olduğundan başka bir şey ifade etmez.

İmam suyuti dışında kimse bu kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu iddia etmemiştir. Aynı zamanda Farsçanın dışında bir dilde kullanıldığını söylemiştir.⁴⁴⁷

İmam suyutinun ibaresinde Farsçayla ilgili bir şey bulunmamaktadır. Bizce bu kelimedede ortaya çıkan görüş ayrılığının sebebi رهو ve هوج kelimelerinin birbiri ile karıştırılmış olmasıdır. ibnidüreyd de buna cemhere kitabında dikkat çekmiştir.⁴⁴⁸

Arapça olsun veya olmasın bu kelimenin aslındaki görüş ayrılıkları vardır. İmam maturidinin arapçalaştırılmış kelimeleri kuran i kerimde engellememesi bizi ilgilendiren taraf oluyor.

4.1. سجیل

İmam maturidi tefsirinde bu kelimenin Farsçadan Arapçalaştırılmış olduğunu ifade ederken şunları söylemiştir: siccil kelimesinde görüş farklılıkları vardır kimileri firavunları azaplandırmak için yaratılmış olan bir yerin ismi olduğunu söylemiş kimileri ise farsçadır Arapçalaştırılmıştır demiş (سنگ وکل). Kimileri ise şiddetli taş manasına geldiğini savunmuşlardır.⁴⁴⁹

رهو kelimesinde olduğu bu kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu kimseye dayandırmamıştır.

Zeccac (ö 311h) dilcilerin görüşünün bu kelimenin Farsçadan Arapçalaştırılmış olduğunu söylemiştir⁴⁵⁰ bu görüş ibni Abbas, Said b cüber, Mücahit'e⁴⁵¹ nispet edilmiştir. Bunu imam suyuti⁴⁵² ve cevaliki⁴⁵³ de söylemişlerdir.

Tahkik: Süleyman İbrhim Muhammed. Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi. 1. Baskı. رهو 2/680; *Tehzibu Luğe* رهو 6/213; *Tefsir Teberi* 22/29; *Bahru Muhit* 9/369.

⁴⁴⁷ Es-Suyuti. *El Mühezzeb Fi Ma Vaka'a Fi El-Kelam Min El- Mu'rab*. Tahkik: El-Tihami Er-Reci El-Haşimi. Matbatu Fudale.93

⁴⁴⁸ *Cemhere* رهو 2/808

⁴⁴⁹ *Tevilat Ehlisünnet* 10/619

⁴⁵⁰ *Maani Kuran Ve İrabuhu* 3/70; bkz. *Lisanul Arap* (سجل) 11/326

⁴⁵¹ Bkz. *Taberi Tefsiri* 15/433-434; El- Maverdi. *En Nüket Vel Uyun*. Tahkik: Seyit B. Abdullmaksud B. Abdurrehman. Beyrut: Daru El-Kütübü El-İlmiyye.2/492; Es-Suyuti. *Ed-Durru El-Mensur* . Beyrut: Daru Fikir. 4/464

⁴⁵² *El Mühezzeb* 97

4.2. مقاليد

İmam maturidi kelimenin Farsçadan Arapça ‘ya geçtiğini söylemiştir⁴⁵⁴ ve bu görüşü imam kesaiye nispet etmiştir إقليد kelimesinin çoğuludur.⁴⁵⁵

Lügat âlimlerinin bu kelimenin yemen lehçesi⁴⁵⁶ olduğunu söylemelerine rağmen cevaliki⁴⁵⁷ bu kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu savunuyorlar imam suyuti de Farsçadan geldiğini söylemesi ile beraber bu kelimenin nabati dilinden geldiğini söylemiştir⁴⁵⁸

D. hetami el haşimi bu kelimenin ne beni hamirin lügati nede Farsçadan gelme olduğunu kabul etmez bilakis bu kelime Afrika dillerinden gelmiştir der onların dilinde manaları bir birine yakın birçok kelime vardır.⁴⁵⁹

Ama bizi burada imam maturidinin görüşü ilgilendiriyor ki ona göre kuranda Arapçalaştırılmış kelimeler buluna bilirdi.

4.3. كورت

Arapçalaştırılmış olama ihtimali olan bir başka kelimedede budur bazılarına göre Farsçadan gelmiştir. Arapçası كورت⁴⁶⁰

Cevaliki⁴⁶¹, suyuti⁴⁶² birçok tefsir âlimi⁴⁶³ ve sözlük yazarları⁴⁶⁴ da bu kelimenin Farsçadan geldiğini desteklemişlerdiranlaşıyor ki imam maturidi kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu söylerken genel âlimlerin kabul ettiği görüşten ayrılmamıştır.

Verilen örneklerden yola çıkarak imam maturidininArapçalaştırılmış kelimeler hakkındaki görüşünü birkaç maddeyle özetleye biliriz

⁴⁵³ *El Muarrab* 181

⁴⁵⁴ *Tevilat Ehlisünnet* 8/703

⁴⁵⁵ *Tevilat Ehlisünnet* 8/701

⁴⁵⁶ *El Ayn* (قائد) 5/117; Neşvan El Hamiri *Şemsul Ulum* (قائد) 8/5602

⁴⁵⁷ *El Muarrab* 20 ve 314

⁴⁵⁸ *El Mühezzeb* 145

⁴⁵⁹ *El Mühezzeb* 145 1. dipnot

⁴⁶⁰ *Tevilat Ehlisünnet* 10/430

⁴⁶¹ *El Muarrab* 287

⁴⁶² *El Mühezzeb* 138

⁴⁶³ Bkz. *Tefsiri Taberi* 24/238; *En Nüket Vel Uyun* 6/211

⁴⁶⁴ Bkz. *Lisan Arap* (كور)5/156; *Tacularus* (كور)14/80; Ebu El-Hasan Ali B. İsmail B. Side (1421 H – 2000 M). *El-Muhkumu Ve El-Muhit El- A'zem*. Tahkik: Abdullhamid Hinddavi, Beyrut: Daru El-Kütübü El- İlimiyye, 1. Baskı (كور) 7/137

1. Arapçalaştırılmış kelimelerin kuranda bulunmasını inkâr etmemiş.
2. İnkâr etmede çokça değinmemiştir
3. Arapçalaştırılmış kelimeleri zikrederken kendine has bir üslup kullanıp görüşleri kesin bir dille sahiplerine nispet etmemiştir
4. İmam maturidinin söyledikleri kelime hakkında tek görüş değildir bilakis farklı farklı görüşler mevcuttur.
5. Kelimenin Arapçalaştırılmış olduğunu söylerken tek değildi bilakis çoğu tefsirci ve lügatçide aynı görüşü savunmuşlardır.

SONUÇ

Son olarak bu çalışmadan elde ettiğimiz bilgileri şu şekilde özetlemek mümkündür.

- Bu çalışma bize imam maturidi'nin Arap lügatine, nahiv, sarf ve delalet gibi önemli lügat kurallarına TE'VİLÂT EHLİ SÛNNE adlı tefsir kitabında verdiği önemi göstermektedir. Şöyle ki; bu lügat kuralları Kuranı kerim Arapçası hakkında bilgisi olmayanlara kapalı ve zor meseleleri açıklamada imamı maturidiye yardımcı olmuştur.
- Yine aynı şekilde bu çalışma bize imamı maturidinin lügat ehlinin görüşlerine ne kadar muttali olduğunu da göstermektedir. Halil, sıbeveyh, ferra, zeccac ve diğer lügat âlimlerinden imamı maturidinin aktardıkları da bunu açıkça ortaya koymaktadır.
- İmamı maturudi tefsirin de lügat kaidelerini çokça zikreden biri değil, lakin bu durum tefsirinde bunların hiç olmadığı manasına gelmez. Bu çalışma, lügat kurallarının TEVİLÂTU EHLİ SÛNNE tefsirinde önemsendiğini ve dikkate alındığını desteklemektedir.
- İmam maturudi çoğu yerde sarf kurallarına dayanmıştır, sığaların manalarını ve kelimelerin kendi aralarında kullanışlarını açıklarken, bu kurallara dayandığı ortaya çıkmaktadır. Bu, Arapların çok uyguladığı bir yöntemdir. Sarf kaideleri imamı maturidi'ye bazı ayetleri açıklamasında yardımcı olmuştur.
- Aynı şekilde imamı maturidi nahiv kaidelerine de dayanmıştır, bu alanda çok derine inen biri olmamış, tefsirinde pek az değindiği bir ilim dalıdır. İmamı maturidi'nin dayandığı " harflerin manaları ve eş anlamlı harfler " kaidesi nahiv ilminin önemli kaidelerindendir. İtikadı görüşüne muhalefet edenlere nahiv ilmiyle reddiye getirmiştir. Harflerin manaları konusunu " Hurufi mâaninin, mutezile, eşaire, maturudiyye arasındaki itikadı ihtilaflarında etkisi " başlığı altında başlı başına bir konu olarak görmek mümkündür.
- Eşanlamlı, müşterek, zıt ve muarrab gibi delalet kurallara gelecek olursak, imamı madturidi bu kurallara da tefsirinde değinmiştir. İmamı maturudi, bazı

konularda muhalefet etse de, müşterek veya muarrab diye hükmettiği kelimelerde, dil bilimleri ve müfessirlere muvafık olmuştur. O bu kuralların önemini kavramış ve kuranı kerimi tefsir edecek kimselerin yabancıda olsa bu kuralları bilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

ÖNERİLER:

- Tefsir veya farklı kitaplarda her türlü akait ve kelimelere önem veren kitapların içeriğinde benzer araştırmaları incelemek.
- İtikadi mezhep âlimlerinin tefsirleri arasında karşılaştırma çalışması yapmak ve sarf, nahiv gibi dilbilgisi kurallarıyla birbirlerine karşı yaptıkları reddiyelerde bu kurallarla elde ettikleri başarıları izah etmek.
- Birçok yerde şafi mezhebine karşı yapılan itirazlarda Bu tefsirin yardımıyla fikhî konularda delil sunmak ve kendi mezhebinin doğruluğunu saptamak.
- Yine imamı maturidininte'vilatuehli'ssunne tefsiri esnasında mutezile ve dehiye gibi başka kelimeler ve akait mezheplerine karşı reddiyelerinden bağımsız çalışmalar ortaya koymak.

Allah Teâlâ'dan bizden bu işi kabul buyurmasını, bize fayda verecek ilimler öğretmesini, bildiklerimizle bize fayda sağlamasını diliyoruz. Son duamız bütün hamdler âlemlerin rabbi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur.

KAYNAKÇA

Ez-Zübeydi, Muhammed b. Muhammed. (1994 m). “*Ithafu Sadati Muttekin*” Beyrut. Müesseseti El-Tarih El-Arabi

Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman. (1974 M). “*El-İtkan Fi Ulumil-Kuran.*” Tahkik: Muhammed Ebul-Fazl İbrahim, El-Heyetul-Mıstiyye El-Âmme Lil-Kitap.

İbni Kuteybe, Ebu Abdullah B. Muslim. (1981M) “*Edebül katip*” Tahkik: Muhammed Ed-Dali, Müesseseti’r-Risale.

Ebu Hayyan, Muhammed Bin Yusuf Bin Ali Bin Yusuf Bin Hayan Esiruddin El-Endulusi. (H.1418 M. 1998). “*İrtişafu Darp Min Lisanil-Arap*”. Tahkik: Recep Osman Muhammed , Muracaa: Ramazan Abduttevvap, Kahira :Mektebetulhancı , 1.Baskı .

Ez-Zemahşeri, “*Esasü-Elbelage*” – Tahkik: Basil El-Uyun El-Suud, Beyrut: Daru El-Kütübü El İlmiye, 1. Baskı .

İbnu’lenbari. Ez-Zehir Fi Maani Kelimet En-Nes. Tahkik: Hatim Salih El-Damin, Beyrut: Müesseseti’r-Risale, 1. Baskı .

Hicazi, Mahmud Fahmi. El Üsüsüllügaviyye Liilmilmustalah. Daru Garib.

Ömer, Ahmed Muhtar. (M.2001). El-İştirak Ve’t Tezat Fi’lkur’ani’l Kerim. Almü El-Kütüb.

İbnu’lenbari. (1987m.). El-Ezddad .Tahkik: Muhammed Ebu El-Fadil İbrahim. Beyrut: Mektebetu Asriyye.

İbnusukeyt. (1913 M) El-Ezddad. Tahkik: Ogest Hefner. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.

Sicistani. (1913 M) El-Ezddad. Tahkik: Ogest Hefner. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.

Es-Sağani. (1913 M) El-Ezddad. Tahkik: Ogest Hefner. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.

Münşi.(2003m) El-Ezddad. Tahkik:Muhammed El Yasin. Beyrut: Alem Kütüb.

Esmâ. (1913 M) El-Ezded. Tahkik: Ogest Hefner. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.

Kutrub. (1984m). El-Ezded. Tahkik: Henne Hedded. Riyad, Daru El-Ulum.

İbni Side. İrabu El-Kur'an

Nehhas. (1988m). İrabı Kuran. Tahkik: Zühir Gazi. Beyrut, Alemu Kütüb.

Akberi, Ebu Bak'a. (1399h.-1979m). İmlau Ma Men Bihi Rahman. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye, 1. Baskı

Semani. (1382h-1962m). El-Ensap. Tahkik:Abdurrahmen B.Yehya. Haydar Abad:Daire Marif Osmaniye. 1. Baskı.

İbnu'lenbari. (2003m). El-İnsaf Fi Mesaili'l Hilaf Beyne'mnahviyyin. Beyrut, Mektebetu Asriyye, 1. Baskı.

Küfi, Eyyüp. Musa El-Hüseyni. El-Külliyat. Tahkik Adnen Derviş Ve Muhammed Mısırı. Beyrut: Müesseseti'r-Risale.

İbni Hişam. Evdahul-Mesalik Tahkik: Yusuf El-Şeyh Muhammed El-Bika'y. Daru Fikir

En-Nisaburi, Muhammed B. Ebu El-Hasan B. El-Hüsyen Ebu Kasım. (1415h). İcazu'l Beyan An Meaniyu'lkur'an. Tahkik:Henif B. Hasan El-Kasımı. Beyrut:Daru Garib İslami. 1. Baskı.

En-Nisaburi, Muhammed B. Ebu El-Hasan B. El-Hüsyen Ebu Kasım. (1419h-1998m). Bahirul-Burhan Fi-Meani Müşkilatil-Kuran.Tahkik: Suat Bint Salih B. Said Babakı. Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi.

Semerkandi.Tefsiru'ssemerkandi Bahru'l Ulum. Tahkik: Mahmud Matarci. Beyrut:Daru Fikir.

Zerkeşi, Bedreddin. (1414h-1994m). El-Bahru'l Muhit Fi Usuli'l Fıkhi. Daru Kütübi. 1. Baskı.

Ebu Hayyan El-Endulusi. (1422h-2001m). El-Bahru'l Muhit. Tahkik: Adil Ahmed Ve Muhammed Mu'vved. Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye, 1. Baskı.

İbni Kutluboğa. (1413h-1992m). Tacu Teracim. Tahkik: Muhammed Hayır Ramzan Yusuf. Dimeşk: Daru Kelam. 1. Basıkı.

Ez-Zübeydi, Muhammed Mürteza. (2001m). Tacu'l-Urus Min Cevahiri'l-Kamus. Tahkik: Dahi Abdalbaki Ve Aharun, Küveyt.Tarihu Edebil-Arabi

Ibnikuteybe. Tevilu Müşkilil-Kuran.Tahkik: İbrahim Şemseddin. Bayrut: Daru Kütübü İlmiyye.

Mısır, Şihapeddin Ahmed B. Muhammed. (1992m). Etebyan Tefsiru Garibil-Kuran. Tahkik: Fethi Envver. Kahire: Daru Sahebe. 1. Baskı.

Ukberi. Et-Tibyan Fi İ'rabî'lkur'an. Tahkik: Ali Muhammed El-Becevi. Neşir: İsa El-Babi El-Helpi Ve Ortakları.

İbnideresteveyh. (1419h-1998m). Tashihu'l Fasih Ve Şerhuhu. Tahkik: Muhammed Bedevi. Kahira: El-Meclisu Âla Şu'un İslamiye.

El-Nagmi, İhab Said İbrahim İbrahim. (1429h-2008m). Teaddudu'lma'nafi'nnessi'lkur'ani. Daru Belensiye. 1. Baskı.

El-Beğavi. (1420 H). Tefsiru'lbeğavi. Tahkik: Abdurrezzak El-Mehdi. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi.

Es-Seâ'libi. (1418 H). Tefsiru'sseâ'libi. Tahkik:Şeyh Muhammed Ali Muavved Ve Şeyh Adil Ahmed Abdullmevcud. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 1. Baskı.

Er-Razi. (1420h). Tefsiru Razi Mefatihul-Gayb . Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 3. Baskı

El-Esfehani Rağıb. Tefsiru Rağıb El-Esfehani. Tahkik: Bir Gurup Tahkikçiler.

Zemahşeri. Tefsiru Zemahşeri El-Keşşef. Tahkik: Abdurrezzak El-Mehdi.Beyrut: Daru İhyia Turas El-Arabi.

Es-Semâni. (1418h – 1997m). Tefsiru's Semâni. Tahkik:Yasir B. İbrahim Ve Ganim B. Abbas B. Ganim Riyad:Daru Vatan. 1. Baskı.

En-Nesefi. (2005 M). Tefsiru'nnesefi Tahkik: Merven Muhammed Eş-Şa'r. Beyrut: Daru Nefais.

Sevri, Sufyan. (1403h- 1983m).Tefsiru Sufyanisevri. Beyrut:Daru Kütübü İlmiyye. 1. Baskı.

Mücahit B. Cebir. (1410h -1989m). Tefsiru Mücahit. Tahkik: Muhammed Abdusselem Ebu Nil. Mısır:Daru Fikir İslami. 1. Baskı.

Mukatil B. Süleyman. (1423 H). Tefsiru Mukatil. Tahkik:Abdullah Mahmut Şehate, Beyrut: Daru İhiyai Turas. 1. Baskı.

Riza Şerif. Telhisul-Beyan Fi-Mecazatil-Kuran. Beyrut: Daru Edvv'a.

El-Askeri Ebu Hilal El-Hasen Bin Abdullah Bin Sehl Bin Said Bin Yahya Bin Mihran. (1996m.). Et-Telhis Fi Marifeti Esmail Eşya Tahkik: İzzet Hasan. Dımeşk: Talas Basın Yayın Dağıtım.2.Baskı.

Ez-Zheri, Muhammed B. Ahmed. (2001m). Tehzibu'lluga. Tahkik: Muhammed A'ved Mür'ib. Beyrut:Daru İhiyai Turas Arabi. 1. Baskı

Zaineddin Muhammed. (1410h-1990m). Et-Tevkif Ala Mühimmatı'ttearif. Kahira:Alemu El-Kütüb.

Kurtubi. (1423 H- 2003m). El-Camiuliehkami'l Kur'an. Tahkik: Hişam Semir El-Buhari. Riyad: Daru Alem El-Kütüb.

İbnidureyd. (1987 M). Cemheretu'lluga. Tahkik: Remzi Munir. Beyrut: Daru El-İlmü Li'l-Melayin.

Muradi, Ebu Nuhammed Beddrueddin Hasan B. Kasım B. Abdullah. B. Ali. (1413h- 1992 M). El-Cena Ed-Dani Fi-Hurufi'l-Meani .Tahkik: Fahrueddin Kabave Ve Muhammed Nedim Fadil. Bayrut:Daru Kütübü İlimiyye. 1. Baskı.

En-Necdi, Muhammed B. Abdulvehheb B. Süleyman. (1412h). El-Cevahiru Mudie. Reyad: Daru El-Asime. 3. Baskı.

Zecceci. (1984m). Hurufu Mâani. Tahkik: Ali Tevvik El-Hamed, Beyrut: Müesseseti'r-Risale, 1. Baskı .

Es-Semin El-Halebi. Ed-Durru'lmesun. Tahkik: Ahmed Muhammed Harrat, Dımeşk: Daru Kelam.

Es-Suyuti. Ed-Durru El-Mensur . Beyrut: Daru Fikir.

Salih, Suphi İbrahim. (1379 H-1960m). Dirasat Fi Fikhi'lluga. Daru El-İlmü Li'l-Melayin. 1. Basık.

İdaime, Muhammed Abdullhalik. Dirasetunliuluslubi'lkur'ani'l Kerim. Kahira: Daru Hadis.

Olman, Steven. Tercüman:Kemal Bişir. (1997m). Devru'l Kelime Fi'lluga. Kahira: Daru Garib. 12. Baskı.

Eş-Şafii. (2001 M). Er-Risale. Tahkik: Rifat Fevzi. Mensura, Mısır: Daru Vefa. 1. Baskı.

Risaletu'lezzad, Münşi

El-Cüzi, Cemaleddin Ebu Ferec Abdurrehmen B. Ali B. Muhammed. (1422h). Zadu'l Mesir Fi İlimi El-Tefsir. Tahkik: Abdurrezzek El-Mehdi. Beyrut: Daru El-Kitap El-Arabi. 1. Baskı.

El-Bağdadi, Ahmed B. Musa. (1400 H). Es-Sebâtufi'l Kıraat. Tahkik: Şevki Deyyef. Mısır: Daru El-M'arif 2. Baskı.

Ed-Darımı. (1407h). Sünnenü Ed-Darımı. Tahkik: Fevvez Ahmed Zemmrli, Halit El-Seeb'a. Beyrut: Daru El-Kitap El-Arabi. 1. Baskı.

İbni Hacı. (1415h 1995m). Şafiye Fi-İlmi Tasrif . Tahkik: Hasan Ahmed Osman. Mekke: El-Mektebetü El-Mekkeiyye. 1. Baskı.

El-Cevaliki. Şerhuedebi'lkatib. Takdim: Mustafa Sadık Er-Rife'y Beyrut: Daru El-Kitap El- Arabi.

Şerhu Usulul-Hamse

Sadreddin, Muhammed B. Alaa Eddin Ali B. Muhammed. (1417h-1997 M). Şerhu'ttahaviyye. Tahkik: Şu'ayib Arnava , Abdullah B. Muhsin El-Türki, Beyrut: Müesseseti'r-Risale.10. Baskı.

El Hamiri, Neşvan. Şemsul Ulum.

İbni Faris , Ahmed Bin Faris Bin Zekeriya El-Kazvini Er-Razi, Ebul-Hüseyn. (H.1418- M.1997). Es-Sahibi Fi-Fikhil-Lüga El-Arabiyye Ve Meseailiha Ve Sünenul-Arap Fi Kelamiha. Neşir: Muhammed Ali Beydun.1. Baskı.

El-Cevheri. (1407h-1987m). Es-Sıhah. Tahkik: Ahmed Abdulgur Attar. Beyrut: Daru El-İlmulilmelayin. 4. Baskı.

İbnihibban. (1414 H 1993m). Sahihi İbnihibban Tahkik: Şu'ayib Arnava , Beyrut: Müesseseti'r-Risale.2. Baskı.

El-Buhari. (1407h-1987m). Sahihi Buhari. Tahkik: Mustafa Diyyb El-Buğa. Beyrut: Daru İbni Kesir 3. Baskı.

Korkmaz, Sıdık. (Ağustos 2001) Hayatul-Maturidi Ve Musennafatuhu. Mücelletul-Ebhasil-Diniyye Cilt 4.,10. Sayı S.112.

Ömer, Ahmet Muhtar. Alemu'd Delaleti. Kahira: Alemu El-Kütüb.

Es-Semin El-Halebi. (1417 H- 1996 M).Umdetü Huffaz Fi Tefsir Eşreful Elfaz Tahkik: Basil El- Uyun El-Suud, Beyrut: Daru El-Kütübü El İlmiye, 1. Baskı .

El-Ferahidi, El-Hlil Bin Ahmed. El-Aynu. Tahkik: Mehdi El-Mehzumi, İbrahim Semura'i, Daru El-Hilal.

Kirmani. Garaibu't Tefsir Ve Acaibu'tte'vil. Cedde: Daru El-Kuble Lil-Sekafeti El-İslamiyye.

İbnikuteybe. (1397 H). Ğaribul El- Hadis. Tahkik:Abdullah El-Ceburi. Bağdad: Matbatu El-Ani, 1. Baskı.

El-Harbi. (1405 H). Ğaribul El-Hadis Tahkik: Süleyman İbrhim Muhammed. Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi. 1. Baskı.

Kasım Bin Sellam. (1396h). Ğaribul El-Hadis. Tahkik: Muhammed Abdula'yed Han . Beyrut: Daru El-Kitab El-Arabi. 1. Baskı.

Esfehani. Garibu'lkur'an.

Sicistani. (1416 H- 1995m). Ğaribu'lkur'an. Tahkik: Muhammed Adeeb Abdulvehid Himran. Suriye: Daru Kuteybe. 1. Baskı.

El-Askeri, Ebu Hilal. El-Furuku'lluğaviyye. Tahkik: Muhammed İbrahim Selim. Kahira: El-İlim Yayınevi.

Dr. Abduettevvab, Ramazan. (1987 M). Fusulun Fi Fıkhı'llüğati. Kahira: Mektebetulhancı , 3.Baskı .

Es-Sealibi, Abdulmelik Bin Muhammed Bin İsmail Ebu Mensur. (1422 H -2002 M). Fıkhul-Lüga Ve Sırrul-Arabiyye. Tahkik: Abdurrezak El-Mehdi. İhyai Turasil-Arabi. 1. Baskı.

Fevaidi Behiyye Fi Teracimil-Hanefiyye

Dr. El-Berkavi, Abdul Fettah. Fi'ddilaleti'llugaviyye.

Dr. Dav, İbrahim. Fi İlmi'ddilale.

Kitabu Tevhid Lil-Maturidi

Sıbeveyh. (1408 H- 1988 M). El-Kitabu Tahkik: Abdulselam Harun. Kahira: Mektebetulhancı , 3.Baskı .

El- Tahnevi, Muhammed B. Ali B. El-Kadı Muhammed Hamid. (1996m). Keşşefu Istılahatu'lfununive'lulumi. Takdim: Refik El-Acem, Tahkik: Ali Dahruc, Farsçeden Arapçaya Tercüme Eden: Abdullah El-Halidi. Beyrut: Mektebetulübnen Neşirun. 1. Baskı.

Halife, Hacı. (1941m). Keşfu Zunun An Esamil- Kütüp Vel-Funun . Bağdad: Mektebetumusenne.

Ez-Zecceci, Abdurrahman B. İshak Ebu Kasım. (1405 H – 1985 M). El-Lamat Tahkik: Mezin El-Mübarek. Dimeşk: Daru Fikir. 2. Baskı.

İbni Esir. El-Lubab Fi Tehzibi'lensab. Beyrut: Daru Sadır.

İbni Menzur. (1414 H).Lisanu'larap . Beyrut: Daru Sadır.

El-Esmei, Abdümelik Bin Karib. (1986 M). Maihtefetelfazuhu Ve İttefekatmeanihi .Tahkik: Macid Hasan Ez-Zehebi, Daru El-Fikir, 1.Baskı.

İbnil-Esir. (1420 H). El-Mesel Es-Sair. Tahkik: Muhammed Muhiyyeddin Abdullhemiyd. Beyrut: Mektebetu Asriyye.

Ebu Ubeyyde Muammer B. Musenne (1381 H). Mecazul Kuran. Tahkik: Muhammed Fu'ad Sezgin. Kahira: Mektebetuhanci.

İbnifaris. (1406 H -1986 M). Mucmelu'lluga. Tahkik: Züheyr Abdullmühsin Sultan. Beyrut: Müesseseti'r-Risale , 2. Baskı.

İbniatıyye. (1422 H). El-Muharraru'l Veciz. Tahkik: Abduesellam Abdullşafi Muhammed. Beyrut:Daru El-Kütübü El-İlmiyye 1. Baskı.

Er-Razi. (1979 M).El-Mahsul Fi İlmi'l Usul. Tahkik: Taha Cabir El-Ulvani, Beyrut:Müesseseti'r-Risale.

Ebu El-Hasan Ali B. İsmail B. Side. (1421 H – 2000 M). El-Muhkumu Ve El-Muhit El- A'zem. Tahkik: Abdullhamid Hinddavi, Beyrut: Daru El-Kütübü El- İlimiyye, 1. Baskı.

Er-Razi, Ebu Bekir Bin Abdılkadir. (1415 H -1995 M). Muhtar'ssıhah. Tahkik: Mahmmud Hatir. Beyrut: Mektebetu Lübnen Neşirun.

İbni Side. (1417 H-1996 M). El-Muhassis . Tahkik: Halil İbrahim Cevvel. Beyrut: Daru İhyai Turas. 1. Baskı.

Es-Suyuti. (1418 H- 1998 M). El-Muzhir Fi-Ulumil-Luğa.Tahkik:Fu'ad Ali Mensur. Beyrut: Daru El-Kütübü El-İlmiyye. 1. Baskı.

Ahmet Bin Hanbel. (1420h-1999 M). Müsnedi İmamı Ahmet Tahkik: Şu'ayib Arnava , Beyrut: Müesseseti'r-Risale.2. Baskı.

Mekki, Bin Ebu Talib. (1405h). Müşkilui'rabi'lkur'an. Tahkik: Hatim Salih El-Damin, Beyrut: Müesseseti'r-Risale, 2. Baskı .

Ahfeş. (1411h-1990m). Meanil-Kuran .Tahkik: Huda Mahmut Kıra'a. Kahira: Mektebetuhanci, 1. Baskı.

Ez-Zeccac. (1408h -1988m).Meanil-Kuran Ve İ'rabuhu. Tahkik: Abdulcelil Abdu Şelebi. Beyrut:Alemu El-Kütüb. 1. Baskı.

Ferra. Meanil-Kuran. Tahkik: Ahmed Yusuf, Muhammed Ali Necer, Abdulfetteh İslail El-Şelebi, Mısır: Daru Mısıryye, 1. Baskı.

En-Nehhas. (1409h). Meanil-Kuran . Tahkik: Muhammed Ali Sabuni.Mekke: Ümmü Kura Üniversitesi. 1. Baskı.

Nuveihed, Adil. (1409 H-1988 M). Mucemul-Müfessirin Min Sadril-İslam Ve Hatta Asrinal-Hazır. Beyrut: Müessesetü Neveihed, 3. Baskı.

Keheleh, Ömer B. Riza B. Muhammed. Mucemu Müellefin. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi.

El-Askeri, Ebu Hilal. El-Mu'cemu Fi Bakıyyeti'l Eşya Me Zeyl Libekıyyetiesmai'leşyai .Tahkik: Ahmet Abduettevvab, El-Fazilet Yayınevi

Mu'cemumustalahatıusuli'l Fıkhi (Kahire Arap Dili Komisyonu)

Mu'cemumustalahati'n Nahvi

Ec-Cevaliki. (1996m). El Muarrab. Tahkik: Şeyh Ahmed Şakir, Daru El-Kütübü El-Mısıryyye.

İbni Hişam. (1985m). Moğnil-Lebib An Kütübü El- A'rib. Tahkik: Mazin El-Mübarek, Nuhammed Ali Hamed Allah. Dimeşk: Daru El-Fikir. 6. Baskı.

Müfredatugaribi'l Kur'an

Eşari, Ali Bin İsmail. Makalatul-İslamiyyin. Tahkik: Halmut Riter. Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi. 3. Baskı.

İbni Faris. (1399 H – 1979 M). Mekayisu Luga. Tahkik: Abdusellam Harun. Daru El-Fikir

Er-Rummeni. Menazilul-Huruf. Tahkik: İbrahim Semire'yi . Oman: Daru El-Fikir

İbni Cinni, El-Musili. (H.1373- M.1954). El-Musannef. Daru İhyai Turasil-Kadim: 1. Baskı.

Es-Suyuti. El Mühezzeb Fi Ma Vaka'a Fi El-Kelam Min El-Mu'rab. Tahkik: El-Tihami Er-Reci El-Haşimi. Matbatu Fudale.

İbnicevzi. (1404 H – 1984m). Nuzhetu'le'yuni'nnevaziri Fi İlmi'lvucuhi Ve'n Nezairi. Tahkik: Muhammed Abdullkerim Kazım Er-Razi, Beyrut: Müesseseti'r-Risale. 1. Baskı.

El- Maverdi. En Nüket Vel Uyun. Tahkik: Seyit B. Abdullmaksud B. Abdurrehman. Beyrut: Daru El-Kütübü El-İlmiyye.

Es-Suyuti. Hemul-Hevami. Tahkik: Abdulhamid Hindavi. Mısır: El-Mektebetu El-Tufikiyye.

ÖZGEÇMİŞ

Ad : AHMAD NOR ADEEN KATTAN

Doğum Yeri ve Tarihi : SURİYE, 20.02.1989

Medeni Hali : Evli

Dil : Arapça, İngilizce, Türkçe

Email Adresi : akattan@kastamonu.edu.tr

Eğitim : Halep Üniversitesi

Deneyim : Kastamonu Üniversitesi, Öğretim Görevlisi